YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

19 päivänä maaliskuuta 2003 *

Asiassa T-213/00,

CMA CGM, kotipaikka Marseille (Ranska),

Cho Yang Shipping Co. Ltd, kotipaikka Soul (Etelä-Korea),

Evergreen Marine Corp. Ltd, kotipaikka Taipei (Taiwan),

Hanjin Shipping Co. Ltd, kotipaikka Taipei,

Hapag-Lloyd Container Linie GmbH, kotipaikka Soul,

Kawasaki Kisen Kaisha Ltd, kotipaikka Tokio (Japani),

Malaysia International Shipping Corporation Berhad, kotipaikka Kuala Lumpur (Malesia),

Mitsui OSK Lines Ltd, kotipaikka Tokio,

Neptune Orient Lines Ltd, kotipaikka Singapore (Singapore),

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

Nippon Yusen Kaisha, kotipaikka Tokio,

Orient Overseas Container Line Ltd, kotipaikka Wanchai (Hongkong),

P & O Nedlloyd Container Line Ltd, kotipaikka Lontoo (Yhdistynyt kuningaskunta),

Senator Lines GmbH, DSR-Senator Lines GmbH:n oikeudensaajana, kotipaikka Bremen (Saksa),

Yangming Marine Transport Corp., kotipaikka Taipei,

edustajinaan aluksi asianajajat J. Pheasant, C. Barlen, M. Levitt, D. Waelbroeck ja U. Zinsmeister ja sittemmin Pheasant, Levitt, Waelbroeck ja Zinsmeister, prosessiosoite Luxemburgissa,

kantajina,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään aluksi P. Oliver ja E. Gippini Fournier ja sittemmin Oliver, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana,

jossa kantajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta kumoamaan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia V/34.018 — Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreement (FETTCSA)) 16 päivänä toukokuuta 2000 tehdyn komission päätöksen 2000/627/EY (EYVL L 268, s. 1),

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Jaeger sekä tuomarit K. Lenaerts ja J. Azizi,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Plingers,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 2.5.2002 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asiaa koskevat oikeussäännöt

1 Helmikuun 6 päivänä 1962 annettua neuvoston asetusta N:o 17 (perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) sovellettiin alun perin kaikkeen ETY:n perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvaan toimintaan. Koska neuvosto kuitenkin katsoi, että yhteisen

liikennepolitiikan osalta oli tähän alaan liittyvät erityiset näkökohdat huomioon ottaen tarpeen antaa sellaiset kilpailua koskevat säännökset, jotka eroaisivat muilla talouden aloilla annetuista säännöksistä, se antoi 26.11.1962 asetuksen N:o 141 liikenteen jättämisestä neuvoston asetuksen N:o 17 soveltamisalan ulkopuolelle (EYVL 1962, 124, s. 2751).

1. *Asetus N:o 1017/68*

2 Neuvosto antoi 19 päivänä heinäkuuta 1968 asetuksen (ETY) N:o 1017/68 kilpailusääntöjen soveltamisesta rautatie-, maantie- ja sisävesiliikenteeseen (EYVL L 175, s. 1).

3 Asetuksen N:o 1017/68 1 artiklassa säädetään, että tätä asetusta sovelletaan rautatie-, maantie- ja sisävesiliikenteessä sopimuksiin, päätöksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tarkoituksena tai seurauksena on "kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistaminen, kuljetuspalvelujen tarjonnan rajoittaminen tai valvonta, kuljetusmarkkinoiden jakaminen, teknisten parannusten tai teknisen yhteistyön toteuttaminen taikka kuljetuskaluston tai -tarvikkeiden yhteisrahoitus tai -hankinta, jos nämä toimet välittömästi liittyvät kuljetuspalvelujen tarjoamiseen ja ovat tarpeen 4 artiklassa tarkoitetun maantie- tai sisävesiliikenteen yritysryhmittymän yhteisesti järjestämien palvelujen kannalta". Saman säännöksen mukaan asetusta N:o 1017/68 sovelletaan myös "kuljetuksiin liittyvien palvelujen tarjoajien toimiin, joilla on jokin edellä mainittu tarkoitus tai seuraus".

4 Asetuksen N:o 1017/68 2 artiklassa todetaan seuraavaa:

"Jollei 3—6 artiklasta muuta johdu, yhteismarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat ilman, että siitä täytyy etukäteen tehdä päätöstä, sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka voivat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu yhteismarkkinoilla estyy, rajoittuu tai vääristyy, ja erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat:

a) joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan kuljetusmaksuja ja -ehtoja tai muita kauppaehtoja;

— — ."

5 Asetuksen N:o 1017/68 3 artiklan 1 kohdassa säädetään kuitenkin seuraavaa:

"Edellä 2 artiklassa tarkoitettu kielto ei koske sopimuksia, päätöksiä tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joiden tarkoituksena tai seurauksena ovat tekniset parannukset tai tekninen yhteistyö:

— —

c) järjestämällä ja toteuttamalla peräkkäisiä, toisiaan täydentäviä, korvaavia tai yhdistettyjä kuljetuksia sekä vahvistamalla tai noudattamalla niissä käytettäviä maksuja ja ehtoja mukaan luettuina erityiset kilpailukykyiset hinnat;

— —

g) vahvistamalla yhdenmukaisia sääntöjä maksutaulukoiden rakenteesta ja niiden käyttämistä koskevista ehdoista, jos näillä säännöillä ei vahvisteta kuljetusmaksuja eikä -ehtoja."

6 Asetuksen N:o 1017/68 5 artikla kuuluu seuraavalla tavalla:

"Taannehtivin vaikutuksin voidaan julistaa, että 2 artiklassa tarkoitettu kielto ei koske:

— yritysten välistä sopimusta tai yritysten välisten sopimusten ryhmää,

— yritysten yhteenliittymän päätöstä tai yritysten yhteenliittymien päätösten ryhmää taikka

— yhdenmukaistettua menettelytapaa tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmää,

joka osaltaan:

— parantaa kuljetuspalvelujen laatua,

— edistää kuljetustarpeiden tyydyttämistä jatkuvasti ja pysyvästi markkinoilla, joilla tarjonta ja kysyntä vaihtelevat ajoittain huomattavasti,

— lisää yritysten tuottavuutta taikka

— edistää teknistä tai taloudellista kehitystä ja samalla ottaa kohtuullisesti huomioon kuljetuspalvelujen käyttäjien tarpeet:

a) asettamatta asianomaisille kuljetusyrityksille rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi ja

b) antamatta näille yrityksille mahdollisuutta poistaa kilpailua kyseisten kuljetusmarkkinoiden merkittävältä osalta."

7 Asetuksessa N:o 1017/68 määritellään myös edellä mainittujen aineellisoikeudellisten säännösten soveltamista koskevat yksityiskohdat. Tämän asetuksen perusteella yritykset voivat tehdä ja soveltaa sopimuksia ilmoittamatta niistä komissiolle, jolloin ne ottavat riskin taannehtivasta mitättömyydestä siinä tapauksessa, että nämä sopimukset tutkitaan kantelun perusteella tai että komissio ottaa ne omasta aloitteestaan tutkittavaksi, tämän kuitenkaan rajoittamatta mahdollisuutta, että nämä sopimukset voidaan todeta taannehtivasti päteviksi tällaisen jälkikäteisen tutkinnan yhteydessä (asetuksen N:o 1017/68 11 artiklan 4 kohta). Yritykset, jotka haluavat vedota 5 artiklan säännöksiin, voivat kuitenkin asetuksen N:o 1017/68 12 artiklan nojalla tehdä tätä koskevan hakemuksen komissiolle.

2. *Asetus N:o 4056/86*

8 Neuvosto antoi 22 päivänä joulukuuta 1986 asetuksen (ETY) N:o 4056/86 perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan soveltamista merikuljetuksiin koskevista yksityiskohdista (EYVL L 378, s. 4).

9 Asetuksen N:o 4056/86
1 artiklan 2 kohdassa täsmennetään, että asetus "koskee ainoastaan kansainvälistä meriliikennettä yhteen tai useampaan yhteisön satamaan tai yhdestä tai useammasta yhteisön satamasta — — ".

10 Kyseisen asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa säädetään kuitenkin seuraavaa:

"Perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kielto ei koske sopimuksia, päätöksiä tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joiden tarkoituksena tai seurauksena ovat tekniset parannukset tai tekninen yhteistyö:

— —

c) järjestämällä ja toteuttamalla peräkkäisiä tai toisiaan täydentäviä merikuljetuksia sekä vahvistamalla tai noudattamalla niissä käytettäviä maksuja ja ehtoja

— —

f) vahvistamalla tai soveltamalla yhdenmukaisia sääntöjä maksutaulukoiden rakenteesta ja niiden käyttämistä koskevista ehdoista."

11 Neuvosto toteaa asetuksen N:o 4056/86 seitsemännessä perustelukappaleessa, että nämä tekniset sopimukset, päätökset ja yhdenmukaistetut menettelytavat voidaan jättää kartellikiellon ulkopuolelle, "koska ne eivät pääsääntöisesti rajoita kilpailua".

12 Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetään ryhmäpoikkeuksesta, joka koskee "yhden tai useamman linjakonferenssin jäsenen tai osan jäsenistä välisiä sopimuksia, päätöksiä ja yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joiden tarkoituksena on hintojen ja kuljetusehtojen vahvistaminen". Linjakonferenssilla tarkoitetaan asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan "kahden tai useamman aluksia käyttävän ja määritellyllä maantieteellisellä alueella tietyllä reitillä tai tietyillä reiteillä kansainvälisiä linjaliikennepalveluja tarjoavien varustamojen ryhmää, jolla on jonkinlainen sopimus tai järjestely siitä, että varustamot toimivat yhdenmukaisin tai yhteisin kuljetusmaksuin ja noudattavat muita varustamopalvelujen tarjoamisesta sovittuja ehtoja".

13 Asetuksen N:o 4056/86 perusteella yritykset voivat tehdä ja soveltaa sopimuksia ilmoittamatta niistä komissiolle, jolloin ne ottavat riskin taannehtivasta mität-

tömyydestä siinä tapauksessa, että nämä sopimukset tutkitaan kantelun perusteella tai että komissio ottaa ne omasta aloitteestaan tutkittavaksi, tämän kuitenkaan rajoittamatta mahdollisuutta, että nämä sopimukset voidaan todeta taannehtivasti päteviksi tällaisen jälkikäteisen tutkinnan yhteydessä (asetuksen N:o 4056/86 11 artiklan 4 kohta). Yritykset, jotka haluavat vedota perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan määräyksiin, voivat kuitenkin asetuksen N:o 4056/86 12 artiklan nojalla tehdä tätä koskevan hakemuksen komissiolle.

Oikeudenkäynnin perustana olevat tosiseikat

14 Kantajat ovat Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreementiin (jäljempänä FETTCSA tai FETTCSA-sopimus) osallistuneita varustamoja. FETTCSA on 5.3.1991 päivätty Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisessä liikenteessä toimivien linjavarustamoiden välinen sopimus, joka tuli voimaan 4.6.1991 ja päättyi 10.5.1994. FETTCSA:a ei ole ilmoitettu komissiolle.

15 Alun perin FETTCSA-sopimukseen kuului Far Eastern Freight Conferencen (jäljempänä FEFC) eli Pohjois-Euroopan ja Kaakkois- ja Itä-Aasian välillä toimivan linjakonferenssin, josta on kyse EY:n perustamissopimuksen [81] artiklan soveltamisesta (IV/33.218 — Far Eastern Freight Conference) 21 päivänä joulukuuta 1994 tehdyssä komission päätöksessä 94/985/EY (EYVL L 378, s. 17), josta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi 28.2.2002 tuomion asiassa T-86/95, Compagnie générale maritime ym. vastaan komissio (Kok. 2002, s. II-1011), 14 jäsentä ja kuusi FEFC:stä riippumatonta varustamoa.

16 FETTCSA-sopimukseen kuuluivat seuraavat FEFC:n jäsenet: Ben Line Container Holdings Ltd, Compagnie générale maritime (jäljempänä CGM), East Asiatic Company, Hapag-Lloyd AG, Kawasaki Kisen Kaisha (jäljempänä K Line), A. P. Møller — Maersk Line (jäljempänä Maersk), Malaysia International

Shipping Corporation Bhd (jäljempänä MISC), Mitsui OSK Lines Ltd (jäljempänä MOL), Nedlloyd Lijnen BV (jäljempänä Nedlloyd), Neptune Orient Lines Ltd (jäljempänä NOL), Nippon Yusen Kaisha (jäljempänä NYK), Orient Overseas Container Line Ltd (jäljempänä OOCL), P & O Containers Ltd (jäljempänä P&O) ja Polish Ocean Line (jäljempänä POL). FETTCSA-sopimukseen kuuluvat riippumattomat varustamot olivat Cho Yang Shipping Co. Ltd (jäljempänä Cho Yang), Deutsche Seereederei Rostock (jäljempänä DSR), Evergreen Marine Corp (Taiwan) Ltd (jäljempänä Evergreen), Hanjin Shipping Co. Ltd (jäljempänä Hanjin), Senator Linie GmbH & Co. KG (jäljempänä Senator Lines) ja Yangming Marine Transport Corp. (jäljempänä Yangming).

17 FETTCSA:n tarkoituksena oli sen 2 kohdan mukaan

— luoda koko alaa koskevat normit maksujen ja lisämaksujen laskemiseksi ja määrittelemiseksi yhteisten menettelyjen avulla ja

— ottaa käyttöön yhteiset käytännöt maksujen ja lisämaksujen laskemiseksi ja määrittelemiseksi muiden kuin merirahdin ja maakuljetusten osalta.

18 FETTCSA:n mukaiset maksut ja lisämaksut ovat varustamojen laivaajilta laskuttaman merirahdin lisäksi perittäviä maksuja tiettyjen kustannusten kattamiseksi, jotka johtuvat erityisesti valuuttakurssien tai polttoaineen hinnan vaihteluista tai liittyvät konttien varastointiin satamissa tai terminaaleissa. On selvää, että maksut ja lisämaksut muodostavat merkittävän osan merikuljetuksen kokonaistariffista ja että niiden osuus voi itään suuntautuvassa liikenteessä olla jopa 60 prosenttia.

19 FEFC:n sihteeristö ilmoitti 1.3.1991 komissiolle Singaporessa 5.3.1991 pidettävästä FEFC:n ja siitä riippumattomien varustamojen edustajien välisestä kokouksesta, jossa oli tarkoitus sopia FETTCSA:sta.

20 FEFC:n sihteeristö vahvisti 25.3.1991 komissiolle, että 5.3.1991 oli tehty periaatesopimus "yhdenmukaisesta käytännöstä maksujen ja lisämaksujen laskemiseksi ja määrittelemiseksi muiden kuin merirahdin ja maakuljetusten osalta".

21 Euroopan rahdinantajien neuvostot (European Shippers' Councils; jäljempänä ESC) tekivät 15.7.1991 komissiolle kantelun FETTCSA-sopimuksesta.

22 Komissio ilmoitti 28.9.1992 FETTCSA:n sihteeristölle alustavan oikeudellisen arviointinsa 5.3.1991 tehdystä FETTCSA-sopimuksesta. Komission kannan mukaan kyseinen asetus kuului EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan eikä merkinnyt asetuksen N:o 4056/86 2 artiklassa tarkoitettua teknistä sopimusta. Komissio ehdotti FETTCSA:n osapuolille, että ne ilmoittaisivat sille tämän sopimuksen asetuksen N:o 4056/86 12 artiklan nojalla.

23 Komissio osoitti 19.4.1994 FETTCSA:n osapuolille väitetiedoksiannon, jonka mukaan FETTCSA ei ole asetuksen N:o 4056/86 2 artiklassa ja asetuksen N:o 1017/68 3 artiklassa määritelty tekninen sopimus ja on ristiriidassa EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan kanssa siltä osin kuin se sisältää seuraavat kilpailua rajoittavat sopimukset: alennukset kieltävän sopimuksen, valuuttakurssisopimuksen, maksujen ja lisämaksujen laskemista koskevan sopimuksen ja tietojenvaihtosopimuksen. Väitetiedoksiannossa katso-

taan myös, että näille kilpailua rajoittaville sopimuksille ei voida myöntää ryhmäpoikkeusta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan nojalla eikä myöskään yksittäispoikkeusta EY 81 artiklan 3 kohdan tai asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan nojalla. Koska sopimusta ei ole ilmoitettu, väitetiedoksiannossa kerrotaan lisäksi komission aikomuksesta määrätä sakkoja.

24 FETTCSA:n osapuolet toimittivat 16.9.1994 komissiolle vastauksensa väitetiedoksiantoon. Tämän vastauksen liitteenä on liitännäissopimuksen lopullinen teksti, jossa luetellaan asiassa merkitykselliset kilpailuoikeuden periaatteet, joita FETTCSA:n osapuolet eivät kiistä. Samanaikaisesti FETTCSA:n osapuolet olivat eri tavoin yhteydessä komissioon saadakseen menettelyn päättymään.

25 Komissio lähetti 24.3.1995 FETTCSA:n edustajalle tietojensaantipyynnön saadakseen tiedot FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuosilta 1993 ja 1994.

26 Komissio ilmoitti 8.8.1995 FETTCSA:n edustajalle aikovansa tehdä asiasta nimenomaisen päätöksen, koska se oli edelleen FETTCSA:n osapuolten kanssa olennaisista seikoista eri kannalla. Tässä yhteydessä komissio kysyi FETTCSA:n edustajalta, olivatko FETTCSA:n osapuolet valmiit olemaan kiistämättä niitä vastaan esitettyjä tosiseikkoja koskevia väitteitä.

27 On selvää, että komission viimeksi mainitun kysymyksen jälkeen komission ja FETTCSA:n osapuolten välillä ei käyty enää kirjeenvaihtoa ennen kuin 30.6.1998, jolloin komissio osoitti FETTCSA:n edustajalle uuden tietojensaantipyynnön saadakseen tiedot FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuodelta 1997.

28 Komissio osoitti 11.10.1999 FETTCSA:n edustajalle tietojensaantipyynnön saadakseen tiedot FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuodelta 1998.

29 Komissio teki 16.5.2000 asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perusteella EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/34.018 — Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreement (FETTCSA)) päätöksen 2000/627/EY (EYVL L 268, s. 1; jäljempänä päätös tai riidanalainen päätös).

Riidanalainen päätös

30 Riidanalaisessa päätöksessä FETTCSA:n osapuolia arvostellaan siitä, että ne ovat tehneet sopimuksen olla myöntämättä alennuksia julkaistuista maksuista ja lisämaksuista (jäljempänä myös lisämaksut) riippumatta siitä, oliko kyseiset maksut julkaistu osana FEFC:n maksutaulukkoa vai oliko ne julkaissut yksittäinen rahdinkuljettaja (riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappale). Komission mukaan kyseinen sopimus on kirjattu FETTCSA:n osapuolten 9.6.1992 pitämän kokouksen pöytäkirjaan (riidanalaisen päätöksen 33—39 kohta).

31 Sopimuksessa tarkoitetut maksut ja lisämaksut on kuvattu päätöksen liitteessä II (ks. myös 28—30, 37, 42—53 ja 126—130 perustelukappale). Kyse on seuraavista tärkeimmistä maksuista ja lisämaksuista:

— Polttoainelisä (Bunker Adjustment Factor; jäljempänä BAF): BAF sisältää mukautuksen, jossa laivan polttoaineen nykyistä hintaa verrataan rahtimaksuun sisältyvään perusmaksuun.

— Valuuttalisä (Currency Adjustment Factor; jäljempänä CAF): CAF perustuu kunkin valuuttalisäkorissa olevan valuutan painotukseen. Valuuttalisäkori koostuu valuutoista, joissa varustamoiden tulot ja menot syntyvät. Valuuttalisällä korvataan valuuttakurssien vaihtelut sen valuutan, jota rahdinkuljettaja käyttää periessään maksuja laivaajilta, ja niiden valuuttojen, joissa rahdinkuljettajan kulut syntyvät, välillä.

— Terminaalikäsittelymaksut (Terminal Handling Charges; jäljempänä THC): päätöksen liitteessä II THC kuvataan laivaajien suorittamiksi maksuiksi seuraavista palveluista: a) rahdinkuljettaja vastaanottaa ja varastoi terminaalissa vientiin tarkoitetun konttirahdin tai rahdin, joka on tarkoitus kuljettaa konteissa, ja toimittaa sen alukseen lastausta varten; b) rahdinkuljettaja vastaanottaa aluksesta maahan tuotavan konttirahdin ja järjestää sen varastoinnin terminaalissa sekä siirron terminaalista ja c) asiakirjat, jotka liittyvät edellä oleviin kohtiin a ja b.

— Kappaletavara-osakuormamaksut (Less-than-Container-Load Service Charges; jäljempänä LCLSC): LCLSC:llä tarkoitetaan laivaajien suorittamia maksuja seuraavista palveluista: a) rahdinkuljettaja vastaanottaa vientiin tarkoitetun kappaletavara-osakuorman konttiterminaalissa (missä ne kootaan kontteihin), minkä jälkeen tavarat varastoidaan ja käsitellään rahdinkuljettajan ohjeiden mukaisesti; b) maahantuodun kappaletavara-osakuorman vastaanotto rahdinkuljettajalta ja tavaroiden varastointi ja käsittely ennen kuin ne luovutetaan kuljetusliikkeelle ja c) asiakirjat, jotka liittyvät edellä oleviin kohtiin a ja b.

— Seisontamaksut: päätöksen liitteen II mukaan ne ovat maksuja rahdista ja/tai laitteista, joita pidetään satamassa/terminaalissa/konttikentällä rahdin vastaanotolle varattua maksutonta aikaa kauemmin.

— Viivästysmaksut: päätöksen liitteen II mukaan ne ovat maksuja, jotka laivaajien on maksettava aiheutettuaan rahdinkuljettajan konttien/kuljetusalustojen viivästyksen yli määrätyn maksuttoman ajan.

32 Muita päätöksessä tarkoitetun sopimuksen kohteena olevia maksuja ja lisämaksuja ovat erityiskaluston käyttömaksu, sotatilasta aiheutuvat lisämaksut, vakionostosta poikkeavien nostojen maksut, vaihtoehtoiset määräpaikat, määräsataman vaihto, luovutusmuodon vaihto ja kollit, joiden arvo ylittää rahdinkuljettajan tavanomaisen konossementtivastuun (riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappale).

33 Sovellettavien kilpailusääntöjen osalta riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että kyseiset maksut ja lisämaksut koskevat merikuljetuspalveluja, jotka kuuluvat asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, rautatie-, tie- ja sisävesikuljetuspalveluja (tai niiden liitännäispalveluja), jotka kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan, ja palveluja, jotka eivät kuulu kummankaan mainitun asetuksen soveltamisalaan, vaan asetuksen N:o 17 soveltamisalaan (riidanalaisen päätöksen 123 ja 126—130 perustelukappale).

34 Komissio selostaa näin ollen soveltaneensa asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 mukaisia menettelyjä (riidanalaisen päätöksen 124 perustelukappale). Komissio toteaa, että vaikka se olisi väärässä katsoessaan, että johonkin maksuun tai lisämaksuun sovelletaan tiettyä asetusta, osapuolet ovat saaneet hyväkseen kaikissa mahdollisesti sovellettavissa asetuksissa säädetyt menettelylliset takeet (riidanalaisen päätöksen 124 perustelukappale).

35 Komission mukaan FETTCSA:n osapuolten välisen alennukset kieltävän sopimuksen (jäljempänä myös kyseinen sopimus) kannalta merkitykselliset markki-

nat ovat "säännölliset konttirahdin merikuljetuspalvelut Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välillä" (riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappale).

36 Aineellisen arviointinsa lopuksi komissio päättelee, että kyseinen sopimus rajoittaa hintakilpailua, mikä on vastoin EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohtaa ja asetusta N:o 1017/68, vaikka sopimuksen osapuolet eivät olisikaan sopineet julkaistujen hintojensa tasosta (riidanalaisen päätöksen 131—144 perustelukappale).

37 Komissio toteaa myös, että osapuolten FETTCSA:n osana toteuttama toiminta oli laajempaa kuin asetuksen N:o 4056/86 2 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 3 artiklan mukainen teknisten sopimusten osana toteutettava toiminta ja että osapuolten sopimus olla myöntämättä alennuksia ei ollut tällainen tekninen sopimus (riidanalaisen päätöksen 145—161 perustelukappale).

38 Komissio katsoo EY 81 artiklan 3 kohdan soveltamisen osalta, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta ei voida soveltaa, koska FETTCSA:a sinänsä tai sopimusta olla myöntämättä alennuksia ei voida pitää sopimuksena tai järjestelynä, jonka nojalla osapuolet toimisivat käyttäen yhtenäisiä tai yhteisiä hintoja. Osapuolet eivät näin ollen ole asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettu linjakonferenssi (riidanalaisen päätöksen 162 perustelukappale).

39 Arvioidessaan yksittäispoikkeuksen mahdollisuutta siitä huolimatta, että FETTCSA:n osana tehdyn sopimuksen osalta ei ole haettu yksittäispoikkeusta, komissio tutkii, ottaen huomioon asetuksen N:o 4056/86 11 artiklan 4 kohdan

ja asetuksen N:o 1017/68 11 artiklan 4 kohdan mukaisen velvoitteensa, täyttyvätkö poikkeuksen myöntämisedellytykset. Tutkimuksensa päätteeksi komissio katsoo kuitenkin, että sopimus olla myöntämättä alennuksia ei täytä EY 81 artiklan 3 kohdassa asetettuja edellytyksiä (riidanalaisen päätöksen 163—174 kohta) ja että FETTCSA ei täytä asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa asetettuja edellytyksiä (riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappale).

40 Todettu kilpailusääntöjen rikkominen on riidanalaisen päätöksen mukaan ollut tahallista, minkä vuoksi kullekin FETTCSA:n osapuolelle määrätään sakkoa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan nojalla (riidanalaisen päätöksen 176—207 perustelukappale).

41 Riidanalaisen päätöksen päätösosa kuuluu seuraavasti:

"1 artikla

Sopimus olla myöntämättä alennuksia julkaistuista tariffimaksuista ja lisämaksuista, jonka olivat tehneet FETTCSA:n aikaisemmat jäsenet ja yritykset, joille tämä päätös on osoitettu, rikkoi EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen (ETY) N:o 1017/68 2 artiklaa.

2 artikla

Perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan ja asetuksen (ETY) N:o 1017/68 5 artiklan edellytykset eivät täyty.

3 artikla

Yritysten, joille tämä päätös on osoitettu, on pidättäydyttävä kaikista sopimuksista tai yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joilla on sama tai samanlainen tavoite taikka vaikutus kuin 1 artiklassa tarkoitetulla rikkomisella.

4 artikla

Yrityksille, joille tämä päätös on osoitettu, määrätään seuraavat sakot.

CMA CGM SA	134 000 EUR
Hapag-Lloyd Container Linie GmbH	368 000 EUR
Kawasaki Kisen Kaisha Limited	620 000 EUR
A. P. Møller-Maersk Sealand	836 000 EUR

Malaysia International Shipping Corporation Berhad	134 000 EUR
Mitsui O. S. K. Lines Ltd	620 000 EUR
Neptune Orient Lines Ltd	368 000 EUR
Nippon Yusen Kaisha	620 000 EUR
Orient Overseas Container Line Ltd	134 000 EUR
P & O Nedlloyd Container Line Ltd	1 240 000 EUR
Cho Yang Shipping Co., Ltd	134 000 EUR
DSR-Senator Lines GmbH	368 000 EUR
Evergreen Marine Corp. (Taïwan) Ltd	368 000 EUR
Hanjin Shipping Co., Ltd	620 000 EUR
Yangming Marine Transport Corp.	368 000 EUR"

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

42 Kantajat nostavat käsiteltävänä olevan kumoamiskanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 11.8.2000 toimittamallaan kannekirjelmällä.

43 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kehotti 4.4.2001 päivätyllä kirjeellään, kantajien 28.3.2001 päivätyn pyynnön perusteella, niitä esittämään asiassa C-99/98, Itävalta vastaan komissio, 15.2.2001 annetun yhteisöjen tuomioistuimen tuomion (Kok. 2001, s. I-1101) osalta kirjallisia lisähuomautuksia. Kantajat toimittivat huomautuksensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 25.4.2001. Komission huomautukset sisältyvät sen vastauskirjelmään.

44 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kolmas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja pyysi prosessinjohtotoimena asianosaisia esittämään tiettyjä asiakirjoja ja vastaamaan kirjallisiin kysymyksiin. Asianosaiset vastasivat näihin pyyntöihin.

45 Asianosaisten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin kuultiin 2.5.2002 pidetyssä istunnossa.

46 Kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa päätöksen kokonaisuudessaan tai vaihtoehtoisesti ainakin siltä osin kuin se on tehty asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 nojalla

— kumoaa niille määrätyt sakot tai vaihtoehtoisesti alentaa niiden määrää

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

47 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen

— velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

48 Kantajat esittävät kanteensa tueksi kuusi kanneperustetta. Ensimmäinen kanneperuste koskee riidanalaisen päätöksen virheellistä oikeudellista perustaa ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista tältä osin. Toinen kanneperuste koskee EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista. Kolmas kanneperuste koskee relevanttien markkinoiden määrittelemättä jättämistä tai virheellistä määrittelyä. Neljäs kanneperuste liittyy sakkoihin. Viides kanneperuste koskee vanhentumista. Viimeinen kanneperuste koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä tiettyjen muissa kanneperusteissa esiin tuotujen seikkojen osalta.

1. *Kanneperuste, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä on tehty oikeudellista perustaa koskeva virhe ja jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on tältä osin loukattu*

49 Kantajat väittävät, että siltä osin kuin riidanalainen päätös on tehty asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 perusteella, se perustuu virheelliseen oikeudelliseen perustaan. Ne vetoavat tältä osin myös puolustautumisoikeuksiensa loukkaamiseen.

Riidanalaisen päätöksen oikeudellinen perusta

a) Asianosaisten lausumat

50 Kantajat katsovat, että riidanalaiseen päätökseen sisältyy virheellinen tulkinta perusasetuksista, joiden perusteella päätös on tehty. Ne väittävät, että riidanalaisen päätöksen kohteina olevat maksut ja lisämaksut kuuluvat kokonaan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan ja että komissio on näin ollen virheellisesti perustanut päätöksen samanaikaisesti asetuksiin N:o 4056/86, N:o 1017/68 ja N:o 17.

51 Kantajat vetoavat ensinnäkin siihen, että FETTCSA on yksinomaan meriliikenteen maksuja ja lisämaksuja koskeva sopimus. FETTCSA ei anna osapuolille oikeutta neuvotella maakuljetuksia koskevista maksuista ja lisämaksuista.

52 Kantajat väittävät lisäksi, että asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 2 ja 3 kohdassa tarkoitettu "meriliikenteen" käsite ei estä soveltamasta asetusta tiettyihin maakuljetuksiin. Ne huomauttavat, että asetuksen N:o 4056/86 2 artiklan 1 kohta koskee tietyistä maakuljetuksista tehtäviä sopimuksia, kun siinä viitataan "a) kiinteitä laitteita koskevien normien ja standardien vahvistamiseen ja yhdenmukaiseen soveltamiseen; b) kiinteiden laitteiden vaihtamiseen tai käyttämiseen yhdessä kuljetuksia varten" — — "e) yksittäisten lähetysten yhdistämiseen". Kantajat viittaavat myös asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 4 kohtaan, jossa säädetään, että tariffeissa on ilmoitettava lastaus- ja purkuehdot ja täsmennettävä muiden maksujen kuin valtamerirahdin kattamat palvelut.

53 Kantajat katsovat näin ollen, että lukuun ottamatta BAF:a, jonka komissio on perustellusti katsonut kuuluvan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, komission arviointi kuhunkin kyseessä olevaan muuhun maksuun ja lisämaksuun sovellettavasta lainsäädännöstä on jäljempänä selostettavista syistä virheellinen.

54 Kantajat katsovat ensinnäkin, että komissio on virheellisesti päätellyt CAF:n kuuluvan asetusten N:o 4056/86, N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan siltä osin kuin sitä sovelletaan meriliikenteen, satamapalvelujen ja maakuljetusten hintoihin. Kantajat korostavat soveltaneensa CAF:a FETTCSA:n voimassaoloaikana ainoastaan merirahteihinsa. Kantajat kiinnittävät huomiota myös siihen, että CAF:a voidaan määritelmänsä mukaisesti soveltaa vain sinä valuuttana laskutettuihin maksuihin, jona meritariffit on laadittu, eli Yhdysvaltain dollareina (USD). Maakuljetukset ja satamapalvelut laskutetaan paikallisena valuuttana, minkä vuoksi niihin ei voida soveltaa CAF:a, koska tässä tapauksessa ei tapahdu valuuttakurssien vaihtelua, joka voitaisiin korvata.

55 Toiseksi kantajat väittävät komission katsovan virheellisesti, ettei THC kuulu asetuksen N:o 4056/86 vaan asetuksen N:o 17 tai asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan.

56 Tosiseikkojen osalta kantajat korostavat ensinnäkin, että toisin kuin riidanalaisessa päätöksessä todetaan, THC ei kata konteissa kuljetettavaksi tarkoitetun rahdin vastaanottoa, konttien varastointia ja siirtoa terminaalista. Kun ensin mainitusta toimenpiteestä on suoritettava LCLSC, toisesta on tietyn ajan kuluttua maksettava viivästysmaksuja. Kantajat selostavat tämän jälkeen, että ne ovat soveltaneet THC:tä ainoastaan satama-alueella toteutettuihin toimenpiteisiin,

jotka liittyvät rahdin lastaukseen alukseen tai purkamiseen aluksesta. Lisäksi THC:n tasoa vahvistettaessa ei ole otettu huomioon maakuljetuksen hintaa. THC:n taso ei myöskään vaihtele sen mukaan, tarjoaako merirahdin kuljettaja maakuljetuksen vai ei.

57 Oikeudellisen arvioinnin osalta kantajat väittävät, että siltä osin kuin THC kattaa merirahtipalveluun "liittyviä" toimintoja, jotka ovat tälle palvelulle "välttämättömiä", ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-14/93, Union internationale des chemins de fer vastaan komissio, 6.6.1995 antamasta tuomiosta (Kok. 1995, s. II-1503) seuraa, että ne kuuluvat yksinomaan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan. Komissio on kantajien mukaan itsekin myöntänyt rinnakkaisissa asioissa (asia C-339/95, Compagnia di Navigazione Marittima, poistettu rekisteristä, ja edellä 15 kohdassa mainittu asia Compagnie générale maritime ym. v. komissio), että alusten lastaus ja purku ovat olennainen ja erottamaton osa merikuljetuksia. Riidanalaisessa päätöksessä on näin ollen tehty oikeudellisia virheitä, ensinnäkin siltä osin kuin siinä ei yksilöidä maakuljetuksiin "liittyviä ja niille välttämättömiä" toimintoja, joita THC koskee; toiseksi siinä katsotaan, että rahdinkäsittelypalvelut eivät kuulu asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan sillä perusteella, että ne eivät "sinällään ole merikuljetuspalveluja" (128 perustelukappale), vaikka varustamon rahdinkäsittelystä perimät maksut kuuluvat välttämättä merikuljetuksen suorittamiseen, tarvitsematta ottaa huomioon kyseisen palvelun luonnetta; ja kolmanneksi päätöksessä viitataan virheellisesti EY:n perustamissopimuksen 86 artiklan mukaisesta menettelystä (IV/34.801 — FAG Flughafen Frankfurt/Main AG) 14 päivänä tammikuuta 1998 tehtyyn komission päätökseen 98/190/EY (EYVL L 72, s. 30), koska asematasopalvelujen, joiden komissio on katsonut kuuluvan asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, tarjoaminen lehtoyhtiöille eroaa näiden palvelujen kustannusten kattamisesta maksuilla, jotka matkustajan tai rahdinomistajan on suoritettava kuljettajalle.

58 Kolmanneksi kantajat katsovat, että komissio on virheellisesti päätellyt LCLSC:n kuuluvan asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 eikä asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan. Kantajien mukaan komission analyysissä on tehty samat oikeudelliset virheet kuin THC:tä koskevassa analyysissä. Kantajat toistavat erityisesti, että on jokseenkin merkityksetöntä, etteivät toiminnat, joista peritään LCLSC, "sinäl-

lään" ole merikuljetuspalveluja, sillä kyseiset toiminnat liittyvät merikuljetuspalvelujen tarjoamiseen ja ovat niille välttämättömiä. Kappaletavara-osakuormatoiminta on kuitenkin olennainen osa konteissa tapahtuvaa merikuljetusta. Kun tiedetään, että rahdinkäsittely- ja lastaus-/purkukustannukset satamassa on linjakonferenssijärjestelmän alusta alkaen katettu aina varustamojen yhdessä vahvistamilla maksuilla, jotka sisältyvät linjakonferenssien tariffeihin, olisi katsottava, että vastaavan toiminnan toteuttamiskustannuksia koskeva sopimus konttirahdin kuljetuksia varten on erottamaton osa asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan kuuluvia merikuljetuksia. Kantajat katsovat, että jos kappaletavara-osakuormamaksu voi, kuten komissio myöntää, kuulua asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan siltä osin kuin sitä sovelletaan maakuljetukseen, sen pitäisi voida kuulua myös asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan siltä osin kuin sitä sovelletaan merikuljetukseen. Kantajat korostavat tältä osin, että asetuksen N:o 4056/86 2 artiklan 1 kohdan e alakohdassa sen soveltamisalaan hyväksytään "yksittäisten lähetysten yhdistämistä" koskevat rahdinkuljettajien väliset sopimukset.

59 Neljänneksi kantajat tarkastelevat seisonta- ja viivästysmaksuja, joihin komissio on katsonut mahdollisesti voitavan soveltaa asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68 mutta ei asetusta N:o 4056/86, ja huomauttavat ensinnäkin, että riidanalaisessa päätöksessä sekoitetaan nämä kaksi erilaista maksua. Kantajat täsmentävät, että viivästysmaksu peritään kontin vastaanottajalta, joka ei nouda konttia satamasta tai terminaalista sovitussa ajassa, kun taas seisontamaksu peritään kontin laivaajalta ja/tai vastaanottajalta tälle tämän omiin tiloihin toimitettujen konttien hallussapidosta lastaukselle tai purkamiselle sovittujen määräaikojen jälkeen. Nämä maksut eivät siis ole vastike rahdinkuljettajan tarjoamasta palvelusta tai suorittamasta toimenpiteestä, vaan niillä on tarkoitus korvata rahdinkuljettajalle aiheutuvat kustannukset tai tappiot, kun asiakas on viivytellyt rahdin toimittamisessa tai kontin palauttamisessa. Näin ollen komission väitettä, jonka mukaan nämä maksut eivät "sinällään" liity merikuljetuspalveluihin, ei ole pidettävä merkityksellisenä. Kantajat katsovat, että nämä maksut liittyvät jo määritelmänsä perusteella suoraan merikuljetukseen ja rahdin toimittamiseen, minkä vuoksi niihin on välttämättä sovellettava asetusta N:o 4056/86.

60 Kantajien mukaan virheellisen oikeudellisen perustan käyttäminen on sellaisenaan peruste riidanalaisen päätöksen kumoamiselle — kokonaan tai osittain — ilman, että täytyisi ottaa huomioon komission tekemän virheen mahdollisia käytännön seurauksia. Yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-22/96, parlamentti vastaan neuvosto, 28.5.1998 antamasta tuomiosta (Kok. 1998, s. I-3231) ja asiassa C-376/98, Saksa vastaan parlamentti ja neuvosto, 5.10.2000 antamasta tuomiosta (Kok. 2000, s. I-8419), joissa yhteisöjen tuomioistuin kumosi riidanalaiset direktiivit virheellisen oikeudellisen perustan vuoksi, ilmenee, että "käytännön seurausten" olemassaolo ei ole missään tapauksessa edellytys virheellisen oikeudellisen perustan nojalla annetun toimen kumoamiselle. Tältä osin edellä 57 kohdassa mainitussa asiassa Union internationale des chemins de fer vastaan komissio annetulla tuomiolla, johon komissio vetoaa, ei ole kantajien mielestä merkitystä, koska vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittasi kyseisessä tuomiossa virheellisen oikeudellisen perustan valinnasta aiheutuviin kielteisiin menettelyllisiin seurauksiin, se ei pitänyt näitä seurauksia välttämättömänä edellytyksenä tällaisen virheen sisältävän toimen kumoamiselle. Myöskään yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-264/95 P, komissio vastaan UIC, 11.3.1997 valitukseen antamasta tuomiosta ei mitenkään ilmene yhteisöjen tuomioistuimen katsoneen, ettei komission hyväksymä virheellinen oikeudellinen perusta olisi virhe, joka riittää kumoamisperusteeksi.

61 Kantajat katsovat joka tapauksessa, että riidanalaisen päätöksen oikeudellisen perustan virheellisellä valinnalla on ollut niille kielteisiä käytännön seurauksia.

62 Ne toteavat ensinnäkin, että riidanalaisella päätöksellä on määrätty niille sakkoja asetusten N:o 1017/68 ja N:o 17 perusteella. Mikäli riidanalainen päätös perustuu virheellisesti näihin asetuksiin, siinä määrätyillä sakoilla ei ole lainkaan oikeudellista perustaa. Tältä osin on pidettävä merkityksettömänä, että riidanalainen päätös perustuu myös asetukseen N:o 4056/86. Kantajat katsovat nimittäin, että jos komissio on erehtynyt päätellessään kyseisen sopimuksen kuuluvan asetusten N:o 17 ja/tai N:o 1017/68 soveltamisalaan, siitä seuraa, että kukin riidanalaisen päätöksen säännös, joka on annettu näiden asetusten perusteella, on vailla oikeudellista perustaa. Tämän vuoksi kyseiset asetukset eivät anna oikeudellista perustaa riidanalaisen päätöksen säännöksille, mukaan lukien kilpailusääntöjen rikkomisen toteaminen, määräys lopettaa niiden rikkominen ja

sakkojen asettaminen, niiden maksujen ja lisämaksujen osalta, joiden komissio on virheellisesti katsonut kuuluvan asetusten N:o 17 ja/tai N:o 1017/68 soveltamisalaan. Kantajien mukaan sakot on kumottava ainakin tältä osin, eikä sillä ole merkitystä, että komissio perustaa muut riidanalaisen päätöksen osat asetukseen N:o 4056/86.

63 Toiseksi kantajat huomauttavat, että jos riidanalaisesta päätöksestä tulisi osa yhteisön säännöstöä, linjavarustamot eivät voisi enää vedota asetuksessa N:o 4056/86 säädettyyn ryhmäpoikkeukseen maksuja ja lisämaksuja koskevien sopimustensa osalta, ja ne olisivat siten velvollisia ilmoittamaan ne saadakseen yksittäispoikkeuksen asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 mukaisesti.

64 Kolmanneksi kantajat väittävät, että koska asetukset N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 ilmentävät erilaisia käsityksiä talouspolitiikasta ja lainsäädännöstä, ei voida olettaa, että tietyn sopimuksen tutkiminen asetusten N:o 1017/68 ja N:o 17 kannalta sisältäisi oikean arvion kaikista olennaisista seikoista sopimuksen analysoimiseksi asetuksen N:o 4056/86 ja sen taloudellisten ja käytännön vaikutusten kannalta.

65 Kaikista näistä syistä kantajat vaativat, että riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artikla on kumottava kokonaisuudessaan tai ainakin siltä osin kuin ne perustuvat asetuksiin N:o 17 ja N:o 1017/68. Viimeksi mainitussa tapauksessa kantajat vaativat lisäksi, että niille riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot kumotaan siltä osin kuin ne on määrätty asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan perusteella. Kantajien mukaan sakon perusteena käytetyn oikeudellisen perustan kumoamisen täytyy johtaa tämän sakon kumoamiseen, koska sillä ei tällöin ole oikeudellista perustaa. Koska riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että sakot on määrätty kolmen asetuksen perusteella yhdessä, todennäköisesti yhtä suurilta osin, kantajat katsovat, että nämä sakot on kumottava kahden kolmanneksen osalta niiden määrästä.

66 Senator Lines esittää vielä erikseen, että komission tekemä oikeudellinen virhe on sinänsä peruste riidanalaisen päätöksen kumoamiselle. Se väittää komission loukanneen seuraamusten laillisuuden periaatetta, joka sisältyy ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 4.11.1950 tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 7 artiklaan ja joka on vahvistettu yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä (mm. asia 117/83, Könecke, tuomio 25.9.1984, Kok. 1984, s. 3291).

67 Komissio vaatii, että asianosaisten väitteet virheellisestä oikeudellisesta perustasta hylätään.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

68 Aluksi on huomattava, että riidanalainen päätös on sen johdanto-osan mukaan tehty asetuksen N:o 17, erityisesti sen 3 artiklan 1 kohdan ja 15 artiklan 2 kohdan, asetuksen N:o 1017/68, erityisesti sen 11 artiklan 1 kohdan ja 22 artiklan 2 kohdan, ja asetuksen N:o 4056/86 ja erityisesti sen 11 artiklan 1 kohdan ja 19 artiklan 2 kohdan perusteella.

69 Tämän jälkeen on todettava, että komissio selostaa riidanalaisen päätöksen 123 perustelukappaleessa, että "FETTCSA:n kattamat maksut ja lisämaksut koskevat merikuljetuspalveluja, jotka kuuluvat asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan, rautatie-, tie- ja sisävesikuljetuspalveluja (tai niiden liitännäispalveluja), jotka kuuluvat asetuksen (ETY) N:o 1017/68 soveltamisalaan, ja palveluja, jotka eivät kuulu kummankaan mainitun asetuksen soveltamisalaan, vaan asetuksen N:o 17 soveltamisalaan".

70 Lisäksi on todettava, että komissio tarkastelee riidanalaisen päätöksen 125—130 perustelukappaleessa sitä, missä määrin kyseisiä eri asetuksia sovelletaan tärkeimpiin kyseessä oleviin maksuihin ja lisämaksuihin. Komissio tekee seuraavat johtopäätökset:

— "[BAF] liittyy merikuljetuksiin ja siten sitä koskeva rajoittava sopimus kuuluu asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan" (126 perustelukappale).

— "Siltä osin kuin [CAF:a] sovelletaan merikuljetuksen, satamapalvelujen ja maakuljetuksen hintaan, [CAF:a] koskeva rajoittava sopimus kuuluu merikuljetuksen osalta asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan, satamapalvelujen osalta asetuksen N:o 17 soveltamisalaan ja maakuljetuksen osalta asetuksen (ETY) N:o 1017/68 soveltamisalaan" (127 perustelukappale).

— "[THC:tä] koskeva rajoittava sopimus kuuluu ainakin osin asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, mutta ei asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan. Siltä osin kuin [THC:tä] koskevan sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa maakuljetuksen maksut ja ehdot tai sen seurauksena kyseiset maksut ja ehdot vahvistetaan, sovelletaan asetusta (ETY) N:o 1017/68, ei asetusta N:o 17" (128 perustelukappale).

— "[LCLSC:tä] koskeva rajoittava sopimus kuuluu asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, ei asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan. Siltä osin kuin [LCLSC:tä] koskevan sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa maakuljetuksen maksut ja ehdot tai sen seurauksena kyseiset maksut ja ehdot vahvistetaan, sovelletaan asetusta (ETY) N:o 1017/68, ei asetusta N:o 17" (129 perustelukappale).

— "[Seisonta- ja viivästysmaksuja] koskeva rajoittava sopimus kuuluu asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, ei asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan. Siltä osin kuin seisonta- tai viivästysmaksuja koskevan sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa maakuljetuksen maksut ja ehdot tai sen seurauksena kyseiset maksut ja ehdot vahvistetaan, sovelletaan asetusta (ETY) N:o 1017/68, ei asetusta N:o 17" (130 perustelukappale).

71 Kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen yksinomaisena perustana pitäisi olla asetus N:o 4056/86, ei samanaikaisesti kyseinen asetus ja asetukset N:o 17 ja N:o 1017/68, sillä kukin edellä mainituista maksuista ja lisämaksuista kuuluu ainoastaan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan. Kantajien mukaan asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 käyttämisen virheellisesti riidanalaisen päätöksen oikeudellisena perustana on johdettava tämän päätöksen kumoamiseen.

72 On huomattava, että määritettäessä, mitä asetusta kyseisessä sopimuksessa tarkoitettuihin maksuihin ja lisämaksuihin on sovellettava, on määritettävä kyseisten maksujen ja lisämaksujen kohteena oleviin palveluihin sovellettava asetus. Maksuihin ja lisämaksuihin on nimittäin sovellettava niitä asetuksia, joita voidaan soveltaa palveluihin, joihin kyseiset maksut ja lisämaksut liittyvät. Näin ollen komissio on perustellusti katsonut 123 perustelukappaleessa, että maksut ja lisämaksut, jotka koskevat merikuljetuspalveluja, kuuluvat asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, ne, jotka koskevat rautatie-, tie- ja sisävesikuljetuspalveluja tai niiden liitännäispalveluja, kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan, ja ne, jotka koskevat palveluja, jotka eivät kuulu kummankaan mainitun asetuksen soveltamisalaan, kuuluvat asetuksen N:o 17 soveltamisalaan.

73 Määritettäessä, mitä asetusta kyseisten maksujen ja lisämaksujen kohteena oleviin palveluihin on sovellettava, kyseisiä palveluja on tutkittava kyseisten asetusten soveltamisalaa rajoittavien säännösten perusteella (edellä 15 kohdassa mainittu asia Compagnie générale maritime ym. v. komissio, tuomion 260 kohta).

74 Nyt esillä olevassa asiassa kantajat väittävät, että kaikki kyseisessä sopimuksessa tarkoitetut maksut ja lisämaksut kuuluvat kokonaan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan eivätkä asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan, minkä vuoksi on tutkittava, missä määrin riidanalaisessa päätöksessä kyseiset maksut ja lisämaksut jätetään asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalan ulkopuolelle, ja tämän jälkeen arvioitava, onko komissio tehnyt oikeudellisen virheen jättäessään ne asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalan ulkopuolelle.

75 Tarkasteltaessa asetuksen N:o 4056/86 soveltamista kyseisiin maksuihin ja lisämaksuihin on heti alkuun huomattava, että asianosaiset ovat yksimielisiä siitä, että BAF kuuluu kyseisen asetuksen soveltamisalaan.

76 Tämän jälkeen on CAF:n osalta syytä tuoda esille, että vaikka riidanalaisessa päätöksessä viitataan sen 127 perustelukappaleen mukaisesti asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 mahdolliseen soveltamiseen siltä osin kuin CAF:a sovelletaan satamapalvelujen ja maakuljetuksen hintaan, komissio katsoo kyseisessä perustelukappaleessa, että CAF kuuluu asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan sikäli kuin sitä sovelletaan merikuljetuksen hintaan. Tästä seuraa, että vaikka komissio on olettanut kyseisten asetusten soveltamisen jakautuvan, se on muodollisesti lähtenyt siitä, että asetusta N:o 4056/86 sovelletaan CAF:iin. Näin ollen on todettava, tarvitsematta ottaa huomioon kantajien väitteitä asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 virheellisestä soveltamisesta CAF:iin, että komission tältä osin mahdollisesti tekemä virhe ei tee riidanalaista päätöstä virheelliseksi.

77 Toisin kuin komissio väittää THC:n osalta, 128 perustelukappaleessa olevasta toteamuksesta, jonka mukaan tätä maksua koskeva rajoittava sopimus kuuluu "ainakin osin asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, mutta ei asetuksen (ETY) N:o 4056/86 soveltamisalaan", ei voida päätellä, että kyseisessä päätöksessä hyväksyttäisiin asetuksen N:o 4056/86 osittainen soveltaminen kyseisiin lisämaksuihin. Tästä riidanalaisen päätöksen katkelmasta ilmenee selvästi, että ilmaisulla "osin" ei viitata asetuksen N:o 4056/86 vaan asetuksen N:o 17

soveltamiseen. Tämän tulkinnan vahvistaa seuraava samassa perustelukappaleessa oleva virke, jossa todetaan, että siltä osin kuin THC:tä koskevan sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa maakuljetuksen maksut ja ehdot tai sen seurauksena kyseiset maksut ja ehdot vahvistetaan, "sovelletaan asetusta (ETY) N:o 1017/68, ei asetusta N:o 17".

78 Riidanalaisen päätöksen 126—130 perustelukappaleesta ilmenee näin ollen, että komissio on pitänyt asetuksen N:o 4056/86 soveltamista poissuljettuna ainoastaan THC:n, LCLSC:n, viivästysmaksujen ja seisontamaksujen osalta.

79 Tämän vuoksi on tutkittava, onko komissio tehnyt oikeudellisen virheen jättäessään nämä maksut ja lisämaksut asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalan ulkopuolelle.

80 Huomattakoon, että toimen oikeudellisen perustan valinta ei voi perustua ainoastaan siihen, että toimielin itse on vakuuttunut tavoitellusta päämäärästä, vaan sen on perustuttava objektiivisiin seikkoihin, joita tuomioistuin voi valvoa (asia 45/86, komissio v. neuvosto, tuomio 26.3.1987, Kok. 1987, s. 1493, Kok. Ep. IX, s. 55, 11 kohta ja asia T-106/96, Wirtschaftsvereinigung Stahl v. komissio, tuomio 7.7.1999, Kok. 1999, s. II-2155, 109 kohta). Lisäksi vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että komissiolla on EY 253 artiklan nojalla velvollisuus perustella yksittäistapauksia koskevat päätöksensä, jotta sille, jota asia koskee, annettaisiin riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös perusteltu vai onko siinä mahdollisesti sellainen virhe, jonka perusteella sen pätevyys voidaan riitauttaa, sekä mahdollistaa se, että yhteisöjen tuomioistuimet voivat valvoa päätöksen laillisuutta kuitenkin niin, että tämän velvollisuuden laajuus riippuu kyseisen päätöksen luonteesta ja siitä asiayhteydestä, missä se on tehty (ks. mm. asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok. 1996, s. II-1799, 51 kohta).

81 Käsiteltävänä olevassa asiassa on ensinnäkin huomattava, että riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleen mukaan komissio ei ole määritellyt kaikkiin

kyseisessä sopimuksessa tarkoitettuihin maksuihin ja lisämaksuihin sovellettavaa asetusta, vaan ainoastaan tärkeimpiin niistä. Kuten edellä on todettu, riidanalaisessa päätöksessä kuvataan kyseisten asetusten soveltamista ainoastaan kuuteen kyseisessä asetuksessa tarkoitetuista maksuista ja lisämaksuista, eli BAF:iin, CAF:iin, THC:hen, LCLSC:hen, viivästysmaksuihin ja seisontamaksuihin. Riidanalaisen päätöksen mukaan kyseisellä sopimuksella, jolla rikotaan EY 81 artiklan 1 kohtaa, ei ainoastaan kielletä alennusten myöntämistä erityisesti edellä mainituista kuudesta maksusta ja lisämaksusta, vaan kaikista kantajien soveltamista maksuista ja lisämaksuista Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisessä liikenteessä. Tältä osin riidanalaisen päätöksen 28 ja 29 perustelukappaleesta, joista jälkimmäisessä viitataan sen liitteeseen II, ilmenee, että kyseinen sopimus koski myös muita maksuja ja lisämaksuja, kuten erityiskaluston käyttömaksua, sotatilasta aiheutuvia lisämaksuja sekä lisämaksuja, jotka koskevat vaihtoehtoisia määräpaikkoja, määräsataman vaihtoa, luovutusmuodon vaihtoa ja sellaisten kollien kuljetusta, joiden arvo ylittää rahdinkuljettajan tavanomaisen konossementtivastuun.

82 On syytä todeta, että vaikka riidanalaisen päätöksen liitteessä II kuvataan kaikkien edellä mainittujen maksujen ja lisämaksujen kohde, siinä ei sen sijaan täsmennetä tiettyihin niistä sovellettavia asetuksia. Riidanalaisen päätöksen 126—130 perustelukappaleesta ilmenee, että niissä käsiteltyihin kuuteen maksuun ja lisämaksuun voidaan soveltaa useita eri asetuksia, tarvittaessa samanaikaisesti.

83 Tämän jälkeen on tuotava esille, että riidanalaisessa päätöksessä ainoastaan todetaan, ettei asetusta N:o 4056/86 voida soveltaa THC:hen, LCLSC:hen, viivästysmaksuihin ja seisontamaksuihin sillä perusteella, että näiden lisämaksujen kattamat palvelut eivät sinällään ole merikuljetuspalveluja. Tältä osin riidanalaisessa päätöksessä todetaan vielä, että kaksi ensin mainittua maksua koskevat satamassa tai terminaalissa tarjottuja rahdinkäsittelypalveluja ja kaksi seuraavaa vastaavat rahdin varastointia ja laitevuokrauspalveluja.

84 Nämä yleisluonteiset toteamukset eivät kuitenkaan selitä — asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 1 ja 2 kohta huomioon ottaen — niitä täsmällisiä syitä, joiden vuoksi kyseiset maksut ja lisämaksut eivät kuulu tämän asetuksen soveltamisalaan, sellaisena kuin se on määritelty asetuksen säännöksissä. Riidanalaisen päätöksen 142 kohdassa komissio kuitenkin itse toteaa, että satama-, maakuljetus- ja ahtauspalvelut ovat merikuljetuspalvelujen liitännäispalveluja. Näissä olosuhteissa on sitäkin suuremmalla syyllä komission asiana selostaa riidanalaisessa päätöksessä, millä perusteilla tällaisia merikuljetuspalvelujen liitännäispalveluja, jotka rahdinkuljettajat sitä paitsi laskuttavat kuljetusmaksujen yhteydessä, ei ole pidetty asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan kuuluvina merikuljetuspalveluina.

85 Koska riidanalaisessa päätöksessä ei ole mainittu kyseisen sopimuksen kattamien tiettyjen maksujen ja lisämaksujen osalta hyväksyttyä oikeudellista perustaa eikä niitä syitä, joiden vuoksi asetusta N:o 4056/86 ei voitaisi soveltaa THC:hen, LCLSC:hen, viivästysmaksuihin ja seisontamaksuihin, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voi pitää poissuljettuna sitä, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä soveltanut virheellisesti asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68 kyseisen sopimuksen kattamiin maksuihin ja lisämaksuihin. Ilman, että tässä vaiheessa olisi tarpeen ottaa kantaa tähän kysymykseen, on ensin ratkaistava, onko oikeudellista perustaa koskevasta virheestä, jonka komissio mahdollisesti on tehnyt, aiheutunut kantajille kielteisiä seurauksia. Esillä olevan asian olosuhteissa, jossa riidanalainen päätös perustuu kolmeen oikeudelliseen perustaan, joista yhtä kantajat eivät ole riitauttaneet, komission tekemä virhe voi oikeuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamisen ainoastaan tällaisten kantajille aiheutuneiden kielteisten seurausten perusteella (ks. vastaavasti edellä 57 kohdassa mainittu asia Union internationale des chemins de fer v. komissio, tuomion 58 kohta).

86 Riidanalaisen päätöksen 124 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on esillä olevassa asiassa soveltanut samanaikaisesti asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 mukaisia menettelyjä. On selvää, että komissio on ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä noudattanut kaikkia asetuksissa N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 säädettyjä menettelyä koskevia vaatimuksia. Siten komissio on muun muassa kuullut asetuksilla N:o 17, N:o 1017/68 ja

N:o 4056/86 perustettuja kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsitteleviä neuvoa-antavia komiteoita ja odottanut vähintään 20 päivää viimeksi mainittujen lausuntojen jälkeen asetuksen N:o 1017/68 17 artiklan mukaisesti. Näin ollen komissio on perustellusti todennut riidanalaisen päätöksen 124 perustelukappaleessa, että vaikka se olisi väärässä katsoessaan, että johonkin maksuun tai lisämaksuun sovelletaan tiettyä asetusta, osapuolet ovat saaneet hyväkseen kaikissa mahdollisesti sovellettavissa asetuksissa säädetyt menettelylliset takeet. Tämän vuoksi asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 käyttäminen virheellisesti riidanalaisen päätöksen oikeudellisena perustana ei näytä voineen aiheuttaa kantajille vahinkoa.

87 Kantajat väittävät kuitenkin, että komission tekemästä oikeudellista perustaa koskevasta virheestä on aiheutunut niille kolmenlaisia kielteisiä seurauksia, jotka oikeuttavat riidanalaisen päätöksen kumoamisen.

88 Ensinnäkin riidanalaisella päätöksellä määrätään niille sakkoja asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 perusteella. Komissiolla on kantajien mukaan oikeus määrätä sakkoja ainoastaan EY 81 artiklan soveltamisasetusten perusteella eikä suoraan viimeksi mainitun määräyksen perusteella, minkä vuoksi sen määräämät sakot ovat ainakin osittain, kahden kolmanneksen osalta, vailla oikeudellista perustaa sikäli kuin kilpailusääntöjä on virheellisesti todettu rikotun näiden asetusten perusteella.

89 Kantajien väite perustuu olettamukseen, jonka mukaan riidanalaista päätöstä pitäisi analysoida usean yksittäisen päätöksen ryppäänä, josta kukin koskee yhtä kyseessä olevista maksuista tai lisämaksuista. Tällöin kultakin päätökseltä, joka perustuu virheellisesti asetukseen N:o 17 tai N:o 1017/68, puuttuisi oikeudellinen perusta sakkojen määräämiseen, ja ne olisi näin ollen kumottava.

90 On kuitenkin todettava, ettei tämä väite saa tukea riidanalaisesta päätöksestä.

91 Ensinnäkin riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappaleessa todetaan, että kantajat eivät ole rikkoneet EY 81 artiklaa sillä perusteella, että on olemassa monta erillistä sopimusta, joissa kussakin kielletään alennukset tietystä maksusta tai lisämaksusta, vaan sillä perusteella, että on olemassa yksi ainoa sopimus, jonka tarkoituksena on kieltää alennukset kaikista FETTCSA-sopimukseen kuuluvien varustamojen laskuttamista maksuista ja lisämaksuista. Riidanalaisen päätöksen 35 ja 36 perustelukappaleen mukaan kyseinen sopimus on kirjattu yhteen ainoaan asiakirjaan, eli 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjaan.

92 Toiseksi on korostettava, että riidanalaisessa päätöksessä todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta on määrätty sakkoja kyseisen asetuksen kilpailua rajoittavan tarkoituksen vuoksi, ottamatta huomioon sen vaikutuksia kyseisten maksujen ja lisämaksujen kattamien palvelujen hintatasoon. Riidanalaisen päätöksen 176 ja 179 perustelukappaleesta ilmenee, että sakot on määrätty samanaikaisesti kolmen asetuksen perusteella. Kantajat ovat kuitenkin istunnossa myöntäneet, etteivät ne kykene yksilöimään yhtäkään sellaista piirrettä tai seikkaa riidanalaisessa päätöksessä, joka vahvistaisi sen, että sakon määrä on eritelty sen perusteella, mikä vaikutus kyseisellä sopimuksella on kuhunkin näiden asetusten soveltamisalaan kuuluvaan palveluun.

93 Kolmanneksi on huomattava, että riidanalainen päätös on tehty yhden hallinnollisen menettelyn päätteeksi kussakin kolmessa sovellettavassa asetuksessa säädettyjä vaatimuksia noudattaen. Asiassa ei ole kiistetty, että kutakin asetuksilla N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perustettua kolmea neuvoa-antavaa komiteaa on kuultu kaikista riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetuista maksuista ja lisämaksuista.

94 Koska kantajat itsekin myöntävät, että asetus N:o 4056/86 soveltuu riidanalaisen päätöksen oikeudelliseksi perustaksi, on näissä olosuhteissa katsottava, että vaikka tietyt riidanalaisessa päätöksessä tarkastellut maksut ja lisämaksut eivät kuuluisi asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan, asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohta on riittävä perusta, jonka nojalla komissio voi vahvistaa kaikki kyseisen sopimuksen tekemisestä seuraavat sakot.

95 Toiseksi kantajat huomauttavat, että jos riidanalaisesta päätöksestä tulisi osa yhteisön säännöstöä, linjavarustamot eivät voisi enää vedota asetuksessa N:o 4056/86 säädettyyn ryhmäpoikkeukseen maksuja ja lisämaksuja koskevien sopimustensa osalta, ja ne olisivat siten velvollisia ilmoittamaan ne saadakseen yksittäispoikkeuksen asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 mukaisesti.

96 On kuitenkin muistettava, että asianosaiset ovat yksimielisiä siitä, ettei FETTCSA ole asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettu linjakonferenssi ja etteivät kyseisen sopimuksen allekirjoittaneet varustamot voi näin ollen vedota kyseisen asetuksen 3 artiklassa tarkoitettuun ryhmäpoikkeukseen hintojen vahvistamista koskevien tiettyjen sopimusten osalta. Näin ollen, toisin kuin kantajat väittävät, riidanalaisesta päätöksestä ei voi tulla osa yhteisön säännöstöä, jota sovellettaisiin sellaisenaan linjakonferensseihin. Komission riidanalaisen päätöksen 123—130 perustelukappaleessa asetuksen N:o 4056/86 soveltamisesta kyseisessä sopimuksessa tarkoitettuihin maksuihin ja lisämaksuihin tekemien toteamusten sisällöstä riippumatta riittää, kun todetaan — tarvitsematta lausua näiden toteamusten perusteltavuudesta — että kantajilla on vapaus olla ilmoittamatta komissiolle sopimuksia, jotka ne tekevät linjakonferenssien yhteydessä vahvistaakseen maksujen ja lisämaksujen määrän, jos ne katsovat niiden kuuluvan asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitetun ryhmäpoikkeuksen piiriin. Kantajilla on joka tapauksessa edelleen oikeus riitauttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa komission tältä osin mahdollisesti tulevaisuudessa esittämät arvioinnit.

97 Kolmanneksi kantajat väittävät, että koska asetukset N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 ilmentävät erilaisia käsityksiä talouspolitiikasta ja lainsäädännöstä, ei voida olettaa, että sopimuksen tutkiminen asetusten N:o 17 tai N:o 1017/68 kannalta sisältäisi oikean arvion kaikista olennaisista seikoista sopimuksen analysoimiseksi asetuksen N:o 4056/86 ja sen taloudellisten ja käytännön vaikutusten kannalta.

98 Tältä osin on katsottava, että asetus N:o 4056/86 on sen viidennen perustelukappaleen mukaisesti säädetty sen vuoksi, että on tarpeen antaa täytäntöönpanosäännöksiä, joilla komissio voi varmistaa, että kilpailu yhteismarkkinoilla ei kohtuuttomasti vääristy, ja toisaalta pyrkiä välttämään alan liiallista sääntelyä. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo korostanut, asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetään luonteeltaan täysin poikkeuksellisesta ryhmäpoikkeuksesta, joka myönnetään linjakonferenssien vakauttavan merkityksen vuoksi sen jäsenten tekemille merikuljetusten hintojen vahvistamista koskeville horisontaalisille sopimuksille (edellä 15 kohdassa mainittu asia Compagnie générale maritime ym. v. komissio, tuomion 254 kohta). Näissä olosuhteissa ei siten periaatteessa voida pitää mahdottomana, kuten kantajat perustellusti väittävät, että sopimuksen tai menettelytavan arviointi asetuksen N:o 4056/86 kannalta voisi ainakin joiltakin osin poiketa asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 kannalta tehtävästä arvioinnista.

99 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että vaikka kantajat vetoavat mahdollisuuteen, että niiden sopimusta olisi voitu arvioida eri tavalla, jos sitä olisi tutkittu yksinomaan asetuksen N:o 4056/86 perusteella, ne eivät mitenkään täsmennä, millä tavoin tämä arviointi olisi voinut olla erilainen, eivätkä ne myöskään esitä mitään näyttöä väitteensä tueksi.

100 On huomattava, että esillä olevassa asiassa riidanalaisessa päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen muodostuu linjakonferenssin eli FEFC:n jäsenten ja itsenäisten varustamojen välisestä sopimuksesta, jossa kielletään alennusten

myöntäminen maksuista ja lisämaksuista. EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen tarkastelun yhteydessä selostettavista syistä tällaista sopimusta on pidettävä yhteisten hintojen vahvistamista koskevana horisontaalisena sopimuksena. On kuitenkin muistettava, että horisontaaliset kartellit, joissa sovitaan hintojen vahvistamisesta, on paitsi nimenomaan kielletty EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan a alakohdassa, merkitsevät myös yhteisön kilpailuoikeuden ilmeistä rikkomista (asia T-14/89, Montedipe v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1155, 265 kohta ja asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1063, 109 kohta). Tämä pätee myös asetukseen N:o 4056/86, sillä koska kyseisestä hintojen vahvistamisesta on sovittu linjakonferenssin jäsenten ja itsenäisten varustamojen välillä, se rajoittaa linjakonferenssien ulkopuolisten varustamojen välistä toimivaa kilpailua, kun taas asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannen perustelukappaleen mukaan linjakonferenssien ulkopuolisen linjaliikenteen toimiva kilpailu on yksi tärkeimmistä perusteluista kyseisen asetuksen 3 artiklassa säädetylle ryhmäpoikkeukselle. Asetuksen N:o 4056/86 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa säädetäänkin, että kaikki sellaiset konferenssin toimenpiteet, jotka rajoittavat konferenssin ulkopuolista, toimivaa tai mahdollista kilpailua, voivat olla perusteena sille, että komissio peruuttaa ryhmäpoikkeuksen.

101 Näin ollen on katsottava, että kantajat eivät ole näyttäneet, miten pikemminkin asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 kuin asetuksen N:o 4056/86 käyttäminen riidanalaisen päätöksen oikeudellisena perustana tiettyjen maksujen ja lisämaksujen osalta on voinut johtaa erilaiseen arviointiin kyseisestä sopimuksesta.

102 Tästä seuraa, että kantajien väitettä kielteisistä seurauksista ei voida hyväksyä.

103 Näin ollen, ilman että olisi tarpeen tutkia, onko komissio tehnyt oikeudellisen virheen käyttäessään riidanalaisen päätöksen perustana asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68, virheellistä oikeudellista perustaa koskeva kanneperuste on hylät-

tävä siltä osin kuin väitetty virhe ei ole estänyt kantajia saamasta sovelletuissa menettelyasetuksissa tarkoitettuja menettelyllisiä takeita eikä myöskään aiheuttanut kielteisiä seurauksia niiden oikeusasemaan.

Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen

a) Asianosaisten lausumat

104 Kantajat väittävät, että komissio ei ole hallinnollisen menettelyn missään vaiheessa tutkinut perusteellisesti riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuihin eri maksuihin ja lisämaksuihin sovellettavaa lainsäädäntöä.

105 Kantajat vetoavat siihen, että aluksi komissio on katsonut FETTCSA:n kuuluvan kokonaan asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan. Se on ilmoittanut asianosaisille 28.9.1992 päivätyssä kirjeessään, että jos kantajat eivät ilmoita FETTCSA:a pyytääkseen asetuksen N:o 4056/86 mukaista poikkeuslupaa, ne ottavat riskin sakkojen määräämisestä. Tämän jälkeen komissio on muuttanut kantaansa 19.4.1994 päivätyssä väitetiedoksiannossaan, jossa se toteaa, että FETTCSA:n kattamat maksut ja lisämaksut kuuluvat samalla kertaa asetusten N:o 4056/86, N:o 1017/68 ja N:o 17 soveltamisalaan, ilmoittamatta, mitä lainsäädäntöä kuhunkin niistä maksuista tai lisämaksuista, joiden osalta ei ole myönnetty alennuksia, on sovellettava. Komissio tutkii ensimmäisen kerran tarkemmin vasta riidanalaisen päätöksen 123—130 perustelukappaleessa, mitä lainsäädäntöä kuhunkin kyseessä olevaan maksuun ja lisämaksuun sovelletaan.

106 Tämän vuoksi kantajat katsovat, että niiden puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska niillä ei ole ollut mahdollisuutta kommentoida tai kiistää niitä syitä,

joiden vuoksi komissio on valinnut päätöksensä perustaksi asetukset N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86. Oikeuskäytännöstä seuraa, että väitetiedoksiannon on sisällettävä paitsi pääasialliset tosiseikat, myös sitä tukevat pääasialliset oikeudelliset seikat, jotka ovat tarpeen komission ratkaisun perustana olevien näkemysten ymmärtämiseksi (asia 24/62, Saksa v. komissio, tuomio 4.7.1963, Kok. 1963, s. 131 ja asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, Kok. Ep. I, s. 455, s. 661).

107 Senator Lines korostaa puolestaan erikseen, että Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohtaa koskevasta oikeuskäytännöstä seuraa, että syytetyllä on oikeus saada tietää paitsi syytteen perusteet, eli tämän syyksi luettavat aineelliset seikat, joihin syyte perustuu, myös syytteen luonne, eli aineellisten seikkojen oikeudellinen luonnehdinta. Komissio ei ole käsiteltävänä olevassa asiassa selostanut kaikkia oikeudellisia perusteluja, joihin se aikoi perustaa päätöksensä.

108 Komissio vaatii puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevan väitteen hylkäämistä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

109 Väitetiedoksiannossa on vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan oltava väitteistä riittävän selvästi muotoiltu — vaikka vain tiivistelmän muodossa esitetty — selvitys, jotta ne, joita asia koskee, voisivat tosiasiallisesti saada tiedon, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen. Vain tämän edellytyksen täyttäessään väitetiedoksianto voi täyttää sen tehtävän, joka sille on yhteisön asetuksilla annettu, eli että sen on annettava yrityksille ja yritysten yhteenliittymille kaikki sellaiset tiedot, joita ne tarvitsevat pystyäkseen tehokkaasti puolustautumaan ennen kuin komissio tekee lopullisen päätöksen (ks. mm. asia T-352/94,

Mo och Domsjö v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1989, 63 kohta ja asia T-348/94, Enso Española v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1875, 83 kohta). Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kyseistä vaatimusta noudatetaan, jos päätöksessä ei aseteta asianomaisten henkilöiden vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia ja jos siinä esitetään ainoastaan ne tosiseikat, joista asianomaisilla henkilöillä on ollut mahdollisuus esittää näkemyksensä (edellä 106 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 26 ja 94 kohta).

110 Nyt esillä olevassa asiassa on ensinnäkin huomattava, että vaikka komissio on riidanalaisessa päätöksessä peruuttanut kolme aiemmin esittämästään neljästä väitteestä, on selvää, ettei se ole lisännyt yhtään ja ettei se ole hyväksynyt muuta näyttöä kuin väitetiedoksiannossa on mainittu, eli 9.6.1992 päivätyn pöytäkirjan. Kantajat eivät sitä paitsi kiistä sitä, että niillä on ollut mahdollisuus kyseisen väitetiedoksiannon perusteella saada tietää riidanalaisessa päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen, eli sopimus olla myöntämättä alennuksia julkaistuista maksuista ja lisämaksuista. Tämä kilpailusääntöjen rikkominen mainitaan muun muassa väitetiedoksiannon 20—24, 47, 78—81, 119, 124 ja 128 kohdassa. Näissä olosuhteissa ei voida väittää, että kantajat eivät olisi väitetiedoksiannon perusteella voineet tosiasiallisesti saada tietää, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen.

111 Oikeudellisen perustan valinnan osalta on korostettava, että väitetiedoksiannon 5 kohdassa todetaan nimenomaisesti, että komission kannan mukaan FETTCSA kuuluu asetusten N:o 4056/86, N:o 1017/68 ja N:o 17 soveltamisalaan. Lisäksi väitetiedoksiannon 97 kohdassa komissio selittää, että kyseiset maksut ja lisämaksut koskevat merikuljetuspalveluja, jotka kuuluvat asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, maakuljetuspalveluja, jotka kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan, sekä satamapalveluja, jotka kuuluvat asetuksen N:o 17 soveltamisalaan. Vastaava kohta löytyy riidanalaisen päätöksen 123 perustelukappaleesta. Väitetiedoksiannon 144—149 kohdassa viitataan vielä asetuksen N:o 1017/68 2, 3 ja 5 artiklan soveltamiseen sekä asetuksen N:o 17

soveltamiseen kyseisiin maksuihin ja lisämaksuihin. Näitä kohtia vastaavat riidanalaisen päätöksen 144, 161 ja 163—175 perustelukappale. Näin ollen on todettava, että väitetiedoksiannossa todettiin selvästi, mitä oikeudellista perustaa käyttäen komissio aikoi tehdä riidanalaisen päätöksen.

112 Kantajat väittävät kuitenkin, että komissio ei ole väitetiedoksiannossa tutkinut perusteellisesti riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuihin eri maksuihin ja lisämaksuihin sovellettavaa lainsäädäntöä. Ne arvostelevat komissiota siitä, että riidanalaisen päätöksen 125—130 perustelukappaletta on pidettävä väitetiedoksiantoon nähden uutena seikkana, koska niissä todetaan, miltä osin asetuksia N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 sovelletaan kyseisiin maksuihin ja lisämaksuihin.

113 On kuitenkin korostettava, että riidanalaisen päätöksen 125—130 perustelukappale on otettu kyseiseen päätökseen juuri sen vuoksi, että kantajat olivat vastauksena väitetiedoksiantoon esittäneet huomautuksen, jonka mukaan ne eivät voineet kiistää komission päätelmiä, koska väitetiedoksiannossa ei ollut mainittu kunkin asetuksen soveltamisalaan kuuluvia palveluja. Se, että yrityksen hallinnollisen menettelyn aikana esittämä väite otetaan huomioon, vaikkei yritykselle ole varattu tilaisuutta tulla kuulluksi tältä osin ennen lopullisen päätöksen tekemistä, ei voi sellaisenaan merkitä puolustautumisoikeuksien loukkaamista (asia T-228/97, Irish Sugar v. komissio, tuomio 7.10.1999, Kok. 1999, s. II-2969, 34 kohta, pysytetty asiassa C-497/99 P, Irish Sugar v. komissio, määräys 10.7.2001, Kok. 2001, s. I-5333, 24 kohta).

114 Todettakoon, että kantajat eivät selosta, miten komission perustelut, joiden vuoksi se on päätynyt soveltamaan kyseisiä asetuksia kaikkiin tärkeimpiin maksuihin ja lisämaksuihin, olisivat niille epäedullisia. Edellä on ensinnäkin jo todettu, että koska kyse on yhteisön kilpailusääntöjen ilmeisestä rikkomisesta, komission valitsema oikeudellinen perusta, jolla se tekee päätöksensä, ei ole voinut vaikuttaa sopimuksen arviointiin EY 81 artiklan perusteella. Toiseksi kantajat itsekin katsovat, että asetus N:o 4056/86 soveltuu riidanalaisen pää-

töksen oikeudelliseksi perustaksi. Kyseisen asetuksen on katsottu riittävän komission väitteiden perustaksi. Tässä yhteydessä perustelut, joiden vuoksi komissio on päätynyt soveltamaan asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68, eivät siis ole kantajille epäedullisia. Päinvastoin, edellä on jo todettu, että turvautuessaan asetuksiin N:o 17 ja N:o 1017/68 komissio on antanut kantajille ylimääräisiä menettelyllisiä takeita, sillä asiassa on kuultu kolmea asetuksilla N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perustettua neuvoa-antavaa komiteaa ja komissio on odottanut 20 päivän määräajan päättymistä näiden kuulemisten jälkeen ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä. Kolmanneksi, koska kantajat saivat tietää, millä oikeudellisilla perustoilla komissio aikoi tehdä päätöksensä, mikään ei estänyt niitä riitauttamasta vastauksessaan väitetiedoksiantoon asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 valintaa komission päätöksen oikeudellisiksi perustoiksi. Näin ollen riidanalaisessa päätöksessä esitetyt oikeudellista perustaa koskevat perustelut eivät selvästikään liity mihinkään uuteen väitteeseen, koska ne eivät koske muita menettelytapoja kuin sellaisia, joista yritykset jo olivat esittäneet huomautuksensa (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P—C-252/99 P ja C-254/99 P, tuomio 15.10.2002, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa, 103 kohta).

115 Näin ollen kantajien väite puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta on perusteeton.

Kanneperustetta koskeva johtopäätös

116 Edellä esitetystä seuraa, että kanneperuste, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä on tehty oikeudellista perustaa koskeva virhe ja jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on tältä osin loukattu, on hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Kanneperusteet, joiden mukaan EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa on sovellettu virheellisesti ja perusteluvelvollisuus on tältä osin laiminlyöty

Asianosaisten lausumat

117 Kantajat väittävät, että komissio on jättänyt EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan huomiotta katsoessaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa, että FETTCSA:n osapuolet ovat rikkoneet näitä säännöksiä tekemällä "sopimuksen olla myöntämättä alennuksia julkaistuista tariffimaksuista ja lisämaksuista".

118 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen päätellessään 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta, että FETTCSA:n osapuolet ovat tehneet sopimuksen olla myöntämättä alennuksia niiden tariffien mukaisista maksuista ja lisämaksuista. Kantajat myöntävät, että pöytäkirjan sanamuoto mahdollistaa tällaisen tulkinnan. Ne väittävät kuitenkin, että tässä pöytäkirjassa tarkoitetun sopimuksen tarkoituksena oli ainoastaan se, että kaikki sopimuksen osapuolina olevat varustamot sitoutuisivat lopettamaan kokonaisnettohintojen perimisen ja mainitsisivat erikseen laivaajille antamissaan hintatarjouksissa ja laskuissa sovellettavat eri maksut ja lisämaksut. FETTCSA:n osapuolten tavoitteena ei näin ollen ole ollut kieltää tällä sopimuksella alennuksia maksuista ja lisämaksuista vaan se, että laivaajat voisivat vertailla eri kokonaishintojen muodostumista ja erityisesti eri varustamojen perimien maksujen ja lisämaksujen määriä.

119 Kantajat väittävät usean seikan tukevan tätä tulkintaa.

120 Tämä tulkinta ilmenee niiden mukaan ensinnäkin pöytäkirjan sanamuodosta, sillä siinä viitataan nimenomaisesti siihen, että tietyt sopimukset on aikaisemmin tehty kokonaisnettohintojen perusteella, mikä merkitsee sitä, että laivaajille tarjottujen hintojen eri osatekijöitä ei ole eritelty. Tämä viittaus osoittaa, että FETTCSA:n osapuolten 9.6.1992 pidetyssä kokouksessa tekemän sopimuksen tarkoituksena oli pelkästään se, että laivaajille annettavissa hintatarjouksissa ja laskuissa mainittaisiin erikseen sovellettavat eri lisämaksut.

121 Toiseksi, komissio ei kantajien mukaan ole voinut merikuljetusalan tuntemuksensa vuoksi olla tietämättä merirahdin kuljettajien huolesta kyseisenä ajankohtana, että kokonaishintojen tarjoaminen johtaa kustannuksia alhaisempien hintojen laskuttamiseen. Tässä yhteydessä FEFC:n jäsenet ottivat käyttöön 1.1.1990 uuden viisiosaisen maksutaulukon, NT 90:n, jossa lisämaksut on selvästi yksilöity ja ilmoitettu erillään merirahdista ja maakuljetuksen hinnasta. Komissio on tunnustanut näiden ehtojen edut päätöksessään 94/985/EY. Lisäksi kokonaishintoja koskevasta kysymyksestä ja kiellosta soveltaa kustannuksia alhaisempia hintoja on keskusteltu komission kanssa "Trans Atlantic Agreementia" (ks. tältä osin asia T-395/94 R II, Atlantic Container Line AB ym. v. komissio, määräys 22.11.1995, Kok. 1995, s. II-2893) ja "Trans-Atlantic Conference Agreementia" koskevien menettelyjen yhteydessä (asia IV/37.396).

122 Kolmanneksi kantajat korostavat, että FETTCSA:n sihteeristön 19.10.1992 komissiolle toimittamassa kirjeessä selostetaan yksityiskohtaisesti, että FEFC on vuonna 1990 ottanut käyttöön uuden viisiosaisen maksutaulukon tariffien avoimuuden lisäämiseksi ja rahtimaksun eri osatekijöiden erittelemiseksi selkeästi.

123 Neljänneksi FETTCSA:n tarkoituksena sinänsä on 5.3.1991 tehdyn sopimuksen mukaan poistaa sattumanvaraiset tekijät maksuista ja lisämaksuista ja vahvistaa tai soveltaa kuljetustariffien rakennetta ja soveltamisedellytyksiä koskevia

yhdenmukaisia sääntöjä. FETTCSA:n tarkoitus ei siis ollut kantajien mukaan yhteisten hintojen vaan yhteisen laskentatavan vahvistaminen maksuille ja lisämaksuille.

124 Näiden seikkojen perusteella kantajat katsovat, että 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirja ei ole riittävä näyttö komission väitteille EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan vastaisen sopimuksen olemassaolosta. Koska kyseistä pöytäkirjaa on mahdollista tulkita usealla eri tavalla ja koska asianosaisten esittämä vaihtoehtoinen tulkinta on uskottavampi, komission tulkinta voidaan niiden mielestä hyväksyä vain vakavien, täsmällisten ja yhtäpitävien todisteiden perusteella (yhdistetyt asiat 29/83 ja 30/83, CRAM ja Rheinzink v. komissio, tuomio 28.3.1984, Kok. 1984, s. 1679 ja yhdistetyt asiat C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 ja C-125/85—C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö ym. v. komissio, tuomio 31.3.1993, Kok. 1993, s. I-1307, Kok. Ep. XIV, s. I-123, ns. sellu-tapaus II). Komissio ei ole kantajien mielestä esittänyt tällaisia todisteita. Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen 26.10.2000 asiassa T-41/96, Bayer vastaan komissio, antamasta tuomiosta (Kok. 2000, s. II-3383) ilmenee, että kirjallisen asiakirjanäytön puuttuessa komission on näytettävä toteen väitettyä kilpailusääntöjen rikkomista koskeva yhteisymmärrys.

125 Joka tapauksessa kantajat väittävät, että siltä osin kuin riidanalaisen päätöksen 36 perustelukappaleessa ainoastaan todetaan, että "kokouspöytäkirjan sanamuodon vuoksi komissio ei ole vakuuttunut osapuolten sopimuksen tulkinnasta", perusteluvelvollisuus on laiminlyöty.

126 Toiseksi kantajat väittävät, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että sopimuksen, jossa kielletään alennusten myöntäminen, tarkoituksena olisi rajoittaa tuntuvasti kilpailua EY 81 artiklan 1 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

127 Kantajat korostavat, että FETTCSA:n osapuolia ei ole kuultu laskutettavien maksujen ja lisämaksujen tasosta. Itsenäisillä varustamoilla on 9.6.1992 tehdystä sopimuksesta riippumatta edelleen oikeus julkaista FEFC:n jäsenten julkaisemien tariffien kanssa kilpailevat omat tariffinsa. Komissio ei ole näyttänyt, että FETTCSA:n osapuolet olisivat sopineet maksujensa ja lisämaksujensa tason alentamisesta. Tämän vuoksi kyseinen sopimus ei ole hintojen vahvistamista koskeva perinteinen kartelli. Kantajien mukaan komission on näin ollen näytettävä, että kyseisen sopimuksen osapuolilla oli todellinen aikomus rajoittaa kilpailua tai että kyseisellä sopimuksella oli tällainen vaikutus.

128 Kolmanneksi kantajat vetoavat siihen, että riidanalaisen päätöksen 136 ja 137 perustelukappaleessa tunnutaan katsovan, että sopimus kokonaisnettohintojen veloituksen lopettamisesta ja eriteltyjen hintojen perimisestä asian selventämiseksi laivaajille rajoittaa tuntuvasti kilpailua EY 81 artiklan 1 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

129 Kantajien mukaan tällainen sopimus ei suinkaan rajoita kilpailua, vaan sen avulla laivaajat voivat varmemmin tietää, mikä kuljettaja on kilpailukykyisin sekä merirahdin että maakuljetuksen hinnan osalta. Joka tapauksessa kantajat katsovat, että sikäli kuin komissio pitää kokonaisnettohintojen veloituksen lopettamista koskevaa sopimusta yhteisön kilpailuoikeuden vastaisena, riidanalaista päätöstä ei ole riittävästi perusteltu.

130 Komissio vaatii kaikkien tämän kanneperusteen tueksi esitettyjen kantajien väitteiden hylkäämistä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

a) Näyttö kilpailusääntöjen rikkomisesta ja riidanalaisen päätöksen perustelut tältä osin

131 Tutkittaessa, onko komissio esillä olevassa asiassa näyttänyt riittävällä tavalla toteen, että kantajat ovat rikkoneet kilpailusääntöjä, on ensinnäkin täsmennettävä riidanalaisessa päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen sekä komission tämän toteamuksen tueksi käyttämät todisteet ja tämän jälkeen tarkistettava, olivatko nämä todisteet riittäviä, jotta komissio saattoi niiden perusteella katsoa kilpailusääntöjä rikotun.

132 Kyseistä kilpailusääntöjen rikkomista täsmennettäessä riidanalaisen päätöksen 1 artiklasta ilmenee ensinnäkin komission todenneen, että kantajat ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa, kun ne ovat FETTCSA:n yhteydessä sopineet, etteivät ne myönnä alennuksia maksuista ja lisämaksuista. FETTCSA-sopimukseen kuului alun perin paitsi FEFC:n konferenssin jäseniä, myös kyseisestä linjakonferenssista riippumattomia varustamoja, minkä vuoksi komissio täsmentää riidanalaisen päätöksen 17 perustelukappaleessa seuraavaa:

"FEFC:n jäsenet sopivat myös FETTCSA:n soveltamista maksuista ja lisämaksuista. Tämä päätös koskee ainoastaan FEFC:n varustamoiden alennukset kieltävän päätöksen ulottamista itsenäisiin linjavarustamoihin maksujen ja lisämaksujen osalta. Siltä osin kuin FEFC:n maksut ja lisämaksut liittyvät merikuljetuspalveluihin, ne kuuluvat linjakonferensseille myönnetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan — — ."

133 Toiseksi, tarkasteltaessa kyseistä sopimusta koskevaa näyttöä, riidanalaisesta päätöksestä ilmenee komission katsovan, että kyseinen sopimus on kirjattu 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n osapuolten kokouksen pöytäkirjaan. Kyseisessä pöytäkirjassa, joka on toistettu riidanalaisen päätöksen 35 perustelukappaleessa, todetaan seuraavaa:

"Maksujen ja lisämaksujen määrittämisen ajankohdasta on sovittava FETTCSA:n määräysten nojalla. Puheenjohtaja totesi, että FETTCSA:n sopimusehtojen nojalla hänen oli ilmoitettava FEFC:n varustamoiden johdon edustajien päättäneen, että kaikki ylimääräiset maksut, myös valuutta- ja polttoainelisä, veloitetaan täysimääräisinä FEFC:n maksutaulukon mukaisesti 1 päivästä heinäkuuta 1992 alkaen. Yleisesti tiedostettiin, että jotkin sopimukset oli tehty kokonaisnettohintaan perustuen, minkä muuttaminen valitettavasti kestäisi jonkin aikaa. Uusiin sopimuksiin on kuitenkin määrä sisällyttää kaikki niin kutsutut muut maksut. Ehdotettiin, että kaikki FETTCSA:n osapuolet laskuttavat muut maksut täysimääräisinä itään ja länteen suuntautuvassa liikenteessä soveltamiensa tariffien mukaisesti.

Asiasta sovittiin yksimielisesti kaikkien läsnä olleiden FETTCSA:n varustamoiden kanssa."

134 Komissio toteaa 36 perustelukappaleessa päättelevänsä tästä pöytäkirjasta, että "kokouksessa läsnä olleet FETTCSA-varustamot (eli FETTCSA:n osapuolet Ben Linea ja POL:a lukuun ottamatta) sopivat, etteivät ne myönnä 1 päivästä heinäkuuta 1992 alkaen alennuksia maksutaulukoihinsa merkityistä 'muista maksuista'".

135 Riidanalaisen päätöksen 135 perustelukappaleessa komissio myöntää, ettei se esitä "todisteita todellisesta hintatasosta". Se muistuttaa kuitenkin, että

"81 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi riittää — — , että sopimuksen tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen" ja että "sopimuksen täytäntöönpanoa ei tarvitse osoittaa".

136 Tästä seuraa, että ainoa todiste, jota komissio on käyttänyt osoittaakseen kantajien tehneen sopimuksen siitä, että ne eivät myönnä alennuksia maksuista ja lisämaksuista, on FETTCSA:n osapuolten 9.6.1992 pitämän kokouksen pöytäkirja. Näin ollen on tutkittava, onko komissio tähän yhteen ainoaan asiakirjaan tukeutuessaan näyttänyt riittävällä tavalla kyseisen sopimuksen olemassaolon toteen.

137 Heti alkuun on korostettava, että kantajat eivät kiistä sitä, että FETTCSA:n johdon edustajien kokous pidettiin 9.6.1992, eivätkä myöskään tämän kokouksen pöytäkirjan sisältöä eivätkä sanamuotoa.

138 On kuitenkin todettava, että tämän pöytäkirjan toisesta kohdasta ja ensimmäisen kohdan viimeisestä virkkeestä seuraa, että 9.6.1992 pidetyssä kokouksessa läsnä olleet FETTCSA:n osapuolet ovat yksimielisesti hyväksyneet ehdotuksen, jonka mukaan "kaikki FETTCSA:n osapuolet laskuttavat muut maksut täysimääräisinä itään ja länteen suuntautuvassa liikenteessä soveltamiensa tariffien mukaisesti".

139 Lisäksi tästä pöytäkirjasta ilmenee selvästi, että kyseinen ehdotus on tehty sen jälkeen, kun FEFC:n varustamoiden johdon edustajat olivat päättäneet FETTCSA:n puheenjohtajan selostamalla tavalla, että "kaikki ylimääräiset maksut — — veloitetaan täysimääräisinä FEFC:n maksutaulukon mukaisesti 1 päivästä heinäkuuta 1992 alkaen". Tältä osin pöytäkirjassa täsmennetään vielä, että vaikka FEFC:n jäsenten kokonaisnettohintaan perustuvien sopimusten muuttaminen kestää jonkin aikaa, "uusiin sopimuksiin on — — määrä sisällyttää kaikki niin kutsutut muut maksut".

140 FETTCSA:n 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjan sanamuodostakin jo siis ilmenee, että siinä viitataan FETTCSA:n osapuolten väliseen sopimukseen, jonka mukaan maksut ja lisämaksut laskutetaan täysimääräisinä, ja että kyseinen sopimus on tehty samanlaisen, aiemmin FEFC:n piirissä FEFC:n varustamojen johdon edustajien välillä tehdyn sopimuksen jälkeen.

141 Näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio saattoi perustellusti pitää FETTCSA:n 9.6.1992 pitämän kokouksen pöytäkirjaa suorana asiakirjanäyttönä FETTCSA:n osapuolten yhteisymmärryksestä, jonka mukaan ne laskuttavat asiakkailtaan maksut ja lisämaksut täysimääräisinä ja soveltavat siten niihin FETTCSA:n osapuoliin, jotka eivät olleet FEFC:n jäseniä, FEFC:n linjakonferenssin yhteydessä tekemää samanlaista päätöstä. Kantajat ovat sitä paitsi itsekin nimenomaisesti myöntäneet sekä vastauksessaan väitetiedoksiantoon että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä, että kyseistä pöytäkirjaa on mahdollista tulkita komission esittämällä tavalla.

142 Kantajat kuitenkin katsovat, että niiden hallinnollisen menettelyn kuluessa esittämien selitysten valossa 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirja ei ole riittävä näyttö riidanalaisessa päätöksessä todetulle kilpailusääntöjen rikkomiselle. Vastauksessaan väitetiedoksiantoon ne ovat nimittäin selittäneet, että pöytäkirjaan kirjatun sopimuksen tarkoituksena ei ollut kieltää alennuksia maksuista ja lisämaksuista, vaan lopettaa kokonaisnettohintojen periminen ja mainita erikseen laivaajille annettavissa hintatarjouksissa ja laskuissa sovellettavat eri maksut ja lisämaksut. Kantajat ovat toistaneet nämä samat selitykset sekä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä että istunnossa.

143 Tulkintansa tueksi kantajat vetoavat ensinnäkin siihen, että FETTCSA:n 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa viitataan nimenomaisesti kokonaisnettohintojen perusteella tehtyihin sopimuksiin.

144 On myönnettävä, että FETTCSA:n 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjan ensimmäisen kohdan kolmannessa virkkeessä viitataan kokonaisnettohintajärjestelmään, kun siinä todetaan, että tällä perusteella tehtyjen sopimusten muuttaminen kestää jonkin aikaa, huolimatta FEFC:n varustamojen johdon edustajien päätöksestä laskuttaa maksut ja lisämaksut täysimääräisinä 1.7.1992 alkaen.

145 Kantajat eivät kuitenkaan voi vedota tähän kokonaisnettohintojen perusteella tehtyjä sopimuksia koskevaan pelkkään viittaukseen ja väittää sillä perusteella, että 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjassa ei ole maksujen ja lisämaksujen täysimääräistä laskutusta koskevaa sopimusta vaan kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus. Pöytäkirjassa ei suinkaan todeta, että FETTCSA:n osapuolet olisivat päättäneet ilmoittaa "erikseen" kyseiset maksut ja lisämaksut, vaan siinä esitetään kolmeen kertaan samassa kohdassa ajatus, jonka mukaan lisämaksut on vastedes laskutettava ilman, että alennuksia voidaan myöntää. Siinä todetaan, että "kaikki ylimääräiset maksut — — veloitetaan täysimääräisinä", että "uusiin sopimuksiin on — — määrä sisällyttää kaikki niin kutsutut muut maksut" ja että "ehdotettiin, että kaikki FETTCSA:n osapuolet laskuttavat muut maksut täysimääräisinä". Vaikka on myönnettävä, että ilmaisu "täysimääräisinä" voi laajentavan tulkinnan perusteella viitata velvollisuuteen mainita "erikseen" lisämaksut siten, että kukin lisämaksu on mainittava täysimääräisenä maksutaulukossa, sitä vastoin viittaus lisämaksujen "laskuttamiseen" osoittaa kuitenkin, että kaikki lisämaksut piti laskuttaa. Sanan "laskuttaminen" käyttöä on näin ollen vaikea sovittaa yhteen kantajien puoltaman laajentavan tulkinnan kanssa, ja se pikemminkin vahvistaa sen, että on olemassa sopimus, jolla on kielletty myöntämästä alennuksia näistä lisämaksuista.

146 On huomattava, että kantajien esittämä tulkinta pöytäkirjasta olisi uskottavampi, jos siitäkin huolimatta, mitä sen sanamuodosta selvästi ilmenee, FEFC:n johdon edustajien päätöksenä, jonka FETTCSA:n puheenjohtaja selosti 9.6.1992 pidetyssä kokouksessa, olisi ollut kokonaisnettohinnoista luopuminen eikä maksujen ja lisämaksujen periminen täysimääräisenä. Siltä osin kuin riidan-

alaisessa päätöksessä todetaan, että kantajat ovat kyseisellä FETTCSA:n yhteydessä tehdyllä sopimuksella ulottaneet FEFC:n aikaisemmin tekemän samanlaisen sopimuksen FETTCSA:n osapuolista riippumattomiin varustamoihin, myös viimeksi mainitun päätöksen soveltamisala ja sisältö ovat kyseisen sopimuksen tulkinnan kannalta merkityksellisiä.

147 Kantajat eivät ole kuitenkaan hallinnollisen menettelyn aikana tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyn oikeudenkäynnin kuluessa kiistäneet sitä, että FEFC:n jäsenet olivat tehneet päätöksen, jonka mukaan maksut ja lisämaksut peritään täysimääräisinä 1.7.1992 alkaen. Päinvastoin, ne ovat vastauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen esittäneet asiakirjoja, jotka osoittavat tällaisen päätöksen olevan olemassa.

148 Kantajat ovat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kehotuksesta toimittaneet istuntoa varten kaikki asiakirjat, jotka liittyvät FEFC:n päätökseen, jossa määrätään, riidanalaisen päätöksen 35 perustelukappaleessa toistetun, 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan, että "kaikki ylimääräiset maksut, myös valuutta- ja polttoainelisä, veloitetaan täysimääräisinä FEFC:n maksutaulukon mukaisesti 1 päivästä heinäkuuta 1992 alkaen".

149 Vastauksena tähän kehotukseen kantajat ovat ensin selittäneet, että suorittamansa tutkimuksen perusteella ne eivät olleet omien sanojensa mukaan löytäneet yhtäkään asiakirjaa, joka liittyisi FEFC:n "ilmeisesti tekemään päätökseen" laskuttaa maksut ja lisämaksut täysimääräisesti. Vähän ennen istuntoa ne ovat kuitenkin toimittaneet FEFC:n puheenjohtajan 28.4.1992 päivätyn, tietyille FEFC:n jäsenille osoitetun kirjeen. Tässä kirjeessä todetaan selvästi, että "johdon edustajat ovat Hongkongissa lujasti vakuuttaneet soveltavansa välittömästi kaikkia lisämaksuja (THC, CAF, BAF jne.) täysimääräisesti" ("in Hong Kong Principals affirmed strongly that they would all apply forthwith additionals (THC, CAF, BAF, etc.) in full — — "), ennen kuin siinä katsotaan itään suuntautuvan liikenteen osalta, että "tällä hetkellä on keskityttävä siihen, missä määrin lisämaksut voidaan ottaa uudelleen käyttöön ja hintatasoa parantaa 1.7. alkaen, joka on tältä osin ratkaiseva päivämäärä" ("the focus of present attention

is the extent to which additionals can be reinstated and rates improved on 1st July which has been targeted as a key date"), ja ehdotetaan konferenssin johdon edustajien seuraavaa kokousta varten seuraavaa suunnitelmaa:

"Tämän johdon edustajien kokouksen tarkoituksena olisi yksinkertaisesti keskustella ja sopia menettelytavoista varustamojen välisen luottamuksen saavuttamiseksi, jotta voitaisiin

— —

b. veloittaa kaikki lisämaksut."

("The simple agenda for this Principal's Meeting would be to debate and agree methods of achieving trust between the lines in order to:

— —

b. impose all additionals.")

150 Kantajat ovat toimittaneet myös kyseisen 8.6.1992 Lontoossa pidetyn FEFC:n johdon edustajien kokouksen pöytäkirjan. Tämän asiakirjan ensimmäisessä kohdassa todetaan seuraavaa:

"1. Puheenjohtaja avasi kokouksen viitaten 28.4.[1992] päivättyyn kirjeeseensä, jossa hän korosti kuljetusalan ikävää tilannetta huolimatta aikaisemmin samana vuonna käydyistä keskusteluista, joiden kuluessa oli sovittu toimenpiteistä lisämaksujen laskuttamiseksi täysimääräisinä ja hintojen vahvistamista koskevan suunnitelman noudattamiseksi."

("1. The Chairman opened the Meeting by referring to his letter of 28 April [1992] in which he had outlined the disappointing situation in the trade despite the discussions which had taken place earlier in the year when initiatives had been agreed that all additionals would be charged and rate restoration programme would be followed.")

151 Asiakirjassa korostetaan "luottamuksen" ("trust") puuttumista FEFC:n varustamojen välillä, minkä jälkeen sen 8.1 ja 9.3 kohdassa todetaan, että FEFC:n johdon edustajat ovat sopineet toimintasuunnitelmasta, joka on kirjattu kahteen sitoumuksia koskevaan julistukseen ("Declaration of Commitment").

152 Ensimmäisessä näistä julistuksista, joka koskee itään suuntautuvaa liikennettä ("Eastbound"), todetaan seuraavaa:

"Allekirjoittaneet FEFC:n linjavarustamojen johdon edustajat ovat varauksitta sopineet seuraavista sitoumuksista 8.6.1992 Lontoossa pidetyssä FEFC:n johdon edustajien kokouksessa:

1. Pohjois-Euroopasta Kaukoitään suuntautuvassa liikenteessä:

— —

b) Kaikki lisämaksut, CAF ja BAF ym. mukaan lukien, laskutetaan 1.7.1992 alkaen, eikä merirahdista myönnetä vastaavia alennuksia."

("The following commitment was entered into and agreed without reservation by the Principals of the undersigned FEFC Member Lines at the FEFC Principals' Meeting held in London on 8th June, 1992: -

1. In respect of the Eastbound trade from North Europe to the Far East: -

— —

(b) All additionals including CAF and BAF, etc. to be charged with effect from 1st July 1992 and there will be no commensurate reductions in sea freight.")

153 Toinen näistä julistuksista koskee länteen suuntautuvaa liikennettä ("Westbound"), ja siinä todetaan seuraavaa:

"Allekirjoittaneet FEFC:n linjavarustamojen johdon edustajat ovat varauksitta sopineet seuraavista sitoumuksista tänään Lontoossa pidetyssä FEFC:n johdon edustajien kokouksessa:

1. Sopimus länteen suuntautuvan Euroopan ja Aasian välisen liikenteen hinnoista

a) Kaikkien lisämaksujen, mukaan lukien CAF ja BAF ym., laskuttaminen

b) Tästä päivästä lähtien hinnoista ei myönnetä vastaavia alennuksia."

("The following commitment was entered into and agreed without reservation by the Principals of the undersigned FEFC Member Lines at the FEFC Principals' Meeting held in London today: -

1. Asia Westbound Rate Agreement

(a) All additional including CAF and BAF etc. to be charged.

(b) No further reduction in rates with effect from today's date.")

154 Kun otetaan huomioon, että nämä FEFC:n julistukset on laadittu 8.6.1992 pidetyssä kokouksessa eli edellisenä päivänä kuin FETTCSA:n 9.6.1992 pidetty kokous, jonka pöytäkirja on toistettu riidanalaisen päätöksen 35 perustelukappaleessa, näiden julistusten on todettava sisältävän FEFC:n johdon edustajien päätöksen, jonka tämän pöytäkirjan mukaan FETTCSA:n puheenjohtaja on 9.6.1992 selostanut kantajille ennen kuin hän esitti niille ehdotuksen lisämaksujen täysimääräisestä laskuttamisesta näiden omien itään ja länteen suuntautuvassa liikenteessä käyttämien tariffien perusteella. Kantajat ovat itsekin myöntäneet vastauksissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin seuraavaa:

"Kun otetaan huomioon tämän kokouksen ja FETTCSA:n jäsenten 9.6.1992 pitämän kokouksen ajallinen läheisyys ja FEFC:n muistioon ja FETTCSA:n pöytäkirjaan sisältyvien keskeisten ilmaisujen samankaltaisuus, vaikuttaa siltä, että kyseessä on FEFC:n johdon edustajien sopimus, johon kyseisenä päivänä pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjassa viitataan."

("In view of the proximity in time of this meeting to that of the FETTCSA parties on 9 June 1992 and the similarity of the relevant wording in the FEFC Notes and the FETTCSA minutes respectively, it would appear that this is the agreement of the FEFC Principals to which reference is made in the notes of the FETTCSA meeting of that date".)

155 On kuitenkin todettava, että FEFC:n julistuksissa, jotka on liitetty 8.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan, tai FEFC:n puheenjohtajan 28.4.1992 päivätyssä kirjeessä ei mainita sitä, että FEFC:n jäsenet luopuisivat kokonaisnettohintoja koskevista sopimuksista. Päinvastoin, näissä asiakirjoissa käytetyistä sanamuodoista ja siitä asiayhteydestä, jossa ne on laadittu, ilmenee, että FEFC:n johdon edustajat ovat sopineet maksujen ja lisämaksujen perimisestä täysimääräisinä 1.7.1992 alkaen palauttaakseen linjakonferenssin jäsenten "luottamuksen" ja vastustaakseen hintojen laskua.

156 Koska on selvää, että 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjassa viitataan FETTCSA:n osapuolten tekemään sopimukseen, jolla viimeksi mainit-

tuihin on tarkoitus ulottaa FEFC:n jäsenten aikaisemmin tekemän sopimuksen soveltaminen, edellä mainitut asiakirjat tukevat näin ollen komission tulkintaa, jonka mukaan FETTCSA:n osapuolet ovat sopineet maksujen ja lisämaksujen täysimääräisestä laskuttamisesta.

157 Vastauksissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin kantajat ovat kuitenkin väittäneet, että 8.6.1992 pidetyn FEFC:n kokouksen pöytäkirjassa tai FEFC:n puheenjohtajan 28.4.1992 päivätyssä kirjeessä ei viitata FETTCSA -sopimukseen tai 9.6.1992 pidettyyn FETTCSA:n kokoukseen. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole merkitystä, sillä FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjassa puolestaan viitataan aikaisempaan FEFC:n päätökseen.

158 Kantajat ovat niin ikään väittäneet, että 21.6.1991 päivätyn Hapag Lloydin sisäisen muistion sisältö heijastaa selvin sanoin sitä, mitä saatettiin sopia FETTCSA:n yhteydessä. Tässä sisäisessä muistiossa todetaan muun muassa, että FETTCSA:lla "otetaan käyttöön yhteiset käytännöt näiden lisämaksujen laskemiseksi ja määrittelemiseksi" ("will create a common mechanism for the calculation and the establishing of those charges"). Tällainen asiakirja ei kuitenkaan voi saattaa edellä esitettyjä johtopäätöksiä kyseenalaisiksi. Kyseessä on sisäinen asiakirja, jonka yksi kantajista on yksipuolisesti laatinut. Toisaalta tämä asiakirja on laadittu lähes vuotta aikaisemmin kuin 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirja. Kantajat eivät näin ollen voi vedota siihen tätä pöytäkirjaa asianmukaisesti tulkitakseen. Joka tapauksessa Hapag Lloydin muistiosta ilmenee, että se ei liity kyseiseen sopimukseen olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista vaan 5.3.1991 tehtyyn FETTCSA:n sopimukseen, josta ei ole kyse riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetussa kilpailusääntöjen rikkomisessa.

159 Edellä esitetystä seuraa, että kantajien vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin toimittamat asiakirjat eivät mitenkään tue kantajien vaihtoehtoisia selityksiä, joiden mukaan kyseisessä sopimuksessa olisi määrätty ainoastaan kokonaisnettohinnoista luopumisesta, vaan päinvastoin pikemminkin

vahvistavat sen, että FETTCSA:n osapuolet ovat kyseisen sopimuksen mukaisesti sopineet maksujen ja lisämaksujen täysimääräisestä laskuttamisesta ja siten ulottaneet FEFC:n jäsenten tekemän samanlaisen sopimuksen soveltamisen sopimuskumppaneihinsa.

160 On kuitenkin vielä tutkittava, voivatko kantajien esittämät muut seikat kyseenalaistaa tämän toteamuksen.

161 Toiseksi kantajat esittävät vaihtoehtoisen selityksensä tueksi, että komissiolle oli ilmoitettu kokonaisnettohintojen tariffeihin kohdistuvia haittavaikutuksia koskevan ongelman merkityksestä, jota kuvaa FEFC:n jäsenten hyväksymä NT 90 -maksutaulukko, joka on jaettu viiteen osaan ja jossa jokainen lisämaksu mainitaan erikseen.

162 Kuitenkaan se, että FEFC on mahdollisesti hyväksynyt NT 90 -maksutaulukon kaltaisen tariffin, jossa maksut ja lisämaksut eritellään kokonaisnettohintojen haittavaikutusten korjaamiseksi, ei millään tavoin estä sitä, että FEFC:n jäsenet ovat voineet FETTCSA:n yhteydessä päättää toisenlaisesta NT 90 -maksutaulukkoa koskevasta sopimuksesta, jossa kielletään alennukset maksuista ja lisämaksuista.

163 Kuten edellä on jo todettu, kantajien vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen toimittamista asiakirjoista ilmenee, että 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa ei viitata NT 90 -maksutaulukkoon, joka tuli voimaan 1.1.1990, vaan FEFC:n 8.6.1992 tekemään päätökseen, jonka mukaan FEFC:n jäsenet laskuttavat 1.7.1992 alkaen maksut ja lisämaksut täysimääräisinä.

164 Kolmanneksi kantajat väittävät, että FETTCSA:n tavoitteena ei ollut yhteisten hintojen vahvistaminen vaan lisämaksuja koskevan yhteisen laskentatavan vahvistaminen.

165 On kuitenkin todettava, että FETTCSA:n ilmoitetulla tavoitteella ei ole merkitystä, sillä väitetty kilpailusääntöjen rikkominen ei koske FETTCSA-sopimusta sinänsä vaan sen yhteydessä myöhemmin tehtyä erillistä sopimusta.

166 Neljänneksi kantajat toteavat, että ne ovat selvittäneet komissiolle 19.10.1992 päivätyssä kirjeessään, joka koskee FETTCSA-sopimusta, miten FEFC:n uusi tariffi toimii.

167 Komissiolle esitetyillä selvityksillä FEFC:n uudesta tariffista ei kuitenkaan ole merkitystä, koska nämä selvitykset koskevat FETTCSA-sopimuksen sisältöä eivätkä kyseessä olevaa sopimusta. Nämä selvitykset on sitä paitsi laadittu ennen kuin komissio on esittänyt väitteen kyseessä olevasta sopimuksesta.

168 Näillä perusteilla on katsottava, että kantajat eivät ole esittäneet näyttöä, joka kyseenalaistaisi 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjasta esitetyn tulkinnan, joka ilmenee jo sen sanamuodosta ja jonka komissio on omaksunut riidanalaisessa päätöksessä. Kantajien vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen toimittamat FEFC:tä koskevat asiakirjat päinvastoin vahvistavat tämän tulkinnan.

169 Tarvitsematta pohtia niitä syitä, joiden vuoksi komissio ei ole hallinnollisen menettelyn kuluessa pyrkinyt saamaan kyseisiä asiakirjoja, vaikka niihin viitataan ainoassa todisteessa kilpailusääntöjen rikkomiselle, voidaan näin ollen

katsoa, että komissio on näyttänyt riittävällä tavalla toteen väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen, kun se on perustanut näyttönsä pelkästään 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n osapuolten kokouksen pöytäkirjan sanamuotoon.

170 Näissä olosuhteissa komissio on voinut myös perusteluvelvollisuutta laiminlyömättä hylätä kantajien esittämän vaihtoehtoisen tulkinnan pöytäkirjasta ja tyytyä vain toteamaan riidanalaisen päätöksen 36 perustelukappaleessa ja vastaavalla tavalla 136 perustelukappaleessa, että se "ei ole vakuuttunut osapuolten sopimuksen tulkinnasta".

b) Kyseisen sopimuksen rajoittava luonne

171 On selvää, että komission riidanalaisessa päätöksessä toteama kilpailusääntöjen rikkominen koskee sopimusta, jolla kantajat ovat FETTCSA:n yhteydessä päättäneet laskuttaa täysimääräisinä maksut ja lisämaksut, joiden määrän ne itse vahvistavat omien tariffiensa mukaisesti, toisin sanoen FETTCSA:n osapuolet, jotka eivät ole FEFC:n jäseniä, erillisten tariffiensa ja FETTCSA:n osapuolet, jotka ovat FEFC:n jäseniä, linjakonferenssin tariffin mukaisesti.

172 Komissio katsoo erityisesti riidanalaisen päätöksen 131 perustelukappaleessa, että kantajat ovat tällä sopimuksella päättäneet olla myöntämättä alennuksia julkaistuista maksuja ja lisämaksuja koskevista tariffeista. Se päättelee 133 perustelukappaleessa, että "sopimus olla myöntämättä alennuksia julkaistuista hinnoista rajoittaa hintakilpailua, mikä on vastoin perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan a alakohtaa, vaikka kyseisen sopimuksen osapuolet eivät nimenomaisesti olisikaan sopineet julkaistujen hintojensa tasosta".

173 Kantajat väittävät ensinnäkin, että riidanalaisessa päätöksessä todettu sopimus ei rajoita kilpailua tuntuvasti eikä näin ollen kuulu EY 81 artiklan 1 kohdan tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan mukaisen kiellon soveltamisalaan, koska se ei estä sopimuksen osapuolia muuttamasta laskutettavien maksujen ja lisämaksujen määrää eikä varsinkaan alentamasta niitä hintakilpailuun osallistuakseen.

174 Tätä väitettä ei voida hyväksyä. EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa kielletään nimenomaisesti yritysten väliset sopimukset, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla, ja erityisesti sellaiset sopimukset, joilla "suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja". Asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan a alakohdassa säädetään samanlaisesta kiellosta kuljetushintojen vahvistamista koskevien sopimusten osalta.

175 Esillä olevan kaltaisen sopimuksen, jossa kantajia kielletään myöntämästä asiakkailleen alennuksia julkaistuista maksuja ja lisämaksuja koskevista tariffeista, tarkoituksena on välillisesti hintoja vahvistamalla rajoittaa kilpailua EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan a alakohdassa tarkoitetulla tavalla, sillä kyseisen sopimuksen vuoksi FETTCSA:n osapuolet ovat luopuneet vastavuoroisesti vapaudestaan myöntää asiakkailleen alennuksia julkaistuista tariffeista (ks. vastaavasti asia 73/74, Fabricants de papiers peints ym. v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok. 1975, s. 1491, Kok. Ep. II, s. 535, 10 kohta ja yhdistetyt asiat T-39/92 ja T-40/92, CB ja Europay v. komissio, tuomio 23.2.1994, Kok. 1994, s. II-49, 84—86 kohta).

176 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetusta asiakirja-aineistosta ilmenee, että ennen kyseisen sopimuksen tekemistä kantajat kilpailivat maksujen ja lisämaksujen laskuttamisessa, jolloin eräät niistä luopuivat näiden lisämaksujen laskuttamisesta täysimääräisinä, ja että kyseinen sopimus on tehty juuri tämän kilpailun poistamiseksi. Onkin todettava, että kantajien 28.4.1992 vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen toimittamassa kirjeessä FEFC:n puheenjohtaja selittää selvin sanakääntein, että

"merirahdin hintatason lasku ja lisämaksujen perimättä jättäminen ovat selvästi heikentäneet tilannetta" ("there has been a marked deterioration both in terms of reductions in sea freight levels and in non collection of additionals"), ja ehdottaa tämän jälkeen FEFC:n johdon edustajille maksujen ja lisämaksujen laskuttamista täysimääräisinä. Nämä FEFC:n yhteydessä esitetyt lausumat, jotka ilmentävät viimeksi mainitun aikomusta rajoittaa kilpailua, ovat merkityksellisiä, kun esillä olevassa asiassa arvioidaan FETTCSA:n yhteydessä tehdyn sopimuksen rajoittavaa tarkoitusta. Useimmat FETTCSA:n osapuolista olivat FEFC:n jäseniä, ja toisaalta kyseisen sopimuksen tarkoituksena oli, kuten edellä on jo todettu, ulottaa FEFC:n tekemä samanlainen päätös koskemaan FETTCSA:n osapuolia. Tästä seuraa, että kyseisellä sopimuksella on selvästi kilpailua rajoittava tarkoitus.

177 Toisin kuin kantajat väittävät, se, että kyseisessä sopimuksessa ei kielletä kantajia muuttamasta, itsenäisten varustamojen tapauksessa erikseen tai FEFC:n jäsenten tapauksessa yhdessä, lisämaksujen tai merirahdin tariffeja, ei muuta sitä, etteikö kyseessä oleva kilpailun rajoittaminen olisi tuntuvaa.

178 On nimittäin selvää, että kyseiset maksut ja lisämaksut voivat muodostaa olennaisen osan kuljetuksen kokonaishinnasta. Kantajat ovatkin 19.10.1992 päivätyn FETTCSA:n sihteeristön komissiolle osoittaman kirjeen mukaan myöntäneet, että lännestä itään suuntautuvassa liikenteessä maksut ja lisämaksut voivat olla jopa 60 prosenttia kuljetuksen kokonaishinnasta. Komissio on riidanalaisen päätöksen 134 perustelukappaleessa todennut, että "merirahdin ja maakuljetuksen osuus voi olla vähemmän kuin puolet laivaajan maksamasta hinnasta, jolloin kokonaishinnasta laskettuna alennusvara pienenee". Näissä olosuhteissa on todettava, että kun kyseisessä sopimuksessa kantajia kielletään myöntämästä alennuksia maksuista ja lisämaksuista, sillä estetään niitä vahvistamasta itsenäisesti hintoja merkittäviltä osin.

179 Lisäksi komissio on riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappaleessa todennut — eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet — että FETTCSA:n osapuolten markkinaosuus oli tosiseikkojen tapahtuma-aikaan noin 86 prosenttia kaikesta itään päin Pohjois-Euroopasta Kaukoitään suuntautuvasta linjaliikenteestä.

180 Käsiteltävässä asiassa on vielä otettava huomioon, että kantajien välinen hintakilpailu oli jo selvästi vähentynyt sen vuoksi, että asetuksella N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen perusteella FETTCSA:n osapuolet, jotka ovat FEFC:n jäseniä, soveltavat kyseisen asetuksen 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettuina linjakonferenssin varustamoina yhdenmukaista tai yhteistä tariffia. Tässä yhteydessä kyseinen sopimus rajoittaa kilpailua vieläkin tuntuvammin, koska se voi haitata etenkin linjakonferenssin ulkopuolisten varustamojen ylläpitämää toimivaa kilpailua. Tällaisen kilpailun olemassaolo on asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannen perustelukappaleen mukaan yksi tärkeimmistä perusteluista linjakonferensseja koskevalle ryhmäpoikkeukselle, ja linjakonferenssien toimenpiteet, jotka voivat rajoittaa tätä kilpailua, voivat kyseisen asetuksen 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdan nojalla johtaa kyseisen poikkeuksen peruuttamiseen.

181 Komissio on näin ollen perustellusti todennut riidanalaisen päätöksen 134 perustelukappaleessa, että "osapuolten sopimus olla myöntämättä alennuksia julkaistuista hinnoista vähentää merkittävästi linjavarustamoiden kykyä kilpailla laivaajilta veloitettavilla lopullisilla hinnoilla", mikä merkitsee "hintakilpailun huomattavaa rajoittumista".

182 Näissä olosuhteissa sillä, että FETTCSA:n osapuolia ei ole kuultu maksujen ja lisämaksujen tasosta, ei ole merkitystä sovellettaessa EY 81 artiklan 1 kohtaa tai asetuksen N:o 1017/68
2 artiklaa.

183 Koska kyseisen sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa kilpailua ja koska tämä rajoittaminen on tuntuvaa, komission ei täydy, toisin kuin kantajat toiseksi väittävät, näyttää toteen osapuolten aikomusta rajoittaa kilpailua tai sopimuksen kilpailunvastaisia vaikutuksia. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sopimus, jonka tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen, kuuluu EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, eikä tällöin sopimuksen vaikutuksilla ole merkitystä (ks. mm.

asia T-143/89, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-917, 30 kohta, pysytetty asiassa C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 14 ja 15 kohta). Näin ollen sopimus voi olla vastoin EY 81 artiklan 1 kohtaa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa, vaikka sen ehtoja ei olisi käytännössä noudatettu (asia 246/86, Belasco ym. v. komissio, tuomio 11.7.1989, Kok. 1989, s. 2117, 15 kohta).

184 Komissio on näin ollen perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappaleessa, että "sopimus olla myöntämättä alennuksia julkaistuista hinnoista rajoittaa hintakilpailua, mikä on vastoin perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan a alakohtaa, vaikka kyseisen sopimuksen osapuolet eivät nimenomaisesti olisikaan sopineet julkaistujen hintojensa tasosta".

185 Tästä seuraa, että kantajien väitteet, joiden mukaan kilpailun rajoittaminen ei ole tuntuvaa, on hylättävä.

c) Kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus

186 Tutkittaessa väitettä, jonka mukaan kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus ei rajoita kilpailua tuntuvasti, on tarkistettava, todetaanko riidanalaisen päätöksen päätösosassa, että FETTCSA:n osapuolet ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa tällaisen sopimuksen tehdessään, tai edellyttääkö riidanalaisen päätöksen päätösosa välttämättä tällaista toteamusta tuekseen. Oikeuskäytännön mukaan päätöksen perusteluista riippumatta vain sen päätösosalla on oikeusvaikutuksia, ja näin ollen vain sitä voidaan pitää asianomaiselle vastaisena. Komission riidanalaisen päätöksen perusteluissa esit-

tämistä arvioinneista sinänsä ei voida nostaa kumoamiskannetta, paitsi jos ne ovat asianomaiselle vastaisen päätöksen perusteluina välttämätön tuki päätösosalle (asia T-138/89, NBV ja NVB v. komissio, tuomio 17.9.1992, Kok. 1992, s. II-2181, 31 kohta).

187 Riidanalaisen päätöksen päätösosasta ja erityisesti sen 1 artiklasta ilmenee, että komissio pitää EY 81 artiklan 1 kohdan vastaisena ainoastaan "sopimus[ta] olla myöntämättä alennuksia julkaistuista tariffimaksuista ja lisämaksuista, jonka olivat tehneet [FETTCSA:n] aikaisemmat jäsenet". Riidanalaisen päätöksen mukaan kyseinen päätös on kirjattu FETTCSA:n osapuolten 9.6.1992 pitämän kokouksen pöytäkirjaan.

188 Riidanalaisen päätöksen päätösosassa ei sitä vastoin todeta, että FETTCSA:n osapuolet olisivat tehneet sopimuksen kokonaisnettohinnoista luopumisesta. Kuten edellä on jo todettu, juuri kantajat ovat hallinnollisen menettelyn kuluessa väittäneet, että FETTCSA:n osapuolten tarkoituksena oli lopettaa kokonaisnettohintoja koskeva käytäntö avoimuuden lisäämiseksi laivaajia kohtaan, minkä vuoksi 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjaa oli tulkittava tämänsuuntaisesti.

189 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 136 perustelukappaleessa vastauksena tähän väitteeseen, että "se, että käytössä oli 'kokonaisnettohintoja', joiden tarjoamisen välttämisestä osapuolet myöntävät sopineensa, on sinänsä todiste siitä, että maksujen ja lisämaksujen tasosta oli kilpailua", ja selittää 137 perustelukappaleessa, että "lisäksi sopimus olla veloittamatta 'kokonaisnettohintoja' paransi hintojen avoimuutta kilpailun kustannuksella", sillä "on hankalampaa seurata kilpailijan hintoja, kun se tarjoaa kokonaisnettohintoja eriteltyjen hintojen sijaan".

190 Näiden perustelukappaleiden mukaan komissio ilmoittaa siis kantajille, että vaikka se hyväksyisi niiden vaihtoehtoisen tulkinnan FETTCSA:n osapuolten 9.6.1992 pitämän kokouksen pöytäkirjasta, niiden tuolloin tekemällä sopimuksella, eli kokonaisnettohinnoista luopumista koskevalla sopimuksella olisi kuitenkin tiettyjä kielteisiä vaikutuksia hintakilpailuun.

191 On kuitenkin todettava, että komissio ei päättele riidanalaisen päätöksen 136 ja 137 perustelukappaleessa, että kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus olisi kielletty EY 81 artiklan 1 kohdassa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklassa, vaan se ainoastaan huomauttaa, että tällainen sopimus lisää avoimuutta kilpailun kustannuksella, kun kilpailijoiden hintojen seuraaminen helpottuu. Riidanalaisen päätöksen 36 ja 136 perustelukappaleesta ilmenee selvästi, että komissio hylkää kantajien tarjoaman vaihtoehtoisen tulkinnan. Koska komissio ei näin ollen ole todennut, että kantajat ovat tehneet kokonaisnettohinnoista luopumista koskevan sopimuksen, se ei ole voinut katsoa kilpailusääntöjä tältä osin rikotun.

192 Komission 136 ja 137 perustelukappaleessa tekemät arvioinnit eivät ole mitenkään kantajille vastaisia. Ne eivät sisälly riidanalaisen päätöksen päätösosaan, kuten edellä on jo todettu. Ne eivät myöskään muodosta välttämätöntä tukea päätösosalle. Siltä osin kuin komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 134 perustelukappaleessa, että kyseinen sopimus olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista vähentää merkittävästi linjavarustamoiden kykyä kilpailla laivaajilta veloitettavilla lopullisilla hinnoilla, mikä merkitsee hintakilpailun huomattavaa rajoittumista, komissio ei ole voinut muuta kuin päätellä, että kyseisen sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa kilpailua EY 81 artiklan 1 kohdassa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklassa tarkoitetulla tavalla, riippumatta siitä, miten se arvioi mahdollista kokonaisnettohinnoista luopumista koskevaa sopimusta, jota se ei sitä paitsi katso olevan olemassa.

193 Tästä seuraa, että vaikka riidanalaisen päätöksen 136 ja 137 perustelukappaleessa olevat arvioinnit eivät ole kantajien väitteen mukaisia, niillä ei voi sellaisinaan

olla oikeusvaikutuksia eivätkä ne näin ollen voi olla kantajille vastaisia. Tämän vuoksi kantajien kanne on jätettävä siltä osin tutkimatta kuin siinä vaaditaan riidanalaisen päätöksen kumoamista sikäli kuin siinä kielletään kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus.

Kanneperusteita koskeva johtopäätös

194 Kaikilla edellä esitetyillä perusteilla on syytä hylätä kantajien kanneperusteet, joiden mukaan EY 81 artiklan 1 kohtaa tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa on sovellettu virheellisesti ja perusteluvelvollisuus on tältä osin laiminlyöty.

3. *Kanneperusteet, joiden mukaan relevantteja markkinoita ei ole määritelty tai ne on määritelty virheellisesti ja perusteluvelvollisuus on tältä osin laiminlyöty*

Asianosaisten lausumat

195 Kantajat väittävät, että riidanalaista päätöstä ei ole perusteltu riittävästi siltä osin kuin komissio on todettuaan, että sopimus olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista koski asetuksen N:o 17 soveltamisalaan kuuluvia satamapalveluja ja asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvia maakuljetuksia, katsonut, että kyseinen sopimus on EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan vastainen ja että siihen ei voida soveltaa EY 81 artiklan 3 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklaa, määrittelemättä niiden palvelujen markkinoita, joihin asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68 sovelletaan. Kantajien

mukaan riidanalaisessa päätöksessä määritellään ainoastaan, sen 55—122 perustelukappaleessa, säännöllisiä konttirahdin merikuljetuspalveluja Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välillä koskevat markkinat.

196 Ensinnäkin kantajat väittävät, että koska komissio ei ole määritellyt asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvien palvelujen markkinoita, se ei ole tehnyt arviointeja, joita EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan soveltaminen asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluviin palveluihin edellyttää. Näin ollen riidanalaista päätöstä ei ole perusteltu siltä osin kuin siinä todetaan, että sopimus olla myöntämättä alennuksia maakuljetusten ja satamapalvelujen maksuista ja lisämaksuista rajoittaa tuntuvasti kilpailua näillä markkinoilla tai että sillä on tuntuva vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

197 Vastauksenaan komission väitteeseen, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-374/94, T-375/94 ja T-388/94, European Night Services ym. vastaan komissio, 15.9.1998 antamasta tuomiosta (Kok. 1998, s. II-3141) seuraa, että komissiolla ei ole velvollisuutta määritellä relevantteja markkinoita, jos kilpailunrajoitus on ilmeinen, kantajat väittävät, että käsiteltävässä asiassa kilpailusääntöjen rikkominen ei ole ilmeistä, koska rikkominen perustuu yhteen ainoaan moniselitteiseen asiakirjaan, joka kaiken lisäksi liittyy sopimukseen, joka ei ole tullut voimaan ja jonka vaikutuksia ei ole näytetty toteen. Kantajien mukaan komissiolla oli näin ollen lakisääteinen velvollisuus määritellä kyseisen sopimuksen kohteena olevat eri markkinat, minkä se onkin tehnyt tyhjentävästi merikuljetuspalveluja koskevien markkinoiden osalta.

198 Toiseksi kantajat katsovat, että riidanalaista päätöstä ei ole perusteltu myöskään siltä osin kuin siinä ei esitetä niitä syitä, joiden vuoksi kyseinen sopimus ei täytä asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan ja EY 81 artiklan 3 kohdan soveltamisedellytyksiä. Kantajien mukaan komission tekemiä johtopäätöksiä EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 4056/86 soveltamisesta kyseiseen sopimukseen siltä osin kuin se koskee merikuljetuspalveluja ei voida sellaisinaan soveltaa muihin määrittelemättömiin markkinoihin, joita ei ole millään tavoin tutkittu markkinaosuuksien tai muiden kilpailuolosuhteiden osalta.

199 Kantajat arvostelevat komissiota vielä siitä, että se ei ole yksittäispoikkeuksen osalta täyttänyt velvollisuuttaan tutkia, voidaanko sopimukselle olla myöntämättä alennuksia maakuljetuspalvelujen maksuista ja lisämaksuista myöntää yksittäispoikkeus asetuksen N:o 1017/68 11 artiklan 4 kohdan perusteella. Kantajat katsovat, että riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappaleessa pidetään tätä mahdollisena vain FETTCSA-sopimuksen osalta mutta ei riidanalaisen päätöksen kohteena olevan, FETTCSA:n yhteydessä tehdyn alennuksia koskevan sopimuksen osalta.

200 Komissio katsoo, että kantajien kanneperusteet on hylättävä perusteettomina.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

201 Tarkasteltaessa relevanttien markkinoiden määrittelemättä jättämistä tai määrittelyvirhettä ja siinä yhteydessä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä koskevia kanneperusteita on heti alkuun korostettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappaleessa katsonut, että alennukset maksuista ja lisämaksuista kieltävän sopimuksen kannalta merkitykselliset markkinat ovat säännölliset konttirahdin merikuljetuspalvelut Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välillä. Tässä yhteydessä komissio on riidanalaisen päätöksen 56—122 perustelukappaleessa kuvannut yksityiskohtaisesti ne syyt, joiden vuoksi säännöllisiä konttirahdin merikuljetuspalveluja ei voinut korvata tietyillä vaihtoehtoisilla kuljetusmuodoilla, sekä näiden palvelujen markkinoilla vallitsevat kilpailuolosuhteet. On myös huomattava, että riidanalaisen päätöksen 126—130 perustelukappaleessa ja liitteessä II kuvataan kyseisen sopimuksen kohteena olevat maksut ja lisämaksut.

202 Lisäksi on huomattava, että komissio on arvioidessaan kyseistä sopimusta oikeudellisesti katsonut riidanalaisen päätöksen 123—130 perustelukappaleessa, että

kyseisen sopimuksen kattamat maksut ja lisämaksut koskevat asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan kuuluvia merikuljetuspalveluja, asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvia maakuljetuspalveluja ja asetuksen N:o 17 soveltamisalaan kuuluvia satamapalveluja. Riidanalaisen päätöksen 131—144 perustelukappaleessa komissio toteaa, että kantajat ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan a alakohtaa sopiessaan, että ne eivät myönnä alennuksia julkaistuista maksuja ja lisämaksuja koskevista tariffeista. Viimeksi mainitun säännöksen soveltamisesta komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 144 perustelukappaleessa, että "johdanto-osan 132—143 kappaleessa mainitu[t] sy[yt] siihen, miksi 81 artiklan 1 kohtaa sovelletaan, pätevät myös asetuksen (ETY) N:o 1017/68 2 artiklan soveltamiseen". Riidanalaisen päätöksen 162—175 perustelukappaleessa komissio katsoo, että kyseinen sopimus ei täytä yksittäispoikkeukselle EY 81 artiklan 3 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa asetettuja edellytyksiä. Viimeksi mainitun säännöksen soveltamisesta riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappaleessa täsmennetään, että 163—174 perustelukappaleessa mainitut "syyt siihen, miksi FETTCSA ei täytä poikkeukselle 81 artiklan 3 kohdassa määrättyjä edellytyksiä, koskevat myös asetuksen (ETY) N:o 1017/68
5 artiklan mukaista yksittäispoikkeusta".

203 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee siis, että komissio on soveltanut EY 81 artiklaa ja asetusta N:o 1017/68 kyseiseen sopimukseen siltä osin kuin se koskee maksuja ja lisämaksuja satamapalveluista, jotka kuuluvat asetuksen N:o 17 soveltamisalaan, ja maakuljetuksista, jotka kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan, määrittelemättä tätä ennen kyseisten palvelujen markkinoita, mutta tukeutumalla riidanalaisen päätöksen 132—143 perustelukappaleessa esitettyyn näyttöön kyseisen sopimuksen kilpailua rajoittavasta luonteesta ja 163—174 perustelukappaleessa esitettyyn näyttöön yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytysten noudattamista koskevasta tutkinnasta.

204 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on näin ollen tutkittava, oliko komissiolla asetuksia N:o 17 ja N:o 1017/68 kyseiseen sopimukseen soveltaessaan velvollisuus, kuten kantajat väittävät, määritellä etukäteen kyseisten ase-

tusten soveltamisalaan kuuluvien palvelujen markkinat, kun se päätyi soveltamaan EY 81 artiklaa ja asetusta N:o 1017/68 kyseiseen sopimukseen, vai saattoiko se perustellusti tukeutua tältä osin riidanalaisen päätöksen 132—143 ja 163—174 perustelukappaleessa esitettyyn näyttöön.

205 On ensinnäkin huomattava, että vaikka kantajat katsovat, että komission olisi pitänyt määritellä asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvien palvelujen markkinat, ne eivät sitä vastoin kiistä 55—122 perustelukappaleessa suoritettua asian kannalta merkityksellisten palvelujen markkinoiden kuvausta ja määrittelyä. Tästä seuraa, kuten komissio perustellusti huomauttaa, että kantajat myöntävät implisiittisesti mutta varmasti, että komissio on määritellyt oikein kyseiset merikuljetuspalvelujen markkinat ja että se saattoi pitää kyseisiä markkinoita merkityksellisinä arvioidessaan kyseistä sopimusta yhteisön kilpailuoikeuden kannalta.

206 Tämän jälkeen on muistettava, että EY 81 artiklaa sovellettaessa relevantit markkinat on määriteltävä sen selvittämiseksi, onko sopimus omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tarkoituksena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai onko sillä tällainen vaikutus (asia T-29/92, SPO ym. v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 74 kohta ja yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95—T-32/95, T-34/95—T-39/95, T-42/95—T-46/95, T-48/95, T-50/95—T-65/95, T-68/95—T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 1093 kohta). Tästä syystä velvollisuus rajata relevantit markkinat EY 81 artiklan mukaisesti tehtävässä päätöksessä velvoittaa komissiota ainoastaan, jos ilman tällaista rajausta ei ole mahdollista päätellä, saattaako kyseinen sopimus, yritysten yhteenliittymän päätös tai yhdenmukaistettu menettelytapa vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tarkoituksena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai onko sillä tällainen vaikutus (edellä 197 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat European Night Services ym. v. komissio, tuomion 93—95 ja 103 kohta ja asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok. 2000, s. II-2707, 230 kohta).

207 On korostettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sopimus ei kuulu EY 81 artiklan 1 kohdassa asetetun kiellon piiriin, jos se rajoittaa kilpailua tai vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ainoastaan merkityksettömällä tavalla (ks. mm. asia 56/65, Société Technique Minière, tuomio 30.6.1966, Kok. 1966, s. 337, Kok. Ep. I, s. 251; asia 5/69, Völk, tuomio 9.7.1969, Kok. 1969, s. 295, Kok. Ep. I, s. 407, 7 kohta ja asia C-306/96, Javico, tuomio 28.4.1998, Kok. 1998, s. I-1983, 12 ja 17 kohta).

208 Edellä mainitun oikeuskäytännön perusteella on näin ollen ratkaistava, saattoiko komissio relevantteja markkinoita määrittelemättä katsoa, että kyseinen sopimus rajoittaa kilpailua ja voi vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisten konttirahdin merikuljetusten yhteydessä tarjottujen merikuljetuspalvelujen, maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen osalta.

209 Kilpailun rajoittamista tarkasteltaessa on korostettava, kuten EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen yhteydessä on juuri todettu, että komissio on perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappaleessa, että kyseisen sopimuksen olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista tarkoituksena on rajoittaa hintakilpailua. On selvää, että kyseisen sopimuksen ovat tehneet varustamot, jotka kilpailevat suoraan konttirahdin merikuljetuspalveluja Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välillä koskevilla markkinoilla.

210 On huomattava, että horisontaaliset kartellit, joissa sovitaan hintojen vahvistamisesta, on paitsi nimenomaan kielletty EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan a alakohdassa, merkitsevät myös yhteisön kilpailuoikeuden ilmeistä rikkomista (edellä 100 kohdassa mainittu asia Montedipe v. komissio, tuomion 265 kohta ja edellä 100 kohdassa mainittu asia Tréfilunion v. komissio, tuomion 109 kohta). Tämä pätee myös asetukseen

N:o 4056/86, sillä koska kyseisestä hintojen vahvistamisesta on sovittu linjakonferenssin jäsenten ja itsenäisten varustamojen välillä, se rajoittaa linjakonferenssien ulkopuolisten varustamojen välistä toimivaa kilpailua, kun taas asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannen perustelukappaleen mukaan linjakonferenssien ulkopuolisten palvelujen toimiva kilpailu on yksi tärkeimmistä perusteluista kyseisen asetuksen 3 artiklassa säädetylle ryhmäpoikkeukselle. Asetuksen N:o 4056/86 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa säädetäänkin, että kaikki sellaiset konferenssin toimenpiteet, jotka rajoittavat konferenssin ulkopuolista, toimivaa tai mahdollista kilpailua, voivat olla perusteena sille, että komissio peruuttaa ryhmäpoikkeuksen. Näin ollen on pidettävä näytettynä, että kyseinen sopimus merkitsee yhteisön kilpailuoikeuden ilmeistä rikkomista.

211 Lisäksi on selvää, kuten riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappaleessa todetaan, että maksut ja lisämaksut ovat mahdollisesti merkittävä osa laivaajien maksamasta kokonaishinnasta Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisestä konttirahdin merikuljetuksesta. Riidanalaisen päätöksen 32 perustelukappaleessa komissio toteaakin, eivätkä kantajat ole riitauttaneet tätä kohtaa, että itään suuntautuvissa konttirahdin merikuljetuksissa kyseisen sopimuksen kohteena olevat maksut ja lisämaksut voivat olla jopa 60 prosenttia kokonaistariffista. Näin ollen, kuten EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen yhteydessä on todettu, komissio on riidanalaisen päätöksen 134 perustelukappaleessa perustellusti todennut, että koska merirahdin ja maakuljetuksen osuus on joskus vähemmän kuin puolet laivaajan maksamasta hinnasta, kyseinen sopimus vähentää merkittävästi linjavarustamoiden kykyä kilpailla laivaajilta veloitettavilla lopullisilla hinnoilla, mikä merkitsee hintakilpailun huomattavaa rajoittumista.

212 On myös korostettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappaleessa todennut — eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet — että niiden markkinaosuus oli vuonna 1991 noin 86 prosenttia kaikesta itään päin Pohjois-Euroopasta Kaukoitään suuntautuvasta linjaliikenteestä.

213 Vaikka riidanalaisen päätöksen 132—143 perustelukappaleessa ei nimenomaisesti yksilöidä, minkälaisten palvelujen hintakilpailua kyseinen sopimus on omiaan rajoittamaan, näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio saattoi edellä esitetyillä perusteilla päätellä, että kyseisen sopimuksen tarkoituksena oli rajoittaa tuntuvasti kilpailua, olipa kyse sitten merikuljetuspalvelujen tarjoamisesta tai maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen tarjoamisesta Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisten konttirahdin merikuljetusten yhteydessä.

214 Komissio on riidanalaisen päätöksen 134 perustelukappaleessa todennut, että kyseinen sopimus vähentää merkittävästi varustamoiden kykyä kilpailla laivaajilta veloitettavilla lopullisilla hinnoilla, koska merirahdin ja maakuljetuksen osuus on joskus vähemmän kuin puolet laivaajan maksamasta hinnasta, minkä vuoksi on katsottava, että komissio on implisiittisesti mutta varmasti todennut, että kyseisen sopimuksen tarkoituksena oli rajoittaa hintakilpailua varustamojen laskuttamien kaikkien palvelujen osalta, mukaan lukien Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisen konttirahdin merikuljetuksen yhteydessä tarjotut maakuljetuspalvelut ja satamapalvelut. Tätä johtopäätöstä tukee vielä se, että riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappaleessa todetaan nimenomaisesti, että kyseisen sopimuksen vaikutukset merikuljetuspalvelujen tarjontaan "ovat todennäköisesti heijastuneet kyseisten palvelujen liitännäispalvelujen tarjontaan. Näitä palveluja ovat rahdin huolitsijoiden palvelut sekä satama-, maakuljetus- ja ahtauspalvelut", ja niihin on vaikuttanut kyseisen sopimuksen aiheuttama jäsenvaltioiden välisten kuljetuspalvelujen virran muuttuminen. Vaikka tämä toteamus on tehty tutkittaessa sopimuksen vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, riidanalaista päätöstä on syytä lukea kokonaisuutena. Siten 142 perustelukappaleessa olevan toteamuksen, eli kyseisen sopimuksen aiheuttaman jäsenvaltioiden välisten kuljetuspalvelujen virran muuttumisen taustalla oleva ajatus osoittaa myös sen, että kyseinen sopimus rajoittaa kilpailua konttirahdin merikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetusten ja satamapalvelujen osalta.

215 Tämän vuoksi komissio on relevantteja markkinoita määrittelemättä voinut perustellusti katsoa, että kyseisen sopimuksen tarkoituksena oli rajoittaa kilpai-

lua Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisten konttirahdin merikuljetusten yhteydessä tarjottujen säännöllisten merikuljetuspalvelujen, maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen osalta ja että kyseinen kilpailunrajoitus oli tuntuva. Etenkin asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan soveltamisen osalta komissio on voinut riidanalaisen päätöksen 144 perustelukappaleessa pätevästi viitata 132—143 perustelukappaleessa esitettyyn analyysiin.

216 Edellä esitetystä seuraa myös, että riidanalaisen päätöksen 132—143 ja etenkin 142 perustelukappale sisältävät riittävät perustelut komission tältä osin tekemille johtopäätöksille.

217 Näin on sitäkin suuremmalla syyllä käsiteltävässä asiassa, kun otetaan huomioon, että riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana kantajien toiminta oli jo ollut useiden EY 81 artiklan soveltamismenettelyjen kohteena. Erityisesti EY:n perustamissopimuksen [81] artiklan mukaisesta menettelystä (IV/34.446 — Trans Atlantic Agreement) 19 päivänä lokakuuta 1994 tehdyssä komission päätöksessä 94/980/EY (EYVL L 376, s. 1), päätöksessä 94/985/ETY, EY:n perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan mukaisesta menettelystä (IV/35.134 — Trans-Atlantic Conference -sopimus) 16 päivänä syyskuuta 1998 tehdyssä komission päätöksessä 1999/243/EY (EYVL L 95, s. 1) ja EY:n perustamissopimuksen [81] artiklan soveltamisesta (IV/34.250 — Europe Asia Trades Agreement) 30 päivänä huhtikuuta 1999 tehdyssä komission päätöksessä 1999/485/EY (EYVL L 193, s. 23) kantajien tarjoamat palvelut ja kilpailuolosuhteet on kuvattu laajasti. Näin ollen on todettava, että riidanalainen päätös on tehty kantajien tiedossa olleessa tilanteessa, jossa niiden on ollut mahdollista ymmärtää päätöksen sisältö (ks. vastaavasti asia C-294/95 P, Ojha v. komissio, tuomio 12.11.1996, Kok. 1996, s. I-5863, 34—37 kohta; yhdistetyt asiat T-78/96 ja T-170/96, W. v. komissio, tuomio 28.5.1998, Kok. H. 1998, s. I-A-239 ja II-745, 141 kohta ja asia T-54/99, max.mobil Telekommunikation v. komissio, tuomio 30.1.2002, Kok. 2002, s. II-313, 79 kohta). Tästä syystä kanneperustetta, jonka mukaan riidanalaista päätöstä ei ole riittävästi perusteltu siltä osin kuin kyse on relevanttien markkinoiden määrittelystä kilpailunrajoituksen arvioimiseksi, ei voida hyväksyä.

218 Toiseksi, arvioitaessa sopimuksen vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on todettava, kuten edellä on tuotu esille, että riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappaleessa mainitaan nimenomaisesti, että kyseisen sopimuksen vaikutukset merikuljetuspalvelujen tarjontaan ovat todennäköisesti heijastuneet kyseisten palvelujen liitännäispalvelujen tarjontaan ja että näitä palveluja ovat Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisten konttirahdin säännöllisten merikuljetusten yhteydessä tarjotut rahdin huolitsijoiden palvelut sekä satama-, maakuljetus- ja ahtauspalvelut. Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee siis nimenomaisesti, että komissio on tutkinut kyseisen sopimuksen mahdollisia vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan sekä merikuljetuspalvelujen että maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen osalta.

219 Komissio ei tosin ole määritellyt tässä tarkoituksessa kaikkia asian kannalta merkityksellisiä palvelujen markkinoita. Korostettakoon kuitenkin, että kyseisen sopimuksen ovat tehneet varustamot, joista useimmat toimivat yhteisön alueella, ja että sopimus koskee konttirahdin säännöllisten meri- ja maakuljetuspalvelujen myyntiehtoja yhteisön eri jäsenvaltioissa toimiville laivaajille. Kuten edellä on todettu, komissio on asianmukaisesti näyttänyt riidanalaisessa päätöksessä, että tämän sopimuksen tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua, johon nämä varustamot saattoivat osallistua kaikista niiden tarjoamista palveluista laskutettavilla hinnoilla. Lisäksi on todettu, että tämä sopimus merkitsee yhteisön kilpailuoikeuden ilmeistä rikkomista.

220 Näissä olosuhteissa on katsottava, että riidanalaisessa päätöksessä osoitetaan riittävällä tavalla, että kyseinen sopimus on luonteeltaan omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan paitsi merikuljetuspalvelujen, myös muiden kyseisten maksujen ja lisämaksujen kattamien palvelujen osalta, eli konttirahdin merikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen osalta.

221 Tämän vuoksi on katsottava, että esillä olevassa asiassa relevanttien markkinoiden määrittely etukäteen ei ole ollut tarpeen sen toteamiseksi, että kyseinen

sopimus voi vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan konttirahdin merikuljetusten yhteydessä tarjottujen merikuljetuspalvelujen, maakuljetuspalvelujen ja satamapalvelujen osalta.

222 Edellä esitetystä seuraa niin ikään, että riidanalaisen päätöksen 140—143 perustelukappale sisältävät riittävät perustelut komission johtopäätöksille, jotka koskevat releventtien markkinoiden määrittelyä arvioitaessa sopimuksen vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, ja varsinkin edellä 217 kohdassa esitetyistä syistä on katsottava, että riidanalainen päätös on tehty kantajien tiedossa olleessa tilanteessa, jossa niiden on ollut mahdollista ymmärtää päätöksen sisältö.

223 Kaiken edellä esitetyn perusteella on kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen luonne ja asian olosuhteet huomioon ottaen katsottava, että se, että komissio on soveltanut EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa, ei ole tässä tapauksessa edellyttänyt kaikkien asian kannalta merkityksellisten palvelujen markkinoiden määrittelyä etukäteen.

224 Kantajat väittävät vielä, että EY 81 artiklan 3 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan mukaisen yksittäispoikkeuksen myöntäminen edellytti kaikkien asian kannalta merkityksellisten palvelujen markkinoiden määrittelyä etukäteen.

225 Kuten edellä mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, relevantit markkinat on kuitenkin määriteltävä ainoastaan sen selvittämiseksi, onko sopimus omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tarkoituksena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai onko sillä tällainen vaikutus (edellä 206 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, tuomion 74 kohta ja edellä 206 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 1093 kohta).

226 Sitä vastoin kaikkien relevanttien markkinoiden täsmällinen rajaaminen ei ole ehdottoman välttämätöntä tutkittaessa, täyttääkö sopimus EY 81 artiklan 3 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa asetetut neljä yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytystä. EY 81 artiklan 3 kohdan b alakohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan b alakohdassa asetetun neljännen edellytyksen noudattamisen valvominen edellyttää tosin sitä, että komissio tutkii, onko kyseinen sopimus omiaan poistamaan kilpailun olennaisilta osin joko kyseisillä tuotemarkkinoilla tai — sovellettavien säännösten mukaan — kyseisillä kuljetusalan markkinoilla. On kuitenkin huomattava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan neljä poikkeusluvan myöntämisedellytystä ovat kumulatiivisia (ks. mm. yhdistetyt asiat 56/64 ja 58/64, Consten ja Grundig v. komissio, tuomio 13.7.1966, Kok. 1966, s. 429, Kok. Ep. I, s. 275) ja että poikkeuslupahakemuksen hylkäämiseksi riittää, että yksi ainoa näistä edellytyksistä jää täyttämättä (edellä 206 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, tuomion 267 kohta).

227 Koska komissio on esillä olevassa asiassa todennut riidanalaisen päätöksen 162—174 perustelukappaleen mukaisesti, että kolme ensimmäistä yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytystä eivät täyty ja ettei neljännestä edellytyksestä ole tarpeen lausua, on katsottava, että komissiolla ei ollut tässä tapauksessa velvollisuutta määritellä etukäteen kaikkia relevantteja markkinoita tarkistaakseen, voidaanko kyseiselle sopimukselle myöntää EY 81 artiklan 3 kohdan tai asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan mukainen yksittäispoikkeus. Tutkittaessa, täyttyvätkö kolme ensimmäistä edellytystä, on ensin tarkasteltava, mitä etuja sopimuksesta saadaan — ei niinkään relevanttien markkinoiden kannalta — vaan kaikkien sellaisten markkinoiden kannalta, joihin kyseisellä sopimuksella voi olla myönteisiä vaikutuksia. Sekä EY 81 artiklan 3 kohdassa että asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa viitataan mahdollisuuteen soveltaa poikkeusta muun muassa sopimuksiin, jotka edistävät teknistä tai taloudellista kehitystä ilman, että niissä edellytettäisiin kuitenkaan erityistä sidettä relevantteihin markkinoihin (edellä 15 kohdassa mainittu asia Compagnie générale maritime ym. v. komissio, tuomion 343 kohta).

228 On myös huomattava, että kuten riidanalaisen päätöksen 169 perustelukappaleesta ilmenee, komissio on esillä olevassa asiassa katsonut, että poikkeusluvan kolme ensimmäistä myöntämisedellytystä eivät täyttyneet sen vuoksi, että

kyseinen sopimus saattoi lisätä toimittajien ja kuluttajien välistä avoimuutta, joka ei hyödytä kuluttajia, jos hintakilpailu vähenee tämän avoimuuden myötä. Kuten edellä on korostettu, viimeksi mainittu toteamus pätee paitsi asian kannalta merkityksellisiin merikuljetuspalveluihin, myös konttirahdin merikuljetuksen yhteydessä tarjottuihin maakuljetuspalveluihin ja satamapalveluihin.

229 Näin ollen komissio on perustellusti todennut kaikkia asian kannalta merkityksellisiä palvelujen markkinoita määrittelemättä, että kyseinen sopimus ei täyttänyt poikkeusluvan myöntämisedellytyksiä. Komissio on etenkin asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan soveltamisen osalta voinut pätevästi viitata 175 perustelukappaleessa riidanalaisen päätöksen 163—174 perustelukappaleessa esitettyyn analyysiin.

230 Edellä esitetystä seuraa niin ikään, että riidanalaisen päätöksen 163—175 perustelukappale sisältävät riittävät perustelut relevanttien markkinoiden määrittelystä arvioitaessa poikkeusluvan myöntämisedellytyksiä. Näin on sitäkin suuremmalla syyllä esillä olevassa asiassa, kun otetaan huomioon, että edellä 216 kohdassa esitetyillä perusteilla riidanalainen päätös on tehty kantajien tiedossa olleessa tilanteessa, jossa niiden on ollut mahdollista ymmärtää päätöksen sisältö. Tästä syystä kantajien väitettä, jonka mukaan riidanalaista päätöstä ei ole riittävästi perusteltu tältä osin, ei voida hyväksyä.

231 Kantajat väittävät edelleen poikkeusluvan myöntämisedellyksiä tarkastellessaan, että komissio on asetuksen N:o 1017/68 11 artiklan 4 kohdan vastaisesti jättänyt tutkimatta, voidaanko sopimukselle olla myöntämättä alennuksia konttirahdin merikuljetuksen yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen maksuista ja lisämaksuista myöntää yksittäispoikkeus.

232 Tältä osin on katsottava, että riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappaleen mukaan komissio ainoastaan jättää soveltamatta FETTCSA-sopimukseen asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa säädettyä yksittäispoikkeusta tarkastelematta nimenomaisesti kyseisen sopimuksen tilannetta.

233 Kuten komissio perustellusti korostaa, riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappaletta on tulkittava kyseisen päätöksen valossa ja asiayhteydessä. Kuten edellä on jo EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen yhteydessä todettu, riidanalaisen päätöksen 1 artiklasta seuraa, että siinä ei todeta kilpailusääntöjen rikkomista FETTCSA-sopimuksen tekemisen perusteella vaan ainoastaan kyseisen sopimuksen tekemisen perusteella. Riidanalaisessa päätöksessä ei ole todettu, että FETTCSA-sopimus, jossa luodaan normit ja otetaan käyttöön yhteiset käytännöt lisämaksujen laskemiseksi ja määrittelemiseksi, merkitsisi sinänsä EY 81 artiklan 1 kohdan tai asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan rikkomista, minkä vuoksi siinä ei voida tarkastella poikkeusluvan myöntämistä FETTCSA-sopimukselle. On myös huomattava, että kun kyseistä sopimusta tutkitaan asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan kannalta, 175 perustelukappaleessa viitataan 163—174 perustelukappaleeseen, jossa käsitellään nimenomaisesti kyseiselle sopimukselle myönnettävän poikkeusluvan mahdollisuutta.

234 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

235 Kaikista edellä esitetyistä syistä on katsottava, että kanneperusteet, jotka koskevat markkinoiden määrittelemättä jättämistä tai määrittelyssä tehtyä virhettä ja perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä tältä osin, on hylättävä kokonaisuudessaan perusteettomina.

4. *Kanneperusteet, jotka koskevat sakkojen määrää ja perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä tältä osin*

236 Tarkasteltavien kanneperusteiden ensimmäisessä osassa kantajat väittävät, että komission määräämät sakot ovat kohtuuttomia suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen ja kestoon, tiettyihin lieventäviin asianhaaroihin, niiden yhteistyöhön komission kanssa sekä asian käsittelyn kestoon komissiossa. Senator Lines vetoaa erikseen perusteltuun luottamukseensa komission menettelyä kohtaan, siihen, ettei se ole hyötynyt kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja siihen, että määrätty sakko vaikuttaa yrityksen tappiollisen tilanteen vuoksi sen maksukykyyn. Kantajat katsovat lisäksi, että riidanalaista päätöstä ei ole tietyiltä osin riittävästi perusteltu.

237 Kanneperusteiden toisessa osassa kantajat väittävät, että komission tapa jakaa ne neljään ryhmään sakon määrää laskiessaan on perusteeton, syrjivä ja epäjohdonmukainen. Kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumoaa määrätyt sakot tai ainakin alentaa niiden määrää asian kaikki olosuhteet huomioon ottaen asianmukaiseksi katsomalleen tasolle.

238 P & O Nedlloyd Container Line Ltd (jäljempänä P & O Nedlloyd) arvostelee kanneperusteiden kolmannessa osassa komissiota siitä, että se ei ole ottanut sakkojen määrää vahvistaessaan huomioon tällä välin P&O:n ja Nedlloydin välillä tapahtunutta fuusiota.

239 Ennen näiden väitteiden tutkimista on aluksi täsmennettävä, minkä oikeussääntöjen perusteella kantajien sakot on tässä tapauksessa määrätty.

Alustavat huomiot oikeussäännöistä, joiden perusteella kantajien sakot on määrätty

240 Riidanalaisen päätöksen 176—207 perustelukappaleen mukaan komissio määrää sakkoja kaikille kantajille EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan todetun rikkomisen perusteella. Riidanalaisen päätöksen 179 perustelukappaleesta ilmenee, että nämä sakot on määrätty asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan nojalla.

241 On huomattava, että vaikka riidanalaisessa päätöksessä ei nimenomaisesti viitatakaan suuntaviivoihin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat), 176—207 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on määritellyt kantajille asetettujen sakkojen määrän soveltamalla suuntaviivoissa vahvistettua laskentatapaa. Vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen komissio on vahvistanut soveltaneensa sitä riidanalaisessa päätöksessä.

242 Vaikka suuntaviivat muodollisesti koskevat ainoastaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättäviä sakkoja, asetusten N:o 4056/86 ja N:o 1017/68 asiassa sovellettavien säännösten samanlaisuuden vuoksi on katsottava, että komissio on voinut analogisesti soveltaa suuntaviivoja laskiessaan sakkojen määrää asetusten N:o 4056/86 ja N:o 1017/68 perusteella. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sitä paitsi jo katsonut, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa koskevaa oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa myös asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan tapauksissa, koska niissä on sama sanamuoto (yhdistetyt asiat T-24/93, T-25/93, T-26/93 ja T-28/93, Compagnie maritime belge transports ym. v. komissio, tuomio 8.10.1996, Kok. 1996, s. II-1201, 233 kohta, ns. CEWAL-tapaus).

243 Suuntaviivoissa vahvistetun laskentatavan mukaan komissio ottaa yrityksille määrättävän sakon määrää laskiessaan lähtökohdaksi rikkomisen vakavuuden perusteella määrittämänsä summan. Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla (1 kohdan A alakohdan ensimmäinen alakohta). Rikkomiset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomisiin. Vakavaa vähäisemmästä rikkomisesta määrättävä sakko voi olla 1 000 ecusta 1 miljoonaan ecuun, ja vakavien rikkomisten osalta sakko voi olla 1 miljoonasta 20 miljoonaan ecuun; sen sijaan erittäin vakavasta rikkomisesta määrättävä sakko voi olla yli 20 miljoonaa ecua (1 kohdan A alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta). Kussakin luokassa määrättyjen seuraamusten asteikko antaa mahdollisuuden vaihdella yritykseen sovellettavaa seuraamusta rikkomisen laadun mukaan, erityisesti vakavien ja erittäin vakavien rikkomisten luokissa (1 kohdan A alakohdan kolmas alakohta). Lisäksi on tarpeen ottaa huomioon rikkomisiin syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).

244 Huomioon voidaan myös ottaa se, että suurilla yrityksillä on useimmiten tarpeelliset infrastruktuurit, jotka antavat niille oikeudellista ja taloudellista tietoa, jolloin niillä on mahdollisuus arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomisia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (1 kohdan A alakohdan viides alakohta).

245 Tietyissä tapauksissa voi komission mukaan olla tarpeen vaihdella kussakin edellä mainitussa luokassa määritettyjä määriä, jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen suorittaman rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia; näin voidaan siis mukauttaa perusmäärän yleistä lähtökohtaa kunkin yrityksen erityispiirteiden mukaan (jäljempänä erityinen lähtökohta) (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta).

246 Rikkomisten keston osalta suuntaviivoissa erotetaan toisistaan lyhytaikainen rikkominen (yleensä alle yksi vuosi), jonka osalta rikkomisen vakavuuden perusteella määritettyyn määrään ei pitäisi tehdä lisäystä, keskipitkän ajan kestävä rikkominen (yleensä yhdestä viiteen vuotta), jonka osalta se voi olla 50 prosenttia rikkomisen vakavuuden perusteella määrätystä määrästä, ja pitkäaikainen rikkominen (yleensä yli viisi vuotta), jonka osalta lisäys voidaan vahvistaa 10 prosentiksi vuotta kohden rikkomisten vakavuuden perusteella määrätystä määrästä (1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).

247 Suuntaviivoissa esitetään tämän jälkeen esimerkinomaisesti luettelo raskauttavista ja lieventävistä olosuhteista, jotka voidaan ottaa huomioon perusmäärän suurentamiseksi tai pienentämiseksi, sekä viitataan sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 18 päivänä heinäkuuta 1996 annettuun komission tiedonantoon (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) (2 ja 3 kohta).

248 Yleisesti todetaan, että lopullinen kyseisen kaavan mukaan laskettu sakkosumma (perusmäärä, jota korotetaan tai alennetaan prosenttiosuudella), ei saa missään tapauksessa ylittää 10:tä prosenttia yrityksen koko maailmasta kertyvästä liikevaihdosta asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti (5 kohdan a alakohta). Lisäksi suuntaviivoissa todetaan, että sen jälkeen kun edellä mainitut laskelmat on tehty, on syytä tarkastella olosuhteiden mukaan tiettyjä objektiivisia tietoja, kuten erityistä taloudellista ympäristöä, rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamia taloudellisia tai rahoituksellisia etuja, kyseessä olevien yritysten ominaispiirteitä sekä niiden todellista maksukykyä erityisessä sosiaalisessa toimintakentässään, jotta voitaisiin lopullisesti mukauttaa suunniteltujen sakkojen määrä (5 kohdan b alakohta).

249 Esillä olevassa asiassa komissio on riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleessa katsonut kilpailusääntöjen vakavuutta arvioidessaan, että konferenssin jäsenten ja riippumattomien linjavarustamoiden välinen horisontaalinen sopimus, jolla pyrittiin rajoittamaan hintakilpailua, on "erityisen vakava asia linjavarustamoalalla, jolla konferenssin ulkopuolisten varustamoiden todel-

linen ja mahdollinen kilpailu on yksi tärkeimmistä perusteista ryhmäpoikkeukselle". Kun otetaan huomioon, että sopimus olla myöntämättä alennuksia on kuitenkin vähemmän vakava kuin sopimus, jolla hintataso määrätään, ja että komissio ei ole löytänyt todisteita rikkomisen seurauksista hintatasoon, komissio on katsonut, että rikkomista on pidettävä "vakavana" ja "sakon perusmäärä on asetettava vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle mahdolliselle tasolle". Näillä perusteilla komissio on vahvistanut FETTCSA:n suurimman osapuolen eli Maerskin maksettavan sakon perusmääräksi 1 300 000 euroa.

250 Riidanalaisen päätöksen 182 ja 183 perustelukappaleessa komissio selittää, että ottaakseen huomioon kyseisten yritysten todellisen kyvyn aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja tarpeen varmistaa, että sakon määrällä on riittävän ehkäisevä vaikutus, se on FETTCSA:n osapuolten huomattavien kokoerojen vuoksi jakanut kantajat neljään ryhmään niiden konttirahdin kuljetuspalvelujen maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella, kun tarjottuun palveluun sisältyi meriosuus. Riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 komissio on yksilöinyt neljä ryhmää käyttäen perustana yrityksen suhteellista kokoa verrattuna yritykseen, jolla on suurin liikevaihto, eli tässä tapauksessa Maerskiin. Nämä neljä muodostavat ryhmät "suuri rahdinkuljettaja", "keskisuuret — suuret rahdinkuljettajat", "pienet — keskisuuret rahdinkuljettajat" ja "pienet rahdinkuljettajat". Riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukossa 6 komissio on soveltanut kuhunkin näistä ryhmistä perusmäärää, joka on joko 1 300 000, 1 000 000, 650 000 tai 325 000 euroa. Riidanalaisen päätöksen 187—195 perustelukappaleen ja 206 perustelukappaleessa olevan taulukon 7 mukaan näistä perusmääristä on tämän jälkeen vähennetty 20 prosenttia, 10 prosenttia ja 100 000 euroa kaikkien yritysten osalta, jotta lieventävät asianhaarat, kantajien yhteistyö ja hallinnollisen menettelyn kesto komissiossa otettaisiin huomioon.

251 Tässä yhteydessä on arvioitava, ovatko riidanalaisen päätöksen 4 artiklassa määrätyt sakot kohtuuttomia ja onko ne vahvistettu virheellisen laskentatavan perusteella, kuten kantajat väittävät.

252 Oikeuskäytännön mukaan komissiolla on kunkin sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa, eikä voida katsoa, että se olisi tätä tehdessään velvollinen soveltamaan tarkkaa matemaattista kaavaa (asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta). Asetuksen N:o 17 17 artiklan, asetuksen N:o 1017/68 24 artiklan ja asetuksen N:o 4056/86 21 artiklan nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on kuitenkin EY 229 artiklassa tarkoitettu täysi harkintavalta, kun se ratkaisee kanteen komission päätöksistä, joilla on määrätty sakkoa, ja se voi tällöin poistaa, alentaa tai korottaa annetun sakon määrää.

Ensimmäinen osa, joka koskee sakkojen kohtuutonta määrää

253 Korostaakseen sakkojen kohtuutonta määrää kantajat esittävät tapauksen mukaan joko yhdessä tai erikseen useita eri väitteitä ja perusteluja kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuudesta, kestosta, lieventävien asianhaarojen olemassaolosta, yhteistyöstä komission kanssa, menettelyn kestosta komissiossa, komission menettelyyn perustuvasta luottamuksensuojasta, rikkomisesta saamatta jääneestä hyödystä ja yrityksen taloudellisesta tilanteesta.

a) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus

Asianosaisten lausumat

254 Kantajat väittävät, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että kyseinen sopimus merkitsee suuntaviivoissa tarkoitettua "vakavaa" rikkomista. Niiden mukaan horisontaalinen sopimus voi merkitä suuntaviivoissa tar-

koitettua vakavaa vähäisempää rikkomista silloin, kun verrattuna kilpailusääntöjen rikkomiseen, jota "sovelletaan ankarammin", sen "vaikutus markkinoihin on rajoitettu" (suuntaviivojen 1 kohdan a alakohta). Tästä on niiden mielestä kyse esillä olevassa asiassa, koska sopimusta ei ole pantu täytäntöön. Kantajat korostavat, että FETTCSA-sopimuksen nojalla osapuolilla oli ainoastaan mahdollisuus panna keskinäiset sopimuksensa täytäntöön. Komissiolla ei ole näyttöä kyseisen sopimuksen täytäntöönpanosta tai sen mahdollisista seurauksista markkinoilla, kuten varustamojen väliseen hintakilpailuun.

255 Kantajat arvostelevat komissiota myös siitä, ettei se ole perustellut riittävästi sitä, että FETTCSA:n suurimpaan jäsenyritykseen Maerskiin on sovellettu 1 300 000 euron sakon perusmäärää, vaikka 181 perustelukappaleessa se toteaa, että "sakon perusmäärä on asetettava vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle mahdolliselle tasolle". Ne huomauttavat, että suuntaviivojen mukaan vakavien rikkomisten alhaisin perusmäärä on 1 miljoona euroa. Tämän vuoksi kantajat katsovat, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvistaisi komission arvion, jonka mukaan kyseessä on vakava kilpailusääntöjen rikkominen, Maerskille määrätyn sakon perusmäärä ei saisi ylittää 1 miljoonaa euroa.

256 Komissio katsoo, että riidanalaisessa päätöksessä on perustellusti katsottu, että kyseessä on "vakava" kilpailusääntöjen rikkominen, koska se koskee hintoja, koska kyseisten yritysten markkinaosuus on huomattava ja koska sopimuksella ulotetaan linjakonferenssin toimenpiteet koskemaan siitä riippumattomia varustamoja.

257 Komissio korostaa vastauksessaan kantajien väitteisiin suuntaviivojen sanamuodosta, että näitä suuntaviivoja on tulkittava joustavasti, sillä ne eivät sisällä tiukkoja lainsäännöksiä vaan pikemminkin yleisluonteisia ohjeita.

258 Kantajien korostamalla seikalla, jonka mukaan kyseistä sopimusta ei ole pantu täytäntöön tai jonka mukaan sillä ei ole ollut kilpailua rajoittavia vaikutuksia relevanteilla markkinoilla, ei ole merkitystä, kun kyse on hintojen vahvistamista koskevasta horisontaalisesta sopimuksesta, jota on sinänsä pidettävä vakavana rikkomisena. Samasta syystä se, että liittyminen FETTCSA-sopimukseen on ollut täysin vapaaehtoista, on niin ikään vailla merkitystä.

259 Tarkasteltaessa väitettä, jonka mukaan perusteluvelvollisuus on laiminlyöty, on huomattava komission selostavan vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, että suuntaviivojen mukaan vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta on määrättävä sakko, jonka määrä on 1—20 miljoonaa euroa. Koska käsiteltävässä asiassa ei ole esitetty näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksista hintatasoon, komissio on pitänyt asianmukaisena sakon perusmäärän vahvistamista alhaisimmalle vakaviin rikkomisiin sovellettavalle tasolle.

260 Komission mukaan se on noudattaakseen tarkasti omia suuntaviivojaan ja niiden jälkeen omaksuttua käytäntöä pitänyt asianmukaisena vahvistaa "suurelle rahdinkuljettajalle" ja "keskisuurille — suurille rahdinkuljettajille" sovellettujen sakkojen perusmäärät tasolle, joka ei alita suuntaviivoissa vakaville rikkomisille asetettua vähimmäismäärää eli 1 miljoonaa euroa. Suurimman yrityksen "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmässä ja ainoan "suuren rahdinkuljettajan" ryhmän muodostavan yrityksen huomattavan kokoeron vuoksi on komission mielestä ollut tarkoituksenmukaista vahvistaa viimeksi mainittuun sovelletun sakon perusmäärä jonkin verran korkeammaksi eli 1 300 000 euroksi. Komissio huomauttaa vielä, että "pienten — keskisuurten rahdinkuljettajien" ja "pienten rahdinkuljettajien" sakkojen perusmäärä on vahvistettu suuntaviivoissa esitettyä alemmalle tasolle, jotta FETTCSA:n pienimpiä osapuolia ei rangaistaisi.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

261 Tarkasteltaessa ensimmäistä väitettä, joka liittyy siihen, että riidanalaisessa päätöksessä kilpailusääntöjen rikkomista on pidetty luonteeltaan vakavana,

EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen tutkimisesta ilmenee, että kyseinen sopimus olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista rajoittaa tuntuvasti hintakilpailua niiden varustamojen välillä, jotka kilpailevat suoraan konttirahdin merikuljetuspalveluista Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välillä.

262 Hintojen vahvistamista koskevien horisontaalisten kartellien on aina katsottu kuuluvan vakavimpiin yhteisöjen kilpailuoikeuden rikkomisiin (yhdistetyt asiat T-202/98, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomio 12.7.2001, Kok. 2001, s. II-2035, 103 kohta). Niitä on siten perustellusti pidetty suuntaviivoissa "erittäin vakavina".

263 Esillä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta lisää se, että koska kyseisestä hintojen vahvistamisesta on sovittu linjakonferenssin jäsenten ja itsenäisten varustamojen välillä, se rajoittaa linjakonferenssien ulkopuolisten varustamojen välistä toimivaa kilpailua, kun taas asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannen perustelukappaleen mukaan linjakonferenssien ulkopuolisten palvelujen toimiva kilpailu on yksi tärkeimmistä perusteluista kyseisen asetuksen 3 artiklassa säädetylle ryhmäpoikkeukselle.

264 Näissä olosuhteissa se, että kyseistä sopimusta on pidetty vakavana kilpailusääntöjen rikkomisena sen vuoksi, että sen vaikutuksesta hintatasoon ei ole näyttöä ja että rikkomisen mahdolliset haittavaikutukset ovat todennäköisesti kestäneet lyhyen aikaa, on jo lieventävä luonnehdinta suhteessa sakkojen tason määrittelyssä sovellettuihin kriteereihin hintojen vahvistamista koskevien horisontaalisten sopimusten tapauksissa.

265 Komissiota ei näin ollen voida arvostella siitä, että se on edellä esitettyjen seikkojen perusteella katsonut riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleessa, että kyseisessä päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen oli vakavaa.

266 Arvioitaessa kantajien väitettä, jonka mukaan komissio myöntää suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa, että vakavaa vähäisemmät rikkomiset voivat sisältää horisontaalisia rajoituksia, "joiden vaikutus markkinoihin on rajoitettu", riittää, kun todetaan suuntaviivojen tässä kohdassa todettavan nimenomaisesti, että vakavaa vähäisemmät rikkomiset ovat "useasti vertikaalisia rajoituksia", jotka koskevat "merkittävää mutta suhteellisen kapeaa osaa yhteismarkkinoista". Koska nyt esillä olevassa asiassa kyseessä on horisontaalinen sopimus, jonka ovat tehneet varustamot, joista useimmat toimivat yhteisön alueella, ja jossa sovitaan siitä, ettei maksuista ja lisämaksuista myönnetä alennuksia yhteisön eri jäsenvaltioissa toimiville laivaajille, kyseisen sopimuksen ei voida väittää kuuluvan suuntaviivoissa tarkoitettuihin vakavaa vähäisempiin rikkomisiin.

267 Näin ollen kantajien ensimmäinen väite on hylättävä.

268 Toisesta väitteestä, joka koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä, on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleessa pitänyt edellä 264 kohdassa mainituista syistä asianmukaisena, että "sakon perusmäärä on asetettava vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle mahdolliselle tasolle". Komissio jatkaa saman perustelukappaleen seuraavassa virkkeessä, että "näillä perusteilla komissio on vahvistanut FETTCSA:n suurimman osapuolen maksettavan sakon perusmääräksi 1 300 000 euroa".

269 On selvää, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä määritellyt kantajille asetettavien sakkojen määrän suuntaviivoissa vahvistetun laskentatavan perusteella, minkä se on myös nimenomaisesti vahvistanut vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen. Suuntaviivoissa todetaan nimenomaisesti, että vakavista rikkomisista määrättävä sakko voi olla alimmillaan 1 miljoona euroa. On myös selvää, että tässä tapauksessa viimeksi mainittu summa vastaa suuntaviivoissa tarkoitettua perusmäärää (vakavuus + kesto), kun kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon perustuva kerroin puuttuu.

270 Tässä tilanteessa on tutkittava, onko riidanalaisessa päätöksessä laiminlyöty perusteluvelvollisuus, kuten kantajat väittävät, kun komissio on 181 perustelukappaleessa soveltanut Maerskiin suuntaviivojen mukaista vakavista rikkomisista määrättävää alinta summaa suurempaa sakon perusmäärää, vaikka se samassa perustelukappaleessa toteaa, että sakon perusmäärä on asetettava vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle mahdolliselle tasolle.

271 Huomattakoon, että kun komissio päättää soveltaa yksittäistapauksessa suuntaviivoissa esitettyä laskentatapaa, sen on laskentatavan julkaisemisen yhteydessä antamansa sitoumuksen vuoksi noudatettava sitä sakkojen määrän laskemiseen, jollei se esitä selviä perusteluja, joiden vuoksi tästä kaavasta poiketaan tietyiltä osin. Näin ollen on tutkittava, sisältääkö riidanalainen päätös tällaisen perustelun.

272 On kuitenkin todettava, että lukuun ottamatta 181 perustelukappaleessa olevaa ilmaisua "tässä tapauksessa" riidanalaisessa päätöksessä ei ole minkäänlaista selitystä siitä, miksi Maerskiin pitäisi soveltaa pikemminkin 1 300 000 euron perusmäärää kuin 1 miljoonan euron määrää, joka on suuntaviivojen mukaan alhaisin vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävä määrä. Kyseisestä riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleesta ilmenee selvästi, että siinä olevalla ilmaisulla "tässä tapauksessa" ei tarkoiteta olosuhteita, jotka oikeuttaisivat suuntaviivoissa tarkoitettua vähimmäissummaa korkeamman perusmäärän soveltamisen, vaan olosuhteita, jotka ovat perusteena sille, että vaikka kyseessä on hintojen vahvistamista koskeva horisontaalinen sopimus, joka tavallisesti merkitsee "erittäin vakavaa" kilpailusääntöjen rikkomista, komissio on katsonut, että sopimusta on pidettävä vain "vakavana" kilpailusääntöjen rikkomisena.

273 Istunnossa komissio on selittänyt vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, että se piti esillä olevassa asiassa asianmukaisena vahvistaa "suurelle rahdinkuljettajalle" ja "keskisuurille — suurille

rahdinkuljettajille" sovellettujen sakkojen perusmäärät tasolle, joka ei alita suuntaviivoissa vakaville rikkomisille asetettua vähimmäismäärää eli 1 miljoonaa euroa, ja toisaalta suurimman yrityksen "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmässä ja ainoan "suuren rahdinkuljettajan" ryhmän muodostavan yrityksen huomattavan kokoeron vuoksi vahvistaa viimeksi mainittuun sovelletun sakon perusmäärä jonkin verran korkeammaksi eli 1 300 000 euroksi.

274 Tarvitsematta tutkia, onko tämä selitys perusteltu, on todettava, että se on esitetty ensimmäisen kerran istunnossa eikä se sisälly riidanalaiseen päätökseen, minkä komissio onkin myöntänyt istunnossa antamassaan vastauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen.

275 Näissä olosuhteissa on katsottava, että suuntaviivoissa tarkoitettua korkeamman sakon perusmäärän soveltamista Maerskiin ei ole riittävästi perusteltu. Näin ollen kantajien toinen väite on hyväksyttävä.

b) Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto

Asianosaisten lausumat

276 Kantajat väittävät, että komissio on tehnyt oikeudellisen ja tosiseikkoja koskevan virheen katsoessaan, että kyseinen sopimus on kestänyt kolme kuukautta, sopimuksen tekopäivästä 9.6.1992 viimeisen kokouksen pitämiseen eli 8.9.1992 asti, vaikka kyseistä sopimusta ei ole koskaan pantu täytäntöön. Kantajat tuovat esille, että soveltaessaan suuntaviivoissa yhden vuoden kestäneisiin kilpailu-

sääntöjen rikkomisiin tarkoitettua järjestelmää kilpailusääntöjen rikkomiseen, jota ei ole tapahtunut, komissio on soveltanut suuntaviivoja tiukasti, vaikka se toisaalta myöntää, että näitä suuntaviivoja on sovellettava joustavasti ottaen huomioon kunkin tapauksen erityiset olosuhteet.

277 Näistä syistä kantajat katsovat, että FETTCSA:n suurimmalle osapuolelle määrätyn sakon perusmäärä ei voi ylittää 1 miljoonaa euroa ja että sen pitäisi olla jopa puhtaasti "symbolinen" (1 000 euroa) tai "nimellinen" (10 000 euroa), koska kyseisen sopimuksen täytäntöönpanosta ei ole näyttöä. Toissijaisesti, vaikka sopimuksen näytettäisiin kestäneen kolme kuukautta, kantajat esittävät, että koska tämän sopimuksen vaikutuksista markkinoille ei ole näyttöä, suurimmalle yritykselle asetetun sakon määrä ei voi ylittää 250 000:ta euroa (neljännesvuoteen suhteutettu määrä).

278 Komissio pitää kantajien väitteitä, jotka koskevat kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa, perusteettomina.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

279 Kantajat arvostelevat komissiota ennen kaikkea siitä, että se on katsonut kilpailusääntöjen rikkomisen kestäneen kolme kuukautta, vaikka kyseistä sopimusta ei ole missään vaiheessa pantu täytäntöön.

280 Koska komissio ei ole näyttänyt kyseisen sopimuksen vaikutuksia toteen eikä sillä ole ollut tähän velvollisuutta, kun kyseisellä sopimuksella on kilpailua rajoittava tarkoitus, sillä, onko kyseinen sopimus pantu täytäntöön vai ei, ei ole merkitystä

kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa laskettaessa. Laskettaessa, kauanko kilpailusääntöjen rikkominen, jonka tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen, on kestänyt, on vain määritettävä, miten kauan sopimus on ollut olemassa, eli ajanjakso sen tekemisen ja päättymisen välillä.

281 Nyt esillä olevassa asiassa komissio on 180 perustelukappaleessa katsonut, että kyseinen sopimus olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista tehtiin 9.6.1992, jolloin kilpailusääntöjen rikkomisen osoittava pöytäkirja on päivätty. Saman perustelukappaleen mukaan komissio on myöntänyt, että vaikka FETTCSA-sopimus purettiin muodollisesti vasta 26.5.1994, kyseinen sopimus päättyi 28.9.1992, jolloin komissio lähetti kirjeen, joka sisälsi sen alustavan oikeudellisen arvioinnin FETTCSA:sta, pian 8.9.1992 pidetyn FETTCSA:n viimeisen kokouksen jälkeen.

282 Tarvitsematta tehdä eroa päivämäärien 8. tai 28.9.1992 välillä, tästä seuraa, että komissio on perustellusti katsonut kyseisen sopimuksen kestäneen kolme kuukautta.

283 Toisin kuin kantajat väittävät, komissiota ei voida mitenkään arvostella siitä, ettei se ole alentanut sakon määrää kilpailusääntöjen rikkomisen hyvin lyhyen keston perusteella. Se, että kilpailusääntöjen rikkominen kestää lyhyen aikaa, ei vaikuta mitenkään sen vakavuuteen, joka liittyy sen luonteeseen sinänsä eli tässä tapauksessa hintojen vahvistamista koskevaan horisontaaliseen rajoitukseen. Komissio on siten perustellusti katsonut suuntaviivojensa 1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa, että kilpailusääntöjen rikkomisen lyhytaikainen eli alle vuoden kesto on perusteena ainoastaan sille, ettei rikkomisen vakavuuden perusteella määrättyyn määrään tehdä mitään lisäystä.

284 Kantajien väitteet kilpailusääntöjen rikkomisen kestosta on näin ollen hylättävä.

c) Lieventävät asianhaarat

Asianosaisten lausumat

285 Kantajien mielestä komissio on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se ei ole pitänyt sopimuksen soveltamatta jättämistä lieventävänä asianhaarana, vaikka suuntaviivoissa mainitaan tämä esimerkkinä.

286 Komissio vaatii kantajien väitteen hylkäämistä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

287On huomattava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 188 perustelukappaleessa hyväksynyt sakon määrän alentamisen 20 prosentilla lieventävien asianhaarojen vuoksi, koska sopimuksen oletetaan purkautuneen kantajien saatua komission 28.9.1992 päivätyn kirjeen.

288 Näin tehdessään komissio on ottanut huomioon yhden niistä syistä, joita voidaan sen suuntaviivojen mukaan pitää perusteena sakon perusmäärän alentamiseksi lieventävien asianhaarojen nojalla, eli sen, että "yritys on lopettanut rikkomuksen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen" (suuntaviivojen 3 kohdan ensimmäisen alakohdan kolmas luetelmakohta).

289 On kuitenkin huomattava, että suuntaviivojen 3 kohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa komissio mainitsee myös sen, että yritys on jättänyt käytännössä soveltamatta kilpailusääntöjen rikkomista koskevia sopimuksia tai menettelytapoja, lieventävänä asianhaarana, joka voi johtaa sakon perusmäärän alentamiseen.

290 On kuitenkin selvää, ettei komissiolla ole tässä tapauksessa ollut näyttöä kyseisen sopimuksen täytäntöönpanosta.

291 On näin ollen tutkittava, onko komissio ottanut tämän seikan huomioon määrittäessään sakon suuruuden.

292 Tältä osin on todettava, että riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleesta ilmenee, että määrittäessään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta komissio on ottanut huomioon sen, ettei sillä ollut minkäänlaista näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksesta hintatasoon, minkä vuoksi se on pitänyt kilpailusääntöjen rikkomista vakavana, vaikka hintojen vahvistamista koskevia horisontaalisia sopimuksia pidetään tavallisesti erittäin vakavana kilpailusääntöjen rikkomisena. On kuitenkin huomattava, että kilpailusääntöjen rikkomisen luonnehtiminen erittäin vakavaksi olisi johtanut suuntaviivojen mukaan siihen, että sakon määrää laskettaessa lähtökohtana olisi pitänyt olla vakavuuden perusteella periaatteessa yli 20 miljoonaa euroa, kun taas esillä olevassa tapauksessa sen vuoksi, että kilpailusääntöjen rikkomista on pidetty vakavana, FETTCSA:n suurimpaan osapuoleen sovellettu sakon perusmäärä on 1 300 000 euroa.

293 Näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio on ottanut sakon suuruutta määrittäessään asianmukaisesti huomioon sopimuksen soveltamatta jättämisen. Tältä osin on merkityksetöntä, ettei tätä seikkaa ole otettu nimenomaisesti huomioon päätöksen siinä osassa, jossa on tutkittu lieventäviä asianhaaroja, sillä

joka tapauksessa tämän seikan huomioon ottaminen sakon suuruuden määrittämisessä on alentanut sakkojen perusmäärää suuntaviivojen 3 kohdan ensimmäisen alakohdan toisen luetelmakohdan mukaisesti.

294 Näin on ollen katsottava, että komissio ei ole soveltanut suuntaviivojaan virheellisesti.

d) Yhteistyö

Asianosaisten lausumat

295 Kantajat katsovat, että komissio ei ole ottanut riittävästi huomioon sitä, että osapuolet ovat toimineet sen kanssa yhteistyössä FETTCSA-sopimuksen tekemisestä lähtien ja paljon ennen väitetiedoksiantoa. Kantajien mukaan tällaista yhteistyötä voidaan yhteistyötiedonannon nojalla pitää perusteena sakon määrän alentamiselle selvästi enemmän kuin 10 prosentilla.

296 Kantajat vetoavat lisäksi siihen, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon yhteistyötiedonannon soveltamisalan ulkopuolella olevien osapuolten yhteistyö ja etenkin se, että osapuolet ovat kääntyneet välittömästi komission puoleen väitetiedoksiannon saatuaan ja myöhemmin kahteen otteeseen selvittääkseen, millä perusteella komissio voi lopettaa menettelyn muun muassa sen jälkeen, kun osapuolet ovat ilmoittaneet noudattavansa tiettyjä oikeusperiaatteita. Kantajien mielestä nämä seikat oikeuttavat sakon määrän alentamisen selvästi enemmän kuin 20 prosentilla.

297 Komissio katsoo, että kantajilla ei ole oikeutta sakon määrän enempään alentamiseen yhteistyön perusteella.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

298 Aluksi on huomattava, että komissio on soveltamassaan yhteistyötiedonannossa määritellyt edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään (yhteistyötiedonannon A kohdan 3 alakohta).

299 Komissio toteaa, että sakkoja voidaan alentaa 10—50 prosenttia, jos yritys toimittaa komissiolle ennen väitetiedoksiannon tiedoksi antamista tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat kilpailusääntöjen rikkomisen todistamisessa, tai jos saatuaan tiedon väitetiedoksiannosta yritys ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat (yhteistyötä koskevan tiedonannon D kohdan 2 alakohta).

300 Esillä olevassa asiassa kantajat katsovat, että komissio on soveltanut virheellisesti yhteistyötiedonantoaan, kun se ei ole ottanut riittävästi huomioon sitä, että kantajat ovat toimineet sen kanssa yhteistyössä FETTCSA-sopimuksen tekemisestä lähtien ja paljon ennen väitetiedoksiantoa.

301 On kuitenkin huomattava, että riidanalaisen päätöksen päätösosassa todettu EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan rikkominen koskee ainoastaan sopimusta olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista.

Riidanalaisessa päätöksessä ei sitä vastoin todeta kilpailusääntöjä rikotun FETTCSA-sopimuksen osalta sellaisenaan tai kantajien tämän sopimuksen puitteissa harjoittaman muun toiminnan osalta.

302 Tässä suhteessa se, että kantajat olisivat menettelyn aikaisessa vaiheessa ilmoittaneet komissiolle FETTCSA-sopimuksen tekemisestä, on merkityksetöntä arvioitaessa niiden yhteistyön astetta tässä asiassa, joka koskee ainoastaan sopimusta olla myöntämättä alennuksia. Se, että komissio on 190 perustelukappaleessa ottanut huomion kantajien toimenpiteet FETTCSA-sopimuksen osalta, merkitsee jo yhteistyötiedonannossa tarkoitettua kohtelua edullisempaa kohtelua.

303 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistosta ilmenee, että 9.6.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirja, josta komissio on voinut riittävästi päätellä sopimuksen olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista olevan olemassa, on annettu komissiolle tiedoksi vasta vastauksena 14.7.1992 esitettyyn tietojensaantipyyntöön. Sellainen tutkimuksessa tehty yhteistyö, joka ei ylitä sitä, mikä perustuu asetuksen N:o 17 11 artiklan 4 ja 5 kohdan nojalla yrityksille kuuluviin velvollisuuksiin, ei kuitenkaan oikeuta sakon määrän alentamiseen (asia T-317/94, Weig v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1235, 283 kohta).

304 Kantajat ovat lisäksi komissiossa käydyn hallinnollisen menettelyn kuluessa toistuvasti kiistäneet väitetiedoksiannossa mainitun sopimuksen olemassaolon. On kuitenkin korostettava, että kun yritys kiistää tosiasiaväitteet, joihin komissio perustaa väitetiedoksiantonsa, se ei helpota komission tehtävää eli kilpailusääntöjen rikkomisten toteamista ja niistä rankaisemista (edellä 109 kohdassa mainittu asia Mo och Domsjö v. komissio, tuomion 395 ja 396 kohta).

305 Näissä olosuhteissa on pääteltävä, että komissio ei ole esillä olevassa asiassa tehnyt oikeudellista tai tosiseikkoja koskevaa virhettä yhteistyötiedonantoa soveltaessaan.

306 Toiseksi sillä seikalla, että FETTCSA:n osapuolet ovat väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen kahteen otteeseen antaneet saman ilmoituksen tiettyjen oikeusperiaatteiden noudattamisesta, mikä merkitsee niiden mukaan yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumatonta yhteistyötilannetta, ei voida perustella sakon enempää alentamista komission kanssa tehdyn yhteistyön perusteella. Koska FETTCSA:n osapuolet edelleen kiistivät niiden syyksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyden, tämä ilmoitus ei helpottanut komission tehtävää eli kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista, koska FETTCSA:n osapuolten hyväksymät oikeusperiaatteet koskivat tosiseikkoja, joiden olemassaolon ne muutoin kiistävät. Sillä, että kantajat myöntävät kyseisen ilmoituksen 4 kohdassa, että konferenssin jäsenten ja itsenäisten varustamojen välinen sopimus alennusten kieltämisestä voi olla vastoin EY 81 artiklan 1 kohtaa, ei ole mitään todellista merkitystä tässä asiassa, minkä kantajat ovat sitä paitsi itsekin myöntäneet istunnossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen antamassaan vastauksessa.

307 Näissä olosuhteissa on katsottava, että kantajien esille tuoma periaatteellinen ilmoitus, jolla ei ole mitään tehokasta vaikutusta, ei ole yhteistyötoimi, jolla voitaisiin perustella sakon alentaminen.

308 Näin ollen komissio on perustellusti jättänyt huomiotta kyseisen ilmoituksen, kun se on alentanut kantajien sakkoja lisää yhteistyön perusteella.

e) Kohtuullinen käsittelyaika

Asianosaisten lausumat

309 Kantajat väittävät komission tehneen oikeudellisen virheen, kun se on vähentänyt sakkojen määrää kohtuullisen käsittelyajan ylittämisen vuoksi ainoastaan 100 000 euroa, vaikka menettely on esillä olevassa asiassa kestänyt suhteettoman pitkään. Tältä osin kantajat eivät yhdy komission kantaan, jonka mukaan ajan kuluminen ei ole syy olla määräämättä sakkoja, jos aika ei ylitä vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26 päivänä marraskuuta 1974 annetussa neuvoston asetuksessa (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1) säädettyä vanhentumisaikaa.

310 Kantajat korostavat erityisesti, että tässä tapauksessa kohtuuton ja suhteettoman pitkä käsittelyaika sijoittuu ajanjaksoon sen jälkeen, kun osapuolet vastasivat väitetiedoksiantoon 16.9.1994, ja ennen kuin päätös tehtiin 16.5.2000. Kantajien mukaan tällainen käsittelyajan pituus on kohtuuton oikeusriidan merkitykseen, asian monitahoisuuteen sekä osapuolten ja komission käyttäytymiseen nähden. Tässä yhteydessä kantajat tuovat esille etenkin seuraavaa:

— asialla oli huomattavaa merkitystä kantajille sen vuoksi, että ne ottivat riskin sakkojen määräämisestä

— asia ei sen sijaan ollut kovin monitahoinen, sillä komission täytyi ainoastaan tutkia kolmen kokouksen pöytäkirjat; lisäksi komissio ei ole perustavanlaa-

tuisesti muuttanut analyysiään teknisen kartellin käsitteestä, sellaisena kuin se sisältyy sen 28.9.1992 päivättyyn kirjeeseen ja väitetiedoksiantoon

— osapuolet ovat toimineet läheisessä yhteistyössä komission kanssa menettelyn alusta alkaen

— komissio ei mitenkään perustele menettelyn viivästymistä, vaikka se johtuu täysin siitä itsestään.

311 Kantajat katsovat, että näillä perusteilla sakon määrää olisi alennettava selvästi enemmän kuin 100 000 euroa, etenkin kun otetaan huomioon EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (FEG) ja Technische Unie (TU)) 26 päivänä lokakuuta 1999 tehty komission päätös 2000/117/EY (EYVL 2000, L 39, s. 1), jossa komissio hyväksyi sakon määrän alentamisen 100 000 eurolla kohtuuttoman käsittelyajan perusteella, vaikka viivästyminen johtui asianosaisista, toisin kuin tässä tapauksessa.

312 Kantajat täsmentävät vielä, että sakkojen määrää on alennettava, vaikka käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaaminen ei tässä tapauksessa loukkaa niiden puolustautumisoikeuksia. Kantajien mukaan tämä puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskeva edellytys on perusteluna ainoastaan päätöksen kumoamiselle eikä sakkojen määrän alentamiselle.

313 Senator Lines väittää erikseen, että menettelyn kohtuuton pituus oikeuttaa komission määräämien sakkojen kumoamisen tai niiden määrän alentamisen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan perusteella.

314 Kyseinen kantaja korostaa, että menettelyn kohtuuton pituus on vaikuttanut sen kykyyn puolustautua tehokkaasti, sillä asian kannalta merkityksellisiä asiakirjoja tai kyseisen menettelyn aikana vastuussa olleita henkilöitä ei ole enää yrityksessä. Tältä osin kantaja toteaa, että Saksan kauppalain mukaan kaupallisia asiakirjoja on säilytettävä kuuden vuoden ajan.

315 Kantajan mukaan on merkityksetöntä, ettei se ole pyrkinyt siihen, että komission hallinnollisen menettelyn kuluessa kuultaisiin tosiseikoista todistajia. Mikään ei sen mielestä estä asianosaisia vetoamasta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa väitteisiin, joita ei ole esitetty hallinnollisessa menettelyssä. Kantaja huomauttaa vielä, että sen käyttäytymistä hallinnollisen menettelyn vaiheessa leimasi se, ettei komissiolla näyttänyt olevan aikeita määrätä sakkoja. Se korostaa, että todistajien kuuleminen on erityisen tärkeää tässä tapauksessa, sillä riidanalaisen päätöksen mukaan komissio perustaa ratkaisunsa yhteen ainoaan asiakirjaan, jonka sanamuoto on moniselitteinen.

316 Komissio katsoo, että kantajien väitteet kohtuullisen käsittelyajan noudattamatta jättämisestä on hylättävä perusteettomina.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

317 Oikeuskäytännön mukaan se, että komission on tehtävä kohtuullisessa ajassa hallinnollisen menettelyn päätteeksi kilpailupolitiikkaa koskevat päätökset, on yhteisön oikeuden yleinen oikeusperiaate, joka liittyy hyvän hallinnon periaatteeseen (yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, SCK ja FNK v. komissio, tuomio 22.10.1997, Kok. 1997, s. II-1739, 56 kohta ja asia T-127/98, UPS Europe, tuomio 9.9.1999, Kok. 1999, s. II-2633, 37 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen

tuomioistuin on jo todennut, että komissio ei voi lykätä kannanottoaan loputtomasti ja että oikeusvarmuuden ja riittävän oikeussuojan varmistamiseksi komission on kohtuullisessa ajassa tehtävä päätös tai lähetettävä hallinnollinen kirje, jos tällaista kirjettä on pyydetty (edellä mainittu asia SCK ja FNK v. komissio, tuomion 55 kohta).

318 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että menettelyn keston kohtuullisuutta on arvioitava kunkin asian ominaispiirteiden perusteella ja erityisesti ottaen huomioon kulloinenkin asiayhteys, se, kuinka asianosaiset ovat toimineet menettelyn aikana, ja se, mikä merkitys asialla on asianomaisille eri yrityksille, sekä asian monitahoisuus (yhdistetyt asiat T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 126 kohta, ns. PVC-tapaus II).

319 Esillä olevassa asiassa on huomattava komission katsoneen riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleessa, että kilpailusääntöjen rikkominen on päättynyt 28.9.1992. Lisäksi on muistettava, että tutkimuksensa päättyessä komissio lähetti kantajille 19.4.1994 päivätyn väitetiedoksiannon. Kantajat vastasivat tähän väitetiedoksiantoon 16.9.1994. Riidanalainen päätös tehtiin 16.5.2000, mistä seuraa, että kantajien väitetiedoksiantoon antaman vastauksen ja riidanalaisen päätöksen tekemisen välillä on kulunut 68 kuukautta. Asianosaisten kesken on selvää, että tänä aikana komissio ei toteuttanut tutkinnallisia toimia, lukuun ottamatta 24.3.1995, 30.6.1998 ja 11.10.1999 lähettämiään tietojensaantipyyntöjä, joilla se halusi saada ainoastaan kantajien liikevaihtoa koskevia tietoja.

320 Komission edustaja on istunnossa selittänyt vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, että riidanalaisen päätöksen tekeminen viivästyi toimielimen henkilöstöresurssien puutteen vuoksi. Komissio on toisaalta myöntänyt vastineensa 45 kohdassa, että "menettely viivästyi kohtuullista enemmän". Samoin riidanalaisen päätöksen 195 kohdassa komissio myöntää, että "tässä asiassa menettely on kestänyt pitkään".

321 On kuitenkin todettava, että vaikka menettely näyttää tässä tapauksessa ainakin ensi arviolta ylittäneen kohtuullisen käsittelyajan, kun otetaan huomioon asiayhteys, asian merkitys asianomaisille yrityksille ja sen monitahoisuus, kantajat eivät vetoa käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamiseen riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi vaan tukeakseen kanneperustettaan, jossa ne vaativat riidanalaisella päätöksellä määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista. Vaikka kohtuullisen käsittelyajan ylittäminen voi ainakin asianomaisten puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen johtaessaan olla kumoamisperusteena päätökselle, jossa todetaan kilpailusääntöjä rikotun, näin ei ole kuitenkaan siinä tapauksessa, että tässä päätöksessä määrättyjen sakkojen määrä on riitautettu, sillä komission oikeutta määrätä sakkoja säännellään asetuksella N:o 2988/74, jossa on tältä osin säädetty vanhentumisajasta.

322 Asetuksen N:o 2988/74 toisesta perustelukappaleesta ilmenee, että vanhentumisaikoja koskevalla periaatteella on haluttu taata oikeusvarmuus. Saman perustelukappaleen mukaan "sääntelyn täydellisyyden turvaamiseksi on tarpeen säätää, ettei vanhentuminen koske ainoastaan oikeutta määrätä sakkoja tai seuraamusmaksuja vaan myös sellaisten päätösten täytäntöönpanoa, joilla on määrätty sakkoja, seuraamusmaksuja tai uhkasakkoja; tällaisissa säännöksissä olisi täsmennettävä vanhentumisaikojen pituus, ajankohdat, joista ne alkavat kulua, ja seikat, jotka keskeyttävät vanhentumisen tai pysäyttävät sen; tällöin olisi otettava huomioon yhtäältä yritysten ja yritysten yhteenliittymien edut ja toisaalta hallintokäytännön asettamat vaatimukset".

323 Asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan b alakohdasta seuraa, että komission toimivalta määrätä sakkoja vanhenee viidessä vuodessa, kun kyse on yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisista. Vanhentumisaika alkaa kyseisen asetuksen 1 artiklan 2 kohdan nojalla kulua rikkomisen tekopäivästä tai jatkettujen tai uusittujen rikkomisten osalta siitä päivästä, jona rikkominen on lakannut. Vanhentumisaika voidaan kuitenkin keskeyttää asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan mukaisesti tai pysäyttää kyseisen asetuksen 3 artiklan mukaisesti. Asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdan nojalla vanhentumisaika alkaa kulua uudelleen

kustakin keskeytymisestä mutta päättyy kuitenkin viimeistään sinä päivänä, jona pituudeltaan kahta vanhentumisaikaa vastaava määräaika on kulunut komission määräämättä sakkoa tai seuraamusmaksua.

324 Tästä seuraa, että asetuksella N:o 2988/74 on otettu käyttöön täydellinen sääntely, joka kattaa yksityiskohtaisesti määräajat, joissa komissio voi oikeusvarmuuden perustavanlaatuista vaatimusta sivuuttamatta määrätä sakkoja yhteisön kilpailusääntöjen mukaisten menettelyjen kohteina oleville yrityksille. On korostettava, että asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdassa säädetään, että vanhentumisaika päättyy joka tapauksessa kymmenen vuoden kuluttua siitä, kun vanhentumisaika on keskeytynyt tämän asetuksen 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti, joten komissio ei voi loputtomiin viivyttää sakkoja koskevan päätöksen tekemistä, sillä muutoin sen oikeus tehdä päätös voi vanhentua. Tämän sääntelyn vuoksi kaikki perustelut, jotka liittyvät komission velvollisuuteen käyttää toimivaltaansa määrätä sakkoja kohtuullisessa ajassa, on hylättävä (ks. vastaavasti asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 46—49 kohta; asia 52/69, Geigy v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 787, 20—22 kohta; yhdistetyt asiat C-74/00 P ja C-75/00 P, Falck v. komissio, tuomio 24.9.2000, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa, 139—141 kohta).

325 Tätä johtopäätöstä ei muuta se, että komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 195 perustelukappaleessa päättänyt alentaa sakon määrää 100 000 eurolla sillä perusteella, että komission toimintaa sääntelee yhteisön lainsäädännön yleinen periaate, jonka mukaan kilpailuasioihin liittyviä hallinnollisia menettelyjä koskevat päätökset on tehtävä kohtuullisen ajan kuluessa. Vaikka komissiolla ei ollut velvollisuutta alentaa sakkojen määrää menettelyn huomattavan keston perusteella, se katsoi sakkojen määrää vahvistaessaan harkintavaltansa nojalla asianmukaiseksi alentaa niitä kohtuussyistä.

326 Näissä olosuhteissa kantajien perustelut, jotka koskevat kohtuullisen käsittelyajan ylittämistä, on hylättävä.

f) Luottamuksensuojan periaate

Asianosaisten lausumat

327 Senator Lines esittää omana väitteenään, että riidanalaisen päätöksen tekeminen yli kuusi vuotta väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen on loukannut luottamuksensuojan periaatetta. Se korostaa, että komissio on yhtäkkiä muuttanut kantaansa sen jälkeen, kun se on antanut osapuolten ymmärtää, että se on valmis lopettamaan menettelyn varsinkin, jos FETTCSA:n osapuolet hyväksyvät tietyt asian kannalta merkitykselliset oikeusperiaatteet. Kantaja vetoaa myös komission pitkään jatkuneeseen passiivisuuteen väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen. Yhteisön oikeuden yleisestä periaatteesta seuraa sen mukaan, että toimielimet ovat sidottuja omiin ilmoituksiinsa, jotka koskevat niiden tulevaa toimintaa, sillä asianomaisille taloudellisille toimijoille on voinut näiden ilmoitusten vuoksi syntyä perusteltu luottamus (asia 81/72, komissio v. neuvosto, tuomio 5.6.1973, Kok. 1973, s. 575, 10 kohta ja yhdistetyt asiat 63/84 ja 147/84, Finsider v. komissio, tuomio 19.9.1985, Kok. 1985, s. 2857, 20 ja 21 kohta). Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä seuraa kantajan mukaan niin ikään, että ajan kuluminen voi synnyttää perusteltuja odotuksia (asia 223/85, RSV v. komissio, tuomio 24.11.1987, Kok. 1987, s. 4617).

328 Kyseisen kantajan mukaan komission toiminnan vuoksi syntyneen perustellun luottamuksen pitäisi esillä olevassa asiassa estää sakkojen määrääminen (asia 344/85, Ferriere San Carlo v. komissio, tuomio 12.11.1987, Kok. 1987, s. 4435, 13 kohta).

329 Kantaja lisää, että edellä esitetyillä perusteilla komissio on toiminnallaan rajoittanut Senator Linesin mahdollisuutta puolustautua tehokkaasti.

330 Komission mielestä kantajan väitteet on hylättävä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

331 Asiakirja-aineistosta ilmenee, että komissio on jo 28.9.1992 nimenomaisesti ilmoittanut FETTCSA:n osapuolille siitä, että näille osapuolille saatetaan määrätä sakkoja, jos ne eivät ilmoita sopimustaan poikkeusluvan myöntämistä varten. Tästä varoituksesta huolimatta kantajat ovat nimenomaisesti ilmoittaneet komissiolle 19.10.1992 päivätyssä kirjeessään, etteivät ne aio ilmoittaa sopimustaan. Komissio on lisäksi 19.4.1994 päivätyn väitetiedoksiantonsa 157 ja 158 kohdassa ilmoittanut nimenomaisesti kantajille aikomuksestaan määrätä sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta, joka perustuu siihen, että FETTCSA:n yhteydessä on tehty tiettyjä rajoittavia sopimuksia, muun muassa kyseinen sopimus, jonka mukaan maksuista ja lisämaksuista ei myönnetä alennuksia.

332 Näin ollen kantaja ei voi pätevästi väittää, että komissio olisi muuttanut kantaansa ja että päätös määrätä sille sakkoja olisi loukannut sen perusteltua luottamusta menettelyn lopputulokseen.

333 Se, että kantajat ovat väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen kahteen otteeseen, 26.10.1994 ja 28.7.1995 päivätyillä kirjeillään, esittäneet komissiolle ehdotuksia sovitteluratkaisun aikaansaamiseksi, ei muuta tätä johtopäätöstä. Päinvastoin, nämä toimenpiteet, joiden tarkoituksena oli juuri pyrkiä välttämään sakot, osoittavat, että kantajat, Senator Lines mukaan luettuna, olivat tietoisia riskistä, että niille voidaan määrätä sakkoja.

334 Komissio ei ole missään vaiheessa voinut antaa kantajille vaikutelmaa siitä, että se olisi valmis epävirallisesti lopettamaan asian käsittelyn kantajien ehdotusten perusteella. Komissio toteaa 4.11.1994 päivätyssä kirjeessään selvästi, ettei se voi ottaa näihin ehdotuksiin kantaa niin kauan kuin väitetiedoksiantoon annetun vastauksen tutkiminen ei ole päättynyt. Samoin 8.8.1995 päivätyssä kirjeessään komissio nimenomaisesti korostaa, ettei se voi päättää asian käsittelyä nimenomaista päätöstä tekemättä, paitsi jos FETTCSA:n osapuolet hyväksyvät niiden syyksi luettavat seikat. On selvää, että kantajat eivät ole koskaan hyväksyneet tätä ehdotusta. Ne kiistävät tässä oikeudenkäynnissä kaikki tosiseikat, joihin komissio on riidanalaisessa päätöksessä katsonut niiden syyllistyneen.

335 Kaiken lisäksi kantajien asiamiehen 17.5.1994 päivätystä sisäisestä muistiosta, joka on laadittu komission yksiköiden kanssa 16.5.1994 pidetyn kokouksen jälkeen, ilmenee, että komission yksiköt olivat pitäneet mahdollisena sitä, ettei nimenomaista päätöstä tehdä tai sakkoja määrätä. Tähän kantajien asiamiehen laatimaan asiakirjaan on sen yksipuolisuuden vuoksi suhtauduttava varauksella, minkä lisäksi siinä itsessään mainitaan, että komissio ei ole tältä osin voinut ottaa mitään lopullista kantaa. Tämän muistion sisällön vuoksi Senator Linesille ei ole voinut syntyä perusteltua luottamusta, koska komissio on myöhemmin kahteen otteeseen edellä mainituilla kirjeillä torjunut kantajien pyrkimykset sovitteluratkaisun aikaansaamiseksi.

336 Näin ollen on todettava, ettei Senator Lines ole esittänyt mitään sellaista seikkaa, jonka perusteella voitaisiin osoittaa, että komissio oli antanut sille sellaisia täsmällisiä vakuutuksia, joiden vuoksi sille oli syntynyt perusteltuja odotuksia asian käsittelyn päättämisestä ilman sakkojen määräämistä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-127/99, T-129/99 ja T-148/99, Diputación Foral de Álava ym. v. komissio, tuomio 6.3.2002, Kok. 2002, s. II-1275, 231 kohta).

337 Tämän vuoksi luottamuksensuojan loukkaamista koskeva väite on hylättävä.

g) Kilpailusääntöjen rikkomisesta saamatta jäänyt hyöty

Asianosaisten lausumat

338 Senator Lines väittää erikseen, että komissio ei ole sakon suuruutta määrittäessään ottanut huomioon sen taloudellista tilannetta. Kantaja korostaa, että sille on aiheutunut huomattavia tappioita kilpailusääntöjen rikkomisen ajankohtana. Nämä tappiot ovat suuruudeltaan yli 55 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria (USD) yhtiön koko toiminnan osalta ja yli 15 miljoonaa USD asian kannalta merkityksellisten markkinoiden osalta. Tämän vuoksi kantaja ei ole voinut saada vähäisintäkään taloudellista etua kilpailusääntöjen rikkomisesta, minkä vuoksi komission olisi pitänyt jättää määräämättä sille sakkoa tai ainakin alentaa sen määrää.

339 Komissio vaatii kantajan väitteen hylkäämistä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

340 On huomattava, että vaikka määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon ja muihin sen vakavuuden arviointiin vaikuttaviin seikkoihin, kuten hyötyyn, jonka yritys on voinut saada menettelytavoistaan (asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok. 1997, s. II-1689, 127 kohta), se, että yritys ei ole hyötynyt millään tavoin kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei oikeuskäytännön mukaan estä sakon määräämistä, koska muuten sakot menettäisivät ehkäisevän vaikutuksensa (edellä 183 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 53 kohta).

341 Tästä seuraa, toisin kuin Senator Lines väittää, että kun komissio määrää sakkoja, sen ei tarvitse näyttää toteen, että kilpailusääntöjen rikkomisesta on aiheutunut lainvastaista hyötyä asianomaisille yrityksille, eikä ottaa huomioon vastaavasti sitä, että kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta ei ole koitunut hyötyä (edellä 206 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 4881 kohta).

342 Pitää paikkansa, että komissio esittää suuntaviivojensa 5 kohdan b alakohdassa, että sakon suuruutta määrättäessä on olosuhteiden mukaan syytä tarkastella kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamia taloudellisia tai rahoituksellisia etuja. Komissio viittaa tältä osin XXI kilpailupolitiikkaa koskevaan kertomukseensa, jossa se täsmentää, että "aina kun komissio kykenee arvioimaan tätä lainvastaista tuottoa edes summittaisesti, se pitää sitä sakon määrän laskemisen lähtökohtana" (139 kohta). Silloin, kun tällainen arviointi on objektiivisesti mahdollista, komissio selittää suuntaviivojensa mukaisesti (2 kohdan ensimmäisen alakohdan viides luetelmakohta), että se voi raskauttavien asianhaarojen vuoksi korottaa sakkojen määrää, jotta se ylittäisi kilpailusääntöjen rikkomisen avulla kertyneiden laittomien voittojen määrän.

343 Aikaisemmin on jo katsottu, että tällaiset toteamukset eivät kuitenkaan merkitse sitä, että komissio olisi velvoittautunut jatkossa näyttämään kaikissa tilanteissa toteen sakon määrän vahvistamiseksi todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyvän taloudellisen hyödyn. Niistä ilmenee ainoastaan sen halu ottaa tämä seikka paremmin huomioon ja pitää sitä sakkojen laskentaperusteena siltä osin kuin se on kyennyt arvioimaan sitä edes summittaisesti (edellä 206 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 4885 kohta).

344 Tässä tapauksessa riidanalaisen päätöksen 181—186 perustelukappaleesta kuitenkin ilmenee, että komissio on määritellyt sakkojen määrän kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen perusteella, sellaisena kuin se on mukautettu FETTCSA:n osapuolten kokoerojen mukaan siten, että yrityksen koko on määritetty linjavarustamojen maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella.

345 Riidanalaisesta päätöksestä ei sitä vastoin seuraa, että komissio olisi pitänyt kilpailusääntöjen rikkomista vakavampana kyseisestä sopimuksesta saadun hyödyn perusteella. Päinvastoin on huomattava, että komissio on 181 perustelukappaleessa luokitellut kyseisen rikkomisen "vakavaksi" "erittäin vakavan" sijaan sillä perusteella, ettei sillä ollut minkäänlaista näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksesta hintatasoon ja että oli joka tapauksessa todennäköistä, että kilpailusääntöjen rikkomisen haittavaikutukset olivat kestäneet lyhyen aikaa.

346 Näissä olosuhteissa kantajien väitteet, joiden mukaan kilpailusääntöjen rikkomisesta saatua hyötyä ei ole otettu huomioon sakkojen määrää vahvistettaessa, on hylättävä.

h) Senator Linesin taloudellinen tilanne ja maksukyky

Asianosaisten lausumat

347 Senator Lines väittää omasta puolestaan, että komissio ei ole ottanut huomioon sen tappiollista taloudellista tilannetta. Kantaja vetoaa paitsi jo mainittuihin tappioihin, joita sille syntyy edelleen, myös siihen, ettei sillä ole enää vuoden 1996 lopun jälkeen ollut omia aluksia. Yhteisön oikeuskäytännöstä ilmenee sen mukaan, että tätä seikkaa on pidettävä merkityksellisenä kriteerinä arvioitaessa varustamon todellista maksukykyä, joka on otettava huomioon sakon määrää vahvistettaessa.

348 Kantaja katsoo, että sen tilanne on samanlainen kuin Compagnie maritime zaroïsella (jäljempänä CMZ), jolle komissio jätti tällä perusteella määräämättä sakkoa ETY:n perustamissopimuksen [81] artiklan (IV/32.448 ja IV/32.450:

Cewal, Cowac ja Ukwal) ja [82] artiklan mukaisesta menettelystä (IV/32.448 ja IV/32.450: Cewal) 23 päivänä joulukuuta 1992 tehdyssä komission päätöksessä 93/82/ETY (EYVL 1993, L 34, s. 20). Tältä osin on jokseenkin merkityksetöntä, että kantaja käyttää aluksia, joita se ei omista, sillä tämä oli myös CMZ:n tilanne. Senator Lines huomauttaa vielä, että CMZ:lla oli suurempi osuus CEWAL-linjakonferenssin tuotoista kuin Senator Linesilla FEFC:n linjakonferenssin tuotoista.

349 Senator Lines katsoo myös, että riidanalaisella päätöksellä määrätty sakko vaarantaa sen maksukyvyn. Kantaja väittää, että komissio ei ole ottanut huomioon sen nykyistä taloudellista tilannetta, vaikka yhtiön tappiot vuonna 1999 olivat yli 100 miljoonaa Saksan markkaa (DEM).

350 Komissio katsoo, että kantajan väitteet, jotka koskevat sen tappiollista tilannetta, on hylättävä perusteettomina.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

351 Senator Linesin taloudellisesta tilanteesta on ensinnäkin huomattava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei ole velvollinen ottamaan sakon suuruutta määrittäessään huomioon yrityksen tappiollista taloudellista tilannetta, sillä se merkitsisi perusteettoman kilpailuedun antamista niille yrityksille, jotka ovat vähiten sopeutuneita markkinatilanteeseen (yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 55 kohta; asia T-310/94, Gruber + Weber v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1043, 76 kohta; asia T-141/94, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-347, 630 kohta ja asia T-175/95, BASF v. komissio, tuomio 19.5.1999, Kok. 1999, s. II-1581, 158 kohta).

352 Komissio voi tilanteen mukaan toki katsoa, ettei sakkoa ole syytä määrätä tai että sen määrää on alennettava kyseisen yrityksen taloudellisten vaikeuksien vuoksi (edellä 351 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 628 kohta). Komissio toteaa suuntaviivojensa 5 kohdan b alakohdassa voivansa ottaa huomioon erityisen taloudellisen ympäristön, kyseessä olevien yritysten ominaispiirteet sekä niiden todellisen maksukyvyn erityisessä toimintakentässään, jotta voitaisiin lopullisesti mukauttaa suunniteltujen sakkojen määrä. Koska tästä ei ole ollut kyse esillä olevassa asiassa, kantaja ei voi kuitenkaan edellä mainitun oikeuskäytännön mukaisesti vedota siihen, että komissio ei ole ottanut huomioon sen tappiollista tilannetta sakon määrää alentaakseen.

353 Tarkasteltaessa kantajan väitettä, jonka mukaan sen taloudellinen tilanne vastaa päätöksen 93/82/ETY kohteena olleen varustamon CMZ:n tilannetta, on huomattava, että se, että komissio on aikaisemmassa päätöskäytännössään pitänyt joitakin seikkoja lieventävinä asianhaaroina sakkojen suuruutta määrättäessä, ei merkitse, että sillä olisi velvollisuus tehdä samoin myöhemmässä päätöksessä (asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1751, 368 kohta).

354 Tarvitsematta ottaa kantaa siihen, ovatko kantajan tilanne ja komission aikaisemmin käsittelemä tilanne samanlaisia, on katsottava, että komissio on voinut harkintavaltansa rajoissa jättää tässä tapauksessa ottamatta huomioon Senator Linesin taloudellisia vaikeuksia.

355 Senator Linesin maksukyvyn osalta on huomattava, että komissio on esittänyt vastineensa liitteenä asiakirjoja, joita tämä kantaja ei ole riitauttanut ja jotka osoittavat, että Senator Linesin liikevaihto on vuonna 1999 ollut kertyneistä tappioista huolimatta 1 000 miljoonaa USD. Todettakoon, että yritys, jolla on tällainen liikevaihto, kykenee maksamaan riidanalaisessa päätöksessä määrätyn 368 000 euron suuruisen sakon.

356 Kaikista näistä syistä Senator Linesin väitteet, joiden mukaan sen taloudellista tilannetta ja maksukykyä ei ole otettu huomioon, on hylättävä.

Toinen osa, joka koskee kantajien jakoa eri ryhmiin sakon suuruutta määrättäessä ja perustelujen puuttumista tältä osin

a) Asianosaisten lausumat

357 Kantajat katsovat, että se, että komissio on jakanut FETTCSA:n osapuolina olevat yritykset neljään ryhmään sakkojen suuruuden laskemista varten, on vastoin yksilöllisen arvioinnin, yhdenvertaisen kohtelun ja avoimuuden periaatteita, eikä sitä ole riittävästi oikeudellisesti perusteltu.

358 Kantajat vetoavat siihen, että komission hyväksymä laskentatapa on yksilöllisen arvioinnin periaatteen vastainen, koska sen seurauksena komissio vahvistaa sakon määrän ryhmäkohtaisesti ottamatta huomioon kunkin yrityksen kokoa kussakin ryhmässä. Kantajat korostavat lisäksi, että komission omaksuma laskentatapa johtaa siihen, että sakkojen määrää laskettaessa otetaan huomioon ainoastaan liikevaihto ja sivuutetaan muut merkitykselliset seikat.

359 Kantajat vetoavat yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen ja väittävät, että kaikissa komission vahvistamissa neljässä ryhmässä on hyvin erikokoisia laivanvarustajia ja että yrityksiä, jotka sijoittuvat kahden naapuriryhmän ala- ja

ylärajoille ja jotka kooltaan vastaavat toisiaan, kohdellaan eri tavoin, kun taas yrityksiä, jotka sijoittuvat tietyn ryhmän ala- ja ylärajoille ja ovat erikokoisia, kohdellaan samalla tavoin.

360 Avoimuuden periaatteen osalta kantajat tuovat esille, että komissio ei ole selittänyt, minkä vuoksi se pitää asianmukaisena jakaa FETTCSA:n osapuolet neljään eri ryhmään, eikä myöskään sitä, millä perusteella se on määritellyt eri ryhmät. Kantajat väittävät vielä, että komissio ei ole esittänyt niitä syitä, joiden vuoksi se on vahvistettuaan "suuren kuljetusyrityksen" perusmääräksi 1 300 000 euroa vahvistanut kolmen muun ryhmän perusmääriksi 1 miljoona, 650 000 ja 325 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappale ja taulukko 6).

361 Perusteluvelvollisuuden osalta kantajat vetoavat siihen, että komissio ei ole perustellut riittävästi niitä syitä, joiden vuoksi se on jakanut FETTCSA:n osapuolet neljään eri ryhmään. Kantajat väittävät, että koska komissio on laskenut FETTCSA:n kunkin osapuolen suhteellisen koon suhteessa Maerskin kokoon vuonna 1994, sen olisi pitänyt vahvistaa kullekin FETTCSA:n osapuolelle määrätyn sakon suuruus niiden suhteellisen koon mukaan eikä jakaa kyseisiä osapuolia mielivaltaisesti neljään ryhmään. Sikäli kuin riidanalaisessa päätöksessä tehdyn luokituksen tarkoituksena on ottaa huomioon kyseisestä sopimuksesta aiheutuneet vahingot ja siitä saadut edut, kantajat katsovat, että komissio ei ole yksilöinyt näitä vahinkoja ja etuja.

362 NYK väittää omalta osaltaan, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on riidanalaisella päätöksellä sille määrätyn sakon suuruutta vahvistaessaan ottanut huomioon sen maailmanlaajuisen liikevaihdon meriliikenteessä eikä sen kokoa asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla.

363 Kyseinen kantaja väittää, että asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla toteutuneen liikevaihdon perusteella se ei ole ollut toiseksi vaan viidenneksi suurin kyseisistä varustamoista, eikä sen koko ole ollut 58:aa prosenttia Maerskin koosta vaan ainoastaan 43,6 prosenttia. Lisäksi tämä kantaja huomauttaa, että se oli vasta kuudennella sijalla kyseisistä varustamoista länteen suuntautuneissa konttirahdin kuljetuksissa ja seitsemännellä sijalla itään suuntautuneissa konttirahdin kuljetuksissa.

364 Kantaja katsoo näin ollen, että komissio on sanktioinut sitä perusteettomasti siitä, että se on toteuttanut huomattavan liikevaihdon reiteillä, joilla ei ole mitään yhteyttä Eurooppaan. Näin toimiessaan komissio on täysin sivuuttanut periaatteen, jonka mukaan sakot eivät voi olla pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos (yhdistetyt asiat 100/80—103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133).

365 Vastauksenaan komission väitteisiin kantaja kiistää sen, että myös sen ehdottama laskentatapa johtaisi siihen, että se luokiteltaisiin toiseen eli "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmään. Kantaja huomauttaa, että jos komissio olisi käyttänyt asian kannalta merkityksellisillä markkinoilla linjaliikenteestä toteutuneen liikevaihdon kriteeriä määrittääkseen kaikkien riidanalaisen päätöksen kohteena olevien yritysten koon, niiden kaikkien suhteellinen merkitys, eikä vain NYK:n, olisi muuttunut. Koska komissio ei ole mitenkään selittänyt neljän yritysryhmän määrittelyä, ei ole varmaa, olisiko komissio käyttänyt samoja ryhmiä tai luokitellut NYK:n "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmään, jos se olisi omaksunut NYK:n suositteleman laskentatavan.

366 Näistä syistä kantajat katsovat, ettei niille ole syytä määrätä sakkoja sikäli kuin nämä sakot on laskettu kyseisen laskentatavan perusteella.

367 Toissijaisesti kantajat väittävät, että sakkojen määrää on ainakin syytä alentaa huomattavasti. Kantajat vetoavat tältä osin siihen, että jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyy komission väitteen, jonka mukaan FETTCSA:n suurille osapuolille on määrättävä suurempia sakkoja kuin sen pienimmille osapuolille, ja jos se katsoo, että FETTCSA:n suurimmalle osapuolelle määrätyn perusmäärän on oltava 250 000:n ja 1 miljoonan euron välillä eikä korkeintaan 250 000 euroa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on laskettava sakkojen taso uudelleen ensinnäkin Maerskille määrätyn sakon uuden perusmäärän (eli 1 miljoona euroa) perusteella ja toiseksi FETTCSA:n osapuolten suhteellisen koon perusteella, sellaisena kuin se on laskettu riidanalaisen tuomion taulukossa 5, eikä komission suorittaman neljään ryhmään jakamisen perusteella.

368 Komissio väittää, että suuntaviivoissa määritetyn uuden laskentatavan mukaan sakkojen määrä ei enää vastaa tiettyä prosenttiosuutta kyseisten yritysten liikevaihdosta, vaan sen perusteena on absoluuttinen luku, joka valitaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella. Tämän lähestymistavan avulla voidaan ottaa huomioon useita eri seikkoja, kuten kilpailusääntöjen rikkomisesta saatu hyöty ja siitä aiheutunut vahinko, jolloin sakolla on todella ehkäisevä vaikutus myös pienten yritysten osalta.

369 Komissio täsmentää vielä, että koska kyse on hintojen vahvistamista koskevasta horisontaalisesta rajoituksesta, sen ei tarvitse näyttää toteen todellista vahinkoa tai kyseisille osapuolille koitunutta todellista hyötyä.

370 Olisi siten virheellistä haluta laskea sakkojen määrä täysin aritmeettisesti pelkästään kyseisten yritysten liikevaihdon perusteella. Komissio tuo esille, että kantajien väitteet ovat ristiriidassa NYK:n väitteiden kanssa, joiden mukaan komissio on painottanut kohtuuttoman paljon liikevaihtoa sakkojen määrää laskiessaan.

371 Komissio katsoo, että tässä tapauksessa riidanalaisessa päätöksessä tehty luokitus (183 perustelukappale, taulukko 5) kuvastaa kunkin yrityksen kokoa markkinoilla vuonna 1994 niiden suhteellisten markkinaosuuksien perusteella. Yritykset on jaettu neljään ryhmään, koska oli tarpeen ottaa huomioon kunkin yrityksen todellinen kyky aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja määrätä sakko, jolla olisi ehkäisevä vaikutus. Tämän tavoitteen vuoksi ja myös sen vuoksi, että aritmeettiseen kaavaan olisi ollut mahdotonta turvautua, komissio katsoo voineensa vahvistaa tätä jakoa koskevan kriteerin harkintavaltansa nojalla.

372 Vastauksenaan NYK:n väitteisiin komissio täsmentää, ettei se ole laskenut sakkojen määrää osapuolten kaikkien tuotteiden ja palvelujen osalta maailmanlaajuisesti toteuttaman liikevaihdon perusteella tai edes niiden meriliikenteen alalla toteuttaman kokonaisliikevaihdon perusteella, vaan ainoastaan linjavarustamojen maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella.

373 Komissio pitää tätä lähestymistapaa oikeana, koska sen avulla yritysten kokoa voidaan vertailla niiden todellisten resurssien ja merkityksen perusteella (edellä 242 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 233 kohta).

374 Komission mukaan kantajan esittämällä laskentatavalla ei olisi myöskään mitään käytännön vaikutusta, koska tämän saman lähestymistavan mukaan NYK kuuluisi edelleen, jos se on suuruudeltaan 43,6 prosenttia Maerskin koosta, "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmään, ja sakko olisi ollut samansuuruinen.

375 Komissio täsmentää joka tapauksessa, että se ei ole riidanalaisessa päätöksessä määritellyt sakkojen suuruutta yksinomaan osapuolten liikevaihdon perusteella.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

376 On huomattava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 182 perustelukappaleessa katsonut, että ottaakseen huomioon kyseisten yritysten todellisen kyvyn aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja tarpeen varmistaa, että sakon määrällä on riittävän ehkäisevä vaikutus, se on FETTCSA:n osapuolten huomattavien kokoerojen vuoksi katsonut aiheelliseksi määrätä suuremmille osapuolille suuremmat sakot kuin kaikkein pienimmille.

377 Tässä yhteydessä komissio on jakanut FETTCSA:n osapuolet neljään ryhmään niiden koon perusteella. Riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa selitetään, että FETTCSA:n kunkin osapuolen koko on määritetty linjavarustamoiden maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella vuonna 1994, sillä tämän liikevaihdon perusteella on mahdollista arvioida kyseisten yritysten todellisia resursseja ja merkitystä.

378 Riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 5 esitetään näin muodostetut neljä ryhmää ja FETTCSA:n kunkin osapuolen suhteellinen koko vuonna 1994 verrattuna Maerskiin eli FETTCSA:n suurimpaan osapuoleen. Tästä taulukosta ilmenee, että nämä neljä ryhmää ja ne muodostavien FETTCSA:n osapuolten suhteellinen koko on määritetty seuraavasti: "suuri rahdinkuljettaja" (Maersk (100)), "keskisuuret — suuret rahdinkuljettajat" (NYK (58), MOL (55), P & O (52), K Line (49), Nedlloyd (46) ja Hanjin (41)), "pienet — keskisuuret rahdinkuljettajat" (Hapag-Lloyd (34), Evergreen (30), NOL (28), DRS-Senator (23) ja Yangming (23) ja "pienet rahdinkuljettajat" (Cho Yang (17), MISC (14), OOCL (11) ja CGM (6)).

379 Riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 6 esitetään sakon perusmäärä kuhunkin neljään luokkaan kuuluvien rahdinkuljettajien

osalta, ja näissä määrissä on otettu huomioon 179—185 perustelukappaleessa mainitut tekijät eli kilpailusääntöjen rikkomisen luonne ja FETTCSA:n osapuolten koko. Nämä määrät ovat 1 300 000 euroa "suurelle rahdinkuljettajalle", 1 miljoona euroa "keskisuurille — suurille rahdinkuljettajille", 650 000 euroa "pienille — keskisuurille rahdinkuljettajille" ja 325 000 euroa "pienille rahdinkuljettajille".

380 On tutkittava, onko — kuten kantajat väittävät — tämä sakon määrän laskemisessa käytetyn perusmäärän määrittämistapa vastoin yksilöllisen arvioinnin ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteita ja toiseksi, noudatetaanko siinä avoimuuden periaatetta ja onko se riittävästi perusteltu.

Yksilöllisen arvioinnin periaate

381 Kantajat arvostelevat ensinnäkin komission hyväksymää laskentatapaa, jonka seurauksena sakon määrä vahvistetaan ryhmäkohtaisesti ottamatta huomioon kunkin yrityksen kokoa kussakin ryhmässä. Tämän jälkeen ne väittävät, että tämä laskentatapa johtaa siihen, että sakkojen määrää laskettaessa otetaan huomioon ainoastaan liikevaihto ja sivuutetaan muut merkitykselliset seikat.

382 Ensimmäisellä väitteellään kantajat vastustavat sitä, että sakkojen perusmäärä on vahvistettu yritysryhmittäin kiinteästi, kuten riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 6 ilmenee. Komissio on juuri tällaisen kiinteän määrän vahvistaessaan sivuuttanut eri yritysten väliset mahdolliset erot kussakin ryhmässä.

383 Huomattakoon, että oikeuskäytännön mukaan komissiolla on kunkin sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa, eikä voida katsoa, että se olisi tätä tehdessään velvollinen soveltamaan tarkkaa matemaattista kaavaa (edellä 252 kohdassa mainittu asia Martinelli v. komissio, tuomion 59 kohta). Lisäksi määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointiin vaikuttaviin seikkoihin (ks. vastaavasti edellä 262 kohdassa mainittu asia Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 106 kohta)

384 On kuitenkin todettava, että kyseisten yritysten jakaminen eri ryhmiin niiden koon perusteella edistää tavoitetta määrätä suurille yrityksille ankarampia seuraamuksia, sillä tällä tavalla suurempien yritysten ryhmään kuuluville määrätään korkeammat sakot kuin pienempien yritysten ryhmään kuuluville, eikä yhteenkään suureen yritykseen sovelleta alempaa perusmäärää kuin johonkin pienempään yritykseen.

385 On totta, että tämä laskentatapa johtaa siihen, että kaikkien samaan ryhmään kuuluvien yritysten perusmäärät ovat samoja ja että tästä syystä saman ryhmän yritysten kokoeroja ei oteta huomioon. Komissio ei kuitenkaan ole määrittäessään sakkoja kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella velvollinen varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon osalta (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 278 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin on jo aikaisemmin todennut lainmukaiseksi laskentatavan, jonka mukaan komissio määrittää ensin sakon kokonaismäärän ja jakaa tämän kokonaismäärän sitten kyseisten yritysten välillä siten, että yritykset jaetaan eri ryhmiin niiden kyseisellä sektorilla harjoittaman toiminnan laajuuden perusteella (edellä 351 kohdassa mainittu asia IAZ ym. v. komissio, tuomion 48—53 kohta).

386 Näin ollen on katsottava, että komissio ei ole tehnyt tosiseikkoja koskevaa tai oikeudellista virhettä, kun se on kilpailusääntöjen vakavuutta arvioidessaan jakanut kantajat eri ryhmiin.

387 Toisella väitteellään kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole laskenut sakkojen määrää yrityskohtaisesti ottaen huomioon muita seikkoja kuin liikevaihdon.

388 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdasta, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdasta ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdasta ilmenee, että ainoat perusteet, jotka komission on otettava huomioon määrätessään sakkoja yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta, ovat kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ja kesto.

389 Koska esillä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkominen on kestänyt yhtä kauan kaikkien yritysten osalta, on tutkittava, saattoiko komissio kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan vahvistaa sakkojen perusmäärän ottamatta tässä vaiheessa huomioon muita kullekin yritykselle ominaisia yksilöllisiä tekijöitä kuin niiden liikevaihdon.

390 Oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määriteltävä hyvin monien eri seikkojen, kuten asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden, asiayhteyden ja sakkojen ehkäisevän vaikutuksen perusteella, mutta huomioon otettavista perusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta; edellä 183 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 33 kohta). Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otettaviin seikkoihin voivat tapauksen mukaan kuulua niiden tuotteiden määrä ja arvo, joiden osalta kil-

pailusääntöjä on rikottu, sekä yrityksen koko ja taloudellinen valta (edellä 364 kohdassa mainittu asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 kohta ja edellä 351 kohdassa mainittu asia IAZ ym. v. komissio, tuomion 52 kohta).

391 Koska asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdassa on sama sanamuoto kuin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa, tätä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan osalta vakiintunutta oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa myös silloin, kun sakkojen suuruus määritetään asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perusteella.

392 Nyt esillä olevassa asiassa riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että määritettyään 181 perustelukappaleessa suurimpaan kantajista eli Maerskiin sovelletun perusmäärän kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen ja tämän yrityksen koon perusteella komissio on 182—186 perustelukappaleen mukaan mukauttanut perusmäärän kunkin yrityksen suhteellisen koon perusteella Maerskiin nähden, ja tämä koko perustuu niiden linjaliikenteen maailmanlaajuiseen liikevaihtoon. Kantajien luokittelu ja niiden jakaminen eri ryhmiin niiden koon perusteella ilmenee riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 5.

393 Riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 6 sakkojen perusmäärät on kuitenkin vahvistettu kullekin taulukossa 5 yksilöidylle ryhmälle. Näin ollen taulukkoon 6 otetut perusmäärät perustuvat välillisesti kantajien liikevaihtoon.

394 Kuten komissio toteaa 182 perustelukappaleessa, sen tavoitteena on kantajien "huomattavan" kokoeron vuoksi määrätä suuremmat sakot suurille yrityksille ottaakseen huomioon kyseisten yritysten todellisen kyvyn aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja varmistaakseen, että sakon määrällä on ehkäisevä vaikutus.

395 Tässä järjestelmässä kyseisten yritysten liikevaihtoa ei siis ole käytetty suoraan sakon määrän laskemiseen suhteellisena osuutena tästä liikevaihdosta, vaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa rikkomisen luonteen perusteella vahvistetun perusmäärän mukauttamiseen kyseisten yritysten kokoerojen huomioon ottamiseksi.

396 Komissio katsookin suuntaviivoissaan, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon paitsi rikkomisen laatu, myös sen "todellinen vaikutus" (1 kohdan A alakohdan ensimmäinen alakohta). Suuntaviivojen mukaan on näin ollen tarpeen ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kyky aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta). Komissio katsoo myös yleisellä tasolla, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä kilpailusääntöjen rikkomisia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (1 kohdan A alakohdan viides alakohta). Näistä syistä suuntaviivoissa todetaan, että jos kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä (esimerkiksi kartellit), voi olla tarpeen vaihdella perusmääriä, jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat "huomattavan erikokoisia" (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta).

397 Tästä seuraa, että suuntaviivoissa esitetyn ja tässä tapauksessa sovelletun laskentatavan mukaan sakkojen määrä lasketaan edelleenkin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden mukaisesti eli asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 vastaavissa säännöksissä mainitun toisen arviointiperusteen nojalla. Edellä mainitun oikeuskäytännön mukaan kyseisten yritysten koon ja taloudellisen vallan perusteella voidaan määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla.

398 Tämän vuoksi esillä olevassa asiassa sovellettu sakkojen vahvistamismenetelmä, jossa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus määritetään mukauttamalla kyseisten yritysten koon perusteella kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden mukaisesti vahvistettu perusmäärä, on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 vastaavissa säännöksissä määriteltyjen seuraamuksia koskevien oikeussääntöjen mukainen (ks. vastaavasti edellä 385 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 231 ja 232 kohta).

399 Toisin kuin NYK väittää omasta puolestaan, komissiolla on oikeus kyseisten yritysten kokoa määrittäessään vedota pikemminkin niiden kokonaisliikevaihtoon kuin asian kannalta merkityksellisillä markkinoilla toteutuneeseen liikevaihtoon. Aikaisemmin on jo katsottu, että kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihto kertoo — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — jotain yrityksen koosta ja sen taloudellisesta vallasta (edellä 364 kohdassa mainittu asia Musique Diffusion française v. komissio, tuomion 121 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo aikaisemmin katsonut meriliikenteen osalta, että komissio ei rikkonut asetuksen N:o 4056/86 19 artiklaa, kun se otti sakon suuruutta määrätessään laskuperusteeksi kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihdon linjaliikenteessä (edellä 242 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 233 kohta).

400 Tästä seuraa, että määrittäessään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta komissiolla oli oikeus vahvistettuaan sakon perusmäärän kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen perusteella mukauttaa sakko käyttäen perusteena pelkästään FETTCSA:n osapuolten kokonaisliikevaihtoa linjaliikenteessä.

401 Toisin kuin kantajat väittävät, tämä laskentatapa ei johda siihen, että komissio vahvistaisi sakon määrän pelkästään kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskun mukaisesti ottamatta huomioon kunkin kantajan yrityskohtaista tilannetta. Riidanalaisesta päätöksestä sekä suuntaviivoista, joiden periaatteita siinä on sovellettu, ilmenee, että vaikka kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin perusteina ovat lähtökohtaisesti kilpailusääntöjen rikkomista itseään koskevat

seikat, kuten sen luonne ja vaikutukset markkinoilla, tätä arviointia mukautetaan sen jälkeen yritystä koskevien olosuhteiden perusteella, jolloin komissio ottaa huomioon yrityksen koon ja kapasiteetin lisäksi paitsi mahdolliset raskauttavat asianhaarat, tarvittaessa myös lieventävät asianhaarat. Tämä menettely on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan perusajatuksen ja sanamuodon mukainen, sillä sen ansiosta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon kunkin yrityksen erilainen asema ja kunkin yrityksen suhtautuminen komissioon menettelyn aikana (edellä 262 kohdassa mainittu asia Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 109 kohta).

402 Riidanalaisen päätöksen 185 perustelukappaleessa komissio on kuitenkin katsonut — eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet — että ei ole perustetta tehdä eroa toisaalta FEFC-varustamoiden ja toisaalta konferenssiin kuulumattomien varustamoiden käyttäytymisen vakavuuden välillä. Riidanalaisen päätöksen 187 perustelukappaleessa komissio on todennut, eivätkä kantajat kiistä sitä, että ei ole yhtään syytä, jonka perusteella olisi oikeutettua erotella FETTCSA:n osapuolet niiden rikkomiseen osallistumisen suhteen, kun niiden ei ole näytetty johtavan toimintaa tai seuraavan muita.

403 Näin ollen komissiolla oli oikeus sakon suuruutta määrittäessään olla ottamatta huomioon kutakin kantajaa koskevia muita yksilöllisiä olosuhteita kuin niiden kokonaisliikevaihtoa linjaliikenteessä.

404 Kantajien väitteet, joiden mukaan komissio on loukannut yksilöllisen arvioinnin periaatetta, on näin ollen hylättävä.

Yhdenvertaisen kohtelun periaate

405 Kantajat väittävät, että jakaessaan ne eri ryhmiin komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sillä perusteella, että kaikissa riidanalaisessa päätöksessä vahvistetuissa neljässä ryhmässä on hyvin erikokoisia yrityksiä ja että yrityksiä, jotka sijoittuvat kahden naapuriryhmän ala- ja ylärajoille ja jotka kooltaan vastaavat toisiaan, kohdellaan eri tavoin, kun taas yrityksiä, jotka sijoittuvat tietyn ryhmän ala- ja ylärajoille ja ovat erikokoisia, kohdellaan samalla tavoin.

406 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukataan, jos toisiinsa rinnastettavissa olevia tapauksia kohdellaan eri tavalla tai jos erilaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla, ellei tällainen kohtelu ole objektiivisesti perusteltua (asia 106/83, Sermide, tuomio 13.12.1984, Kok. 1984, s. 4209, 28 kohta ja asia C-174/89, Hoche, tuomio 28.6.1990, Kok. 1990, s. I-2681, 25 kohta).

407 Nyt esillä olevassa asiassa ryhmiin jakaminen voisi olla vastoin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, jos kunkin ryhmän sisällä kohdeltaisiin samalla tavalla yrityksiä, jotka ovat eri tilanteessa, tai jos eri ryhmien kesken kohdeltaisiin eri tavalla yrityksiä, jotka ovat toisiinsa rinnastettavissa tilanteissa.

408 Näin ollen on tutkittava, onko tässä tapauksessa kyse erilaisesta kohtelusta, ja voidaanko sitä mahdollisesti perustella tavoitteella määrätä suuremmille yrityksille ankarammat seuraamukset.

409 Tarkasteltaessa yhdenvertaista kohtelua kunkin ryhmän sisällä on muistettava, että sakkojen määrää laskettaessa kaikille samaan ryhmään kuuluville kantajille on siitä huolimatta, että ne ovat erikokoisia, määrätty samat perusmäärät, jotka ovat suuruusjärjestyksessä ryhmien mukaan 1 300 000, 1 000 000, 650 000 ja 325 000 euroa.

410 On kuitenkin huomattava, että kyseinen erilainen kohtelu on kiinteä osa ryhmiin jakamista koskevaa järjestelmää. Edellä kantajien tämän kanneperusteen ensimmäisen osan yhteydessä esittämää ensimmäistä väitettä tarkasteltaessa on jo todettu, että kyseinen jako vastaa asianmukaista arviointia kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuudesta.

411 Vaikka tiettyihin kantajiin on ryhmiin jakamisen vuoksi sovellettu samaa perusmäärää, vaikka ne ovat erikokoisia, on näin ollen katsottava, että kyseinen erilainen kohtelu voidaan objektiivisesti perustella sillä, että kilpailusääntöjen rikkomisen luonteelle on annettu etusija yritysten kokoon nähden kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (ks. vastaavasti edellä 351 kohdassa mainittu asia IAZ ym. v. komissio, tuomion 50—53 kohta).

412 Näin ollen komissio saattoi esillä olevassa asiassa soveltaa saman ryhmän yrityksiin samaa perusmäärää yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukkaamatta.

413 Toiseksi on huomattava eri ryhmiin kuuluvien yritysten erilaisen kohtelun osalta, että riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 5 ilmenee komission jakaneen kantajat neljään ryhmään, jotka ovat suuruudeltaan 0—17 prosenttia Maerskin koosta ("pienet rahdinkuljettajat"), 23—40 prosenttia

Maerskin koosta ("pienet — keskisuuret rahdinkuljettajat"), 41—58 prosenttia Maerskin koosta ("keskisuuret — suuret rahdinkuljettajat") ja Marskin kokoinen ("suuri rahdinkuljettaja"). Riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukossa 6 komissio on soveltanut kuhunkin näistä ryhmistä perusmäärää, joka on joko 1 300 000, 1 000 000, 650 000 tai 325 000 euroa.

414 Tästä seuraa, että eri ryhmiin kuuluvien kantajien erilainen kohtelu johtuu yhtäältä eri ryhmien rajaamisesta riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 ja toisaalta kuhunkin ryhmään sovellettujen perusmäärien määrittämisestä riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukossa 6.

415 Eri ryhmien rajaamisessa käytettyjen lukujen osalta on todettava kantajien tavoin, että kahteen eri ryhmään kuuluvien kantajien välinen kokoero on toisinaan pienempi kuin samaan ryhmään kuuluvien kantajien välillä. Siten Yangming ja DSR-Senator on pantu samaan ryhmään Hapag-Lloydin eikä Cho Yangin kanssa, vaikka niiden suhteellinen koko on lähempänä Cho Yangin kuin Hapag-Lloydin kokoa. Samoin Hanjin on pantu samaan ryhmään NYK:n eikä Hapag-Lloydin kanssa, vaikka sen suhteellinen koko on lähempänä Hapag-Lloydin kuin NYK:n kokoa.

416 Huomattakoon, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudennen alakohdan mukaan sitä, että samanluonteiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneet yritykset ovat "huomattavan" erikokoisia, voidaan käyttää perusteena sille, että ne erotellaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (ks. vastaavasti asia T-48/98, Acerinox v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. II-3859, 90 kohta). Oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että vaikka komissiolla on harkintavaltaa sakkojen suuruuden määräämisessä ja vaikka sakon laskemisessa ei ole noudatettava pelkkää matemaattista kaavaa (edellä 252 kohdassa mainittu asia Martinelli v. komissio, tuomion 59 kohta), sakkojen

suuruuden on ainakin oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointiin vaikuttaviin seikkoihin (edellä 262 kohdassa mainittu asia Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 106 kohta). Niinpä silloin, kun komissio jakaa kyseiset yritykset eri ryhmiin sakkojen suuruuden määrittämiseksi, kuhunkin tällä tavoin yksilöityyn ryhmään sovellettavan kynnysluvun on oltava yhtenäinen ja objektiivisesti perusteltu (ks. vastaavasti edellä 385 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 298 kohta).

417 Huomattakoon, että kun komissio on suuntaviivojensa johdannossa katsonut, että lainsäätäjän sille jättämää harkintavaltaa sakkojen suuruuden vahvistamisessa on sovellettava "yhtenäisen ja syrjimättömän politiikan linjan mukaisesti, joka vastaa kilpailusääntöjen rikkomisen estämiselle asetettuja tavoitteita", se on nimenomaisesti sitoutunut noudattamaan näitä periaatteita määrittäessään kilpailusääntöjen rikkomisesta annettavien sakkojen suuruutta.

418 On näin ollen tutkittava, onko käsiteltävässä asiassa riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 yksilöidyt neljä eri ryhmää erottavien kynnyslukujen määrittämistä pidettävä yhtenäisenä ja objektiivisesti perusteltuna.

419 Todettakoon tältä osin, että riidanalaisen päätöksen 182 perustelukappaleessa ainoastaan mainitaan, että komissio on määrätäkseen FETTCSA:n suuremmille osapuolille kaikkein suurimmat sakot jakanut osapuolet neljään eri ryhmään niiden koon perusteella, ja 183 perustelukappaleessa, että taulukossa 5 esitetään näin muodostetut neljä ryhmää ja FETTCSA:n kunkin osapuolen suhteellinen koko vuonna 1994 verrattuna Maerskiin eli FETTCSA:n suurimpaan osapuoleen. Sen sijaan riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä komission käyttämiä menetelmiä ja kriteerejä, joilla se on rajannut kyseiset neljä ryhmää.

420 Vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen siitä tavasta, jolla kantajat on jaettu neljään eri ryhmään, ja kriteeristä, jolla näiden ryhmien rajaaminen on suoritettu riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 5, komissio on selittänyt, että kantajien jakaminen eri ryhmiin on perustunut yksinomaan linjavarustamojen maailmanlaajuiseen liikevaihtoon vuonna 1994 ja että ryhmien rajaaminen on tapahtunut kohdissa, joissa suhteelliset kokoerot ovat suurimmat.

421 Näiden selitysten perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin myöntää, että suhteellinen kokoero on ymmärrettävä kahden yrityksen suhteellisen koon väliseksi erotukseksi, joka on ilmaistu prosenttiosuutena pienimmästä yrityksestä, ja toteaa, että riidanalaisen päätöksen taulukossa 5 yksilöityjen ryhmien väliset kynnysluvut on vahvistettu sellaiselle tasolle, jossa on suhteellisia kokoeroja, eli 72 prosenttia NYK:n koosta (Maerskin ja NYK:n välillä), 20,5 prosenttia Hapag-Lloydin koosta (Hanjinin ja Hapag-Lloydin välillä) ja 35 prosenttia Cho Yangin koosta (Yangmingin ja Cho Yangin välillä). Tällaisten suhteellisten kokoerojen on katsottava heijastavan suuntaviivoissa tarkoitettuja huomattavia eroja, ja ne voivat siten olla perusteena sille, että ne erotellaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa.

422 On kuitenkin todettava, että toisin kuin komissio väittää, nämä suhteelliset kokoerot eivät ole kaikkein suurimpia kokoeroja riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 5. Kyseisestä taulukosta ilmenee, että suhteelliset kokoerot OOCL:n ja CGM:n, MISC:n ja OOCL:n, Cho Yangin ja MISC:n sekä NOL:n ja DSR-Senatorin välillä ovat 83, 27, 21,4 ja 21,7 prosenttia ja ovat siten suurempia kuin 20,5 prosentin suhteellinen kokoero, joka erottaa "keskisuuret — suuret rahdinkuljettajat" "pienistä — keskisuurista rahdinkuljettajista". Sama toteamus olisi tehtävä, jos suhteellinen kokoero ymmärrettäisiin kahden yrityksen välisenä suhteellisen koon erotuksena, joka ilmaistaan prosenttiosuutena suurimmasta yrityksestä.

423 Istunnossa komissio on selittänyt vastauksenaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, että ryhmien välinen raja sijaitsi kohdissa, joissa suhteelliset kokoerot olivat absoluuttisesti kaikkein suurimmat.

424 Vaikka pitää paikkansa, että neljä ryhmää on rajattu kohdissa, joissa on suurimmat kokoerot absoluuttisesti ilmaistuna, on kuitenkin korostettava, että tämä selitys on ristiriidassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen annetussa vastauksessa esitetyn selityksen kanssa. On myös huomattava, että rajaamisessa, joka perustuu absoluuttisiin kokoeroihin, ei oteta huomioon kantajien todellista erityistä painoarvoa, joka heijastuu pelkästään suhteellisesti ilmaistujen kokoerojen avulla, eikä sitä näin ollen voida pitää mitenkään yhtenäisenä.

425 Vahvistaessaan sakon perusmäärän suuruuden kunkin ryhmän osalta komissio on, kuten jäljempänä selostetaan, käyttänyt vielä eri menetelmää (eli tehnyt 25 prosentin peräkkäiset vähennykset "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletusta perusmäärästä). Viimeksi mainittu menetelmä vaikuttaa vielä yhtenäisemmältä, koska ei ole esitetty perusteita, jotka selittäisivät muunlaisen jaon. Toisaalta komissio ei ole esittänyt niitä syitä, joiden vuoksi se on katsonut, että yritysten ryhmiin jakamiseen on pitänyt soveltaa eri menetelmää.

426 Edellä esitetystä seuraa, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä perustellut kynnyslukujen valintaa riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 yksilöityjen neljän ryhmän rajaamiseksi. Lisäksi komission omista selityksistä, jotka ovat sitä paitsi ristiriitaisia ja jotka se on esittänyt vastauksissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin ja istunnossa, ilmenee, että kyseinen rajaaminen ei perustu mihinkään objektiiviseen kriteeriin eikä ole millään tavoin sisäisesti yhtenäistä. Tämän vuoksi on katsottava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 jakanut kantajat neljään ryhmään yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisesti.

427 Tämän jälkeen komissio selittää riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleessa, että riidanalaisen päätöksen taulukossa 6 kuhunkin ryhmään sovelletut perusmäärät on vahvistettu 179—185 perustelukappaleessa mainitut seikat huomioon ottaen. Kuten tätä kanneperustetta tutkittaessa on jo todettu,

näistä perustelukappaleista ilmenee, että komissio on laskenut sakkojen määrän kilpailusääntöjen rikkomisen keston ja vakavuuden perusteella, jolloin vakavuus on määritetty kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen perusteella, ja muuntanut tämän luvun kantajien suhteellisen koon mukaan, joka on ilmaistu niiden linjavarustamojen maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella "suureen rahdinkuljettajaan" verrattuna.

428 Kuten tämän kanneperusteen ensimmäistä osaa tutkittaessa on jo todettu, riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on vahvistanut "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletun perusmäärän vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle mahdolliselle tasolle. Riidanalaisessa päätöksessä ei kuitenkaan selitetä, minkä laskentatavan nojalla on saatu täsmälliset perusmäärät, joita on sovellettu "keskisuuriin — suuriin rahdinkuljettajiin", "pieniin — keskisuuriin rahdinkuljettajiin" ja "pieniin rahdinkuljettajiin".

429 Vastauksenaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen komissio on selittänyt, että muihin ryhmiin kuin "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletut perusmäärät oli jo vahvistettu tähän viimeksi mainittuun sovelletun perusmäärän perusteella tekemällä siitä peräkkäiset 25 prosentin vähennykset. Komissio huomauttaa, että riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukossa 6 olevat perusmäärät vastaavat noin 75:tä, 50:tä ja 25:tä prosenttia "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletusta perusmäärästä.

430 Edellä on jo todettu, että sakon vahvistaminen "suurelle rahdinkuljettajalle" edellä mainittujen kriteerien mukaisesti ei ollut vastoin seuraamuksia koskevia oikeussääntöjä, jotka ilmenevät asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdasta sekä asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 vastaavista säännöksistä. Kantajien muille ryhmille määrätyt sakot on vahvistettu Maerskille määrätyn sakon perusteella samojen kriteerien mukaisesti, minkä vuoksi on todettava, että myöskään kyseisten sakkojen vahvistaminen ei ole vastoin edellä mainittujen säännösten mukaisia seuraamuksia koskevia oikeussääntöjä.

431 Koska komissiolla ei ole ollut velvollisuutta määritellä riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukosta 6 ilmenevää sakkojen määrää täsmällisen aritmeettisen kaavan perusteella, on katsottava, että komissio ei ole ylittänyt harkintavaltaansa, kun se on vahvistanut sakkojen perusmäärän peräkkäisillä 25 prosentin vähennyksillä "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletusta perusmäärästä. Sikäli kuin komissio määrittää neljä ryhmää kantajien suhteellisen koon perusteella, peräkkäisiä vähennyksiä, jotka ovat kerralla 25 prosenttia suurikokoisimman kantajan ryhmään sovelletusta perusmäärästä, voidaan pitää yhtenäisenä menetelmänä, joka on objektiivisesti perusteltavissa.

432 Näin ollen kantajien väitteet on hyväksyttävä ainoastaan siltä osin kuin riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 suoritettu ryhmien jakaminen loukkaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

Avoimuuden periaate ja perusteluvelvollisuuden noudattaminen

433 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole selittänyt, miksi FETTCSA:n osapuolet piti jakaa neljään eri ryhmään, eikä myöskään sitä, minkä kriteerin nojalla komissio on määritellyt eri ryhmät. Kantajat väittävät lisäksi, että komissio ei ole esittänyt niitä syitä, joiden vuoksi se on hyväksyttyään Maerskiin sovellettavaksi perusmääräksi 1 300 000 euroa vahvistanut muille ryhmille sakkojen perusmäärät 1 miljoonaan, 650 000 ja 325 000 euroon.

434 Siltä osin kuin edellä on todettu, että asian olosuhteissa sakkojen määrän vahvistaminen kantajien ryhmiin jakamisen perusteella on ollut vastoin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ei ole enää tarpeen lausua esillä olevista väitteistä.

435 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa kuitenkin vielä, että riidanalaisen päätöksen 181 ja 182 perustelukappaleesta ilmenee riittävällä tavalla, että kantajien ryhmiin jakamisella on ollut tarkoitus muuntaa kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen mukaan määritetty sakon määrä kyseisten yritysten koon perusteella.

436 Tästä seuraa, että riidanalainen päätös on tältä osin riittävästi perusteltu.

437 Toiseksi on todettava komission käyttämistä kriteereistä, joilla se on määrittänyt kynnysluvut neljään ryhmään jakamiselle, että kuten edellä on jo tuotu esille, riidanalaisessa päätöksessä ei ole minkäänlaista selitystä tältä osin, ja komissio on vasta vastauksenaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin ja suullisiin kysymyksiin ryhtynyt selostamaan kyseisessä jakamisessa noudatettua menetelmää.

438 Sen lisäksi, että näillä selityksillä ei edellä todetun mukaisesti voida perustella kynnyslukujen vahvistamista komission yksilöimien neljän ryhmän rajaamiseksi, on huomattava, että komissio itse toteaa suuntaviivojensa johdannossa, että niissä esitettyjen periaatteiden tarkoituksena on varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös yhteisöjen tuomioistuimeen; samalla vahvistetaan komission harkintavalta, jota on sovellettava yhtenäisen ja syrjimättömän politiikan linjan mukaisesti, joka vastaa kilpailusääntöjen rikkomisen estämiselle asetettuja tavoitteita.

439 Oikeuskäytännön mukaan voidaan tosin hyväksyä se, että komissio toimittaa päätöksen tekemisen jälkeen tietoja, joilla ilmaistaan päätöksessä ilmoitettuja kriteerejä lukuina, silloin kun nämä kriteerit voidaan ilmaista määrällisesti (edellä 206 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 4735 kohta ja edellä 318 kohdassa mainittu ns. PVC-tapaus II, tuomion 1181 kohta). Esillä olevassa asiassa juuri nämä kriteerit kuitenkin puuttuvat.

440 Näin ollen on katsottava, että riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 olevaa ryhmien rajaamista ei ole riittävästi perusteltu.

441 Kolmanneksi taulukossa 6 olevien perusmäärien määrittämistä tarkasteltaessa on huomattava, kuten edellä on todettu, että riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleessa viitataan 179—185 perustelukappaleessa mainittuihin tekijöihin eli kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon ja vakavuuteen, sellaisena kuin se on mukautettu kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen ja kyseisten yritysten koon perusteella.

442 On totta, että riidanalaisessa päätöksessä ei esitetä menetelmää tai laskua, jonka perusteella komissio on hyväksynyt muille ryhmille kuin "suurelle rahdinkuljettajalle" valitut perusmäärät, eikä myöskään niiden suhdetta taulukossa 5 yksilöityihin ryhmiin. On kuitenkin katsottava, että näillä summilla ilmaistaan numeerisesti riidanalaisessa päätöksessä suoritettu jako neljään ryhmään. Komission tältä osin toimittamat selitykset vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen eivät siten ole ylimääräinen tai riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen annettu perustelu (edellä 206 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 4735 kohta ja edellä 318 kohdassa mainittu ns. PVC-tapaus II, tuomion 1181 kohta).

443 Tämän kanneperusteen ensimmäistä osaa tutkittaessa on jo todettu, että 1 300 000 euron valintaa erityiseksi lähtökohdaksi "suurelle rahdinkuljettajalle" ei ole riittävästi perusteltu, koska tämän summan vahvistamista suuntaviivojen mukaista, vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisinta mahdollista tasoa suuremmaksi ei ole riittävästi selitetty. Koska kolmelle muulle ryhmälle määritetyt erityiset lähtökohdat on vahvistettu "suureen rahdinkuljettajaan" sovelletun perusmäärän perusteella, on tämän seurauksena katsottava, että myös ne on puutteellisesti perusteltu.

444 Näin ollen on katsottava, että riidanalainen päätös on myös tässä suhteessa riittämättömästi perusteltu.

445 Kantajat väittävät vielä, että sikäli kuin komissio on riidanalaisessa päätöksessä pyrkinyt ryhmiin jakamisella ottamaan huomioon kyseisestä sopimuksesta aiheutuneet vahingot ja siitä saadut edut, komissio ei ole yksilöinyt näitä vahinkoja ja etuja.

446 EY 81 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan virheellistä soveltamista koskevan kanneperusteen tutkimisesta kuitenkin ilmenee, että riidanalaisessa päätöksessä todetaan EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa rikotun ainoastaan siltä osin kuin sopimuksen olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista tarkoituksena on rajoittaa kilpailua. Sitä vastoin riidanalaisessa päätöksessä ei todeta, kuten 135 perustelukappaleesta nimenomaisesti käy ilmi, että kyseisen sopimuksen vaikutuksena olisi ollut kilpailun rajoittaminen.

447 Jotta EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa voitaisiin soveltaa, riittää, että kyseisen sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa kilpailua, minkä vuoksi komissiolla ei ollut minkäänlaista velvollisuutta yksilöidä kyseisestä sopimuksesta mahdollisesti aiheutuvia konkreettisia vahinkoja.

448 Riidanalaisen päätöksen 134 ja 138 perustelukappaleesta seuraa, että komissio on joka tapauksessa esittänyt riittävällä tavalla ne syyt, joiden vuoksi kyseisen sopimuksen tarkoituksena on jo sen luonteen ja FETTCSA:n osapuolten Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän liikenteessä olevan aseman vuoksi rajoittaa tuntuvasti kilpailua.

449 Näin ollen väitettä, jonka mukaan komissio ei ole perustellut kyseisestä sopimuksesta aiheutuneiden vahinkojen ja siitä saatujen etujen huomioon ottamista, ei voida hyväksyä.

450 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajien väitteet, jotka koskevat perustelujen puutteellisuutta, on hyväksyttävä siltä osin kuin ne koskevat neljän ryhmän rajaamista riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 ja sakkojen perusmäärän määrittämistä riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukossa 6.

Kolmas osa, joka koskee P & O Nedlloydille määrätyn sakon suuruuden laskemista

a) Asianosaisten lausumat

451 P & O Nedlloyd väittää omasta puolestaan, että komissio ei ole ottanut sakkojen määrää vahvistaessaan huomioon P&O:n ja Nedlloydin välillä 19.12.1996 tapahtunutta fuusiota.

452 Kantaja huomauttaa, että uudelle yritykselle P & O Nedlloydille on määrätty suurempi sakko kuin Maerskille, joka on ainoa komission "suurena rahdinkuljettajana" pitämä yritys.

453 Kantajan mukaan sille määrätyn sakon kohtuuttomuus johtuu siitä, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä jakanut kyseiset yritykset neljään eri ryhmään.

Koska sekä P & O että Nedlloyd on luokiteltu toiseen ryhmään niiden yrityskohtaista tilannetta huomioon ottamatta, komissio on tosiasiallisesti sakon määrää uudelle, fuusion jälkeen syntyneelle yritykselle vahvistaessaan laskenut yhteen P&O:lle ja Nedlloydille määrätyt 620 000 euron sakot. Näin ollen P & O Nedlloydin pitäisi yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisesti suorittaa yli 48 prosenttia suurempi sakko kuin seuraavaksi suurin, Maerskille määrätty sakko.

454 Kantaja väittää, että komission olisi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta noudattaakseen pitänyt FETTCSA:n osapuolten neljään ryhmään jakamiseen perustuvan oman menetelmänsä mukaisesti luokitella N&O Nedlloyd samaan ryhmään Maerskin kanssa, koska P&O:n ja Nedlloydin yhteenlaskettu koko vastasi sitä vuonna 1994 eli riidanalaisen päätöksen taulukossa 5 (183 perustelukappale) käytettynä vertailuvuonna.

455 Väitteensä tueksi kantaja huomauttaa, että komission vuosina 1998 ja 1999 sille osoittamilla tietojensaantipyynnöillä oli tarkoitus selvittää uuden, fuusion jälkeen syntyneen yrityksen liikevaihto eikä P&O:n ja Nedlloydin erillisiä liikevaihtoja. Kantajan mukaan komission olisikin pitänyt ottaa huomioon uuden, fuusion jälkeen syntyneen yrityksen liikevaihto määrittäessään suurimman mahdollisen sakon määrää asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan nojalla. P & O Nedlloyd on lisäksi se, jonka on maksettava sakko, jos kantajat häviävät asian. Kantaja päättelee tästä, että merkityksellisenä on pidettävä P & O Nedlloydin suhteellista kokoa verrattuna FETTCSA:n muihin osapuoliin vuonna 1998 eli viimeisenä tilikautena ennen päätöksen tekemistä, eikä P&O:n ja Nedlloydin kokoa vuonna 1994.

456 Loppuhuomautuksenaan kantaja tuo vielä esille, että jos P & O Nedlloydille vuosina 1998 ja 1999 osoitettujen tietojensaantipyyntöjen tarkoituksena ei ollut sille määrättävän enimmäissakon suuruuden määrittäminen, komissio ei ole asianmukaisesti perustellut näitä tietojensaantipyyntöjä.

457 Komissio vaatii kantajan väitteiden hylkäämistä tältä osin.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

458 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että vuonna 1992 eli tosiseikkojen väitettyyn tapahtuma-aikaan P & O ja Nedlloyd olivat itsenäisiä varustamoja, jotka olivat molemmat tehneet sopimuksen olla myöntämättä alennuksia maksuista ja lisämaksuista. On myös selvää, että P & O ja Nedlloyd sulautuivat 19.12.1996 muodostaakseen P & O Nedlloydin. Riidanalaisen päätöksen 4 artiklasta ilmenee, että P & O Nedlloydille määrättiin kyseisen päätöksen tekoajankohtana 16.5.2000 1 240 000 euron suuruinen sakko eli suurin komission tässä asiassa määräämä sakko.

459 Riidanalaisen päätöksen 184 perustelukappaleessa komissio on todennut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan, että se, että P & O sulautui Nedlloydin kanssa, ei ole olennaista, sillä rikkomiset tapahtuivat ennen näitä tapahtumia. Komissio on riidanalaisen päätöksen 183 perustelukappaleen taulukossa 5 luokitellut sekä P&O:n että Nedlloydin "keskisuurten — suurten rahdinkuljettajien" ryhmään ja riidanalaisen päätöksen 186 perustelukappaleen taulukon 6 mukaan soveltanut molempiin 1 miljoonan euron perusmäärää. Sen jälkeen, kun tästä määrästä on tehty lieventäviin asianhaaroihin, yhteistyöhön ja asian käsittelyn kestoon perustuvat vähennykset, P&O:lle ja Nedlloydille on kummallekin määrätty riidanalaisen päätöksen 206 perustelukappaleen taulukon 7 mukaisesti 620 000 euron suuruiset sakot, joten uudelle yritykselle P & O Nedlloydille on määrätty 1 240 000 euron suuruinen sakko.

460 Kantajan väitettä, jonka mukaan sen sakon määrä olisi pitänyt laskea uuden, fuusion jälkeen syntyneen yrityksen koon perusteella, ei voida hyväksyä. Kil-

pailusääntöjen vakavuuden arvioinnin täytyy koskea taloudellista todellisuutta kilpailusääntöjen rikkomisen ajankohtana. Näin ollen arvioidessaan kunkin yrityksen kokoa ja taloudellista valtaa sekä kunkin yrityksen osalta kilpailusääntöjen rikkomisen laajuutta, jotka ovat merkityksellisiä seikkoja arvioitaessa kunkin yrityksen osalta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, komission on otettava huomioon kunkin yrityksen liikevaihto sinä ajanjaksona, jona kilpailusääntöjä on rikottu (edellä 109 kohdassa mainittu asia Enso Española v. komissio, tuomion 339 kohta; asia T-156/94, Aristrain v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-645, 663 ja 664 kohta ja edellä 318 kohdassa mainittu ns. PVC-tapaus II, tuomion 1147 ja 1148 kohta).

461 Komissio on näin ollen perustellusti ollut tässä tapauksessa viittamatta riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltäneeseen tilikauteen, kun se on arvioinut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta P & O Nedlloydin osalta. Korostettakoon, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan ja asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 vastaavilla säännöksillä, joissa viitataan tähän liikevaihtoon, ei ole tarkoituksena määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta vaan määrittää sen sakon enimmäismäärä, joka yritykselle voidaan määrätä EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen takia (edellä 318 kohdassa mainittu ns. PVC-tapaus II, tuomion 1146 kohta). Asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdassa ja asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 vastaavissa säännöksissä asetetuissa rajoissa komissio voi määrittää sakon suuruuden valitsemansa liikevaihdon perusteella, oli kyse maantieteellisistä tai tuotteita koskevista valinnoista (asia T-28/99, Sigma Tecnologie v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1845, 91 kohta).

462 Huomattakoon myös, että yhdenvertaisen kohtelun periaate edellyttää, että komission on yleensä käytettävä yhtä ja samaa laskentamenetelmää laskiessaan sakkoja, joita yrityksille määrätään seuraamuksena samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. mm. asia C-280/98 P, Weig v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9757, 63—68 kohta; asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 97—99 kohta ja asia T-308/94, Cascades v. komissio, tuomio 28.2.2002, Kok. 2002, s. II-813, 65 kohta).

463 Komissiota ei näin ollen voida arvostella siitä, että koska fuusio on tapahtunut väitettyjen tosiseikkojen jälkeen, se ei ole ottanut huomioon P & O Nedlloydin suhteellista kokoa Maerskiin nähden laskiessaan sakon suuruutta riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana.

464 Pitää paikkansa, että kun väitettyjen tosiseikkojen jälkeen tapahtuu fuusio, kantajien jaottelu eri ryhmiin voi, kuten tässä tapauksessa, johtaa siihen, että kun kuhunkin kyseiseen yritykseen sovelletut kiinteät perusmäärät lasketaan yhteen, lopulta määrätyn sakon ja yrityksen koon puuttuva yhteys korostuu. On kuitenkin todettava, että tämä seuraus liittyy siihen, että ryhmiin jakamisen vuoksi sakkojen perusmäärä vahvistetaan kiinteästi. Tämän kanneperusteen toista osaa tutkittaessa on jo todettu, että kyseinen kiinteän määrän vahvistaminen ei ole vastoin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa eikä asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4045/68 vastaavia säännöksiä eikä myöskään vastoin yksilöllisen arvioinnin ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteita.

465 Näin ollen kantajan väitteet on tältä osin hylättävä.

Kanneperustetta koskevat päätelmät

466 Esillä olevan kanneperusteen tarkastelusta seuraa, että riidanalaisessa päätöksessä on tehty olennaisia virheitä sakkojen suuruuden määrittämisessä noudatetun menetelmän osalta. Ensimmäinen virhe perustuu siihen, että riidanalaisessa päätöksessä vahvistetaan kullekin kantajalle määrätyn sakon määrä Maerskiin sovelletun perusmäärän nojalla perustelematta asianmukaisesti, minkä vuoksi viimeksi mainittu summa on suurempi kuin suuntaviivojen mukainen vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävä pienin mahdol-

linen summa. Tämän seurauksena on, että kaikki perusmäärät, joita on sovellettu kuhunkin kantajaan, on perusteltu puutteellisesti. Toinen virhe johtuu siitä, että riidanalaisessa päätöksessä vahvistetaan sakkojen suuruus sen jälkeen, kun kantajat on jaettu ryhmiin vastoin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tai ainakin vailla asianmukaisia perusteluja.

467 Ennen kuin asiassa on tarpeen lausua edellä todetuista olennaisista virheistä aiheutuvista oikeudellisista seurauksista, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo kuitenkin, että riidanalaisen päätöksen tekemisen olosuhteiden vuoksi esillä olevassa asiassa on ensin tutkittava sakkojen vanhentumisesta esitettyä kanneperustetta.

5. Vanhentumista koskeva kanneperuste

Asianosaisten lausumat

468 Kantajat väittävät, että komission riidanalaisen päätöksen lopussa määräämät sakot ovat vanhentuneet asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan nojalla.

469 Kantajien mukaan viimeinen asiakirja, joka on pätevästi keskeyttänyt sakkojen vanhentumisen asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti, on komission 24.3.1995 FETTCSA:lle osoittama tietojensaantipyyntö, jolla se halusi saada tietoja sen jäsenten liikevaihdosta vuosina 1993 ja 1994. Tämän vuoksi asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdassa sakoille säädetty viiden vuoden vanhentumisaika on päättynyt asianosaisten osalta 24.3.2000. Koska riidanalainen päätös on tehty 16.5.2000, sillä ei voida laillisesti määrätä sakkoja kantajille.

470 Kantajat myöntävät, että komissio on 24.3.1995 lähettämänsä tietojensaantipyynnön jälkeen osoittanut 30.6.1998 ja 11.10.1999 FETTCSA:lle kaksi uutta tietojensaantipyyntöä, jotka ovat asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 säännösten mukaisia. Ne väittävät kuitenkin, että nämä kaksi tietojensaantipyyntöä, joilla haluttiin saada tietoja FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuosilta 1997 ja 1998, eivät ole pätevästi keskeyttäneet vanhentumista sillä perusteella, että ne eivät olleet välttämättömiä "rikkomuksen esitutkinnan tai rikkomukseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi" asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla.

471 Kantajat väittävät, että pyydetyt tiedot eivät olleet välttämättömiä "esitutkinnan" kannalta, sillä komissio oli jo päättänyt tutkintansa ja antanut väitetiedoksiannon. Ne katsovat lisäksi, että komissiolla ei ollut minkäänlaista tarvetta pyytää tietoja vuosien 1997 ja 1998 liikevaihdoista "rikkomukseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi". Kantajat huomauttavat, että komissio on saanut 16.9.1994 osapuolten vastauksen väitetiedoksiantoon ja että sillä oli touko- ja kesäkuussa 1995 hallussaan FETTCSA:n osapuolten liikevaihtoa vuosina 1993 ja 1994 koskevia tietoja 24.3.1995 päivätyn tietojensaantipyynnön seurauksena. Kantajien mukaan komissiolla oli näin ollen kyseisenä ajankohtana kaikki välttämättömät tiedot kyseistä sopimusta koskevan päätöksen tekemiseksi. Kantajat katsovat, että jos komission on lopulta täytynyt lähettää kaksi uutta tietojensaantipyyntöä FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta saadakseen tietää kunkin osapuolen liikevaihdon viimeisenä tilikautena, tämä johtuu vain sen omasta viivyttelystä päätöksenteossa.

472 Kantajat katsovat vielä, että esillä olevaa kanneperustetta tutkittaessa on otettava huomioon edellä 43 kohdassa mainitussa asiassa Itävalta vastaan komissio annetun tuomion sisältämät ohjeet. Kyseisestä valtiontukimenettelyä koskevasta tuomiosta seuraa niiden mukaan, että komissio ei voi keinotekoisesti pitkittää vanhentumisaikaa osoittamalla osapuolille tietojensaantipyyntöjä, joilla ei ole merkitystä tai jotka eivät ole tarpeellisia.

473 Kantajat huomauttavat, että jos komissiolla olisi oikeus keskeyttää vanhentumisajan kuluminen kyseisten yritysten liikevaihtoa koskevilla toistuvilla tietojensaantipyynnöillä, se voisi lykätä vanhentumista asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdassa säädettyyn 10 vuoden enimmäispituuteen, mikä johtaisi siihen, että kyseisen asetuksen 1 artiklan 1 kohdassa säädetty viiden vuoden vanhentumisaika menettäisi kokonaan merkityksensä.

474 Komissio väittää, että se pyrki 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyillä tietojensaantipyynnöillä siihen, että se voisi vahvistaa sakkojen määrän noudattaen asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 4056/68 19 artiklan 2 kohdassa asetettuja velvollisuuksia, joiden mukaan sakot eivät voi missään tapauksessa ylittää 10:tä prosenttia kyseisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta. Olisi näin ollen virheellistä väittää, että kyseiset tietojensaantipyynnöt eivät olleet välttämättömiä riidanalaisen päätöksen tekemiseksi.

475 Koska kyseisissä tietojensaantipyynnöissä mainittiin oikeudelliset perustat, joihin ne perustuvat, sekä osapuolille mahdollisesti määrättävät sakot, jos ne toimittavat virheellisiä tietoja, komissio väittää, että ne olivat asetuksen N:o 17 11 artiklan, asetuksen N:o 1017/68 19 artiklan ja asetuksen N:o 4056/86 16 artiklan mukaisia ja että näin ollen ne ovat pätevästi keskeyttäneet vanhentumisajan asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti. Komission mukaan vanhentumisaika ei siis ollut päättynyt riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana 16.5.2000.

476 Komissio vetoaa tämän päätelmänsä tueksi ensinnäkin siihen, että kantajien väite veisi siltä mahdollisuuden lähettää toistuvia tietojensaantipyyntöjä ja rankaisisi sitä siitä, että se on osoittanut kyseisille yrityksille tietojensaantipyynnön hyvin aikaisessa vaiheessa.

477 Toiseksi komissio huomauttaa, että mikään asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan sanamuodossa ei estä sitä osoittamasta useita tietojensaantipyyntöjä kyseisten yritysten liikevaihdosta.

478 Kolmanneksi komissio esittää, että asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan tulkinnassa pitäisi viitata kyseisen asetuksen 2 artiklan 3 kohtaan, jossa komissiolle annetaan 10 vuoden absoluuttinen aikaraja, jota ei saa missään oloissa ylittää. Komission mukaan viimeksi mainittu säännös riittää antamaan yrityksille tarvittavat menettelylliset takeet.

479 Neljänneksi komissio kiistää sen, että edellä 43 kohdassa mainitussa asiassa Itävalta vastaan komissio annetulla tuomiolla olisi merkitystä esillä olevan asian kannalta. Komission mukaan kyseisessä valtiontukia koskeneessa tuomiossa ainoastaan todetaan, että EY 88 artiklan 3 kohdan määräykset estävät komissiota pidentämästä toistuvilla tietojensaantipyynnöillä valtiontukia koskevaa ennakkotutkintamenettelyä, jonka kuluessa komission on muodostettava alustava kanta tuen soveltuvuudesta yhteismarkkinoille ja siitä, onko tarkoituksenmukaista aloittaa EY 88 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu valtiontukia koskeva varsinainen tutkintamenettely. Näissä olosuhteissa yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, ettei komission tarvinnut saada tyhjentäviä tietoja kyseisestä tuesta. Komissio katsoo, että esillä oleva tilanne on toisenlainen, koska sakkojen suuruutta määritettäessä sovellettavissa menettelyasetuksissa edellytetään riittävän tuoreiden liikevaihtoa koskevien tietojen saamista.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

480 Asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan b alakohdasta seuraa, että komission toimivalta määrätä sakkoja vanhenee viidessä vuodessa, kun kyse on EY

81 artiklan 1 kohdan mukaisesta yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta. Vanhentumisaika alkaa kulua rikkomisen tekopäivästä tai jatkettujen tai uusittujen rikkomisten osalta siitä päivästä, jona rikkominen on lakannut.

481 Vanhentumisaika voidaan kuitenkin keskeyttää asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan mukaisesti tai pysäyttää kyseisen asetuksen 3 artiklan mukaisesti. Kyseisen asetuksen 2 artiklan 1 kohdan nojalla menettelyyn sovellettavan vanhentumisajan keskeyttävät "kaikki komission — — suorittamat toimenpiteet rikkomuksen esitutkinnan tai rikkomukseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi", muun muassa "komission — — esittämä tietojensaantipyyntö taikka komission päätös, jolla se vaatii pyydettyjen tietojen antamista". Asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdan nojalla vanhentumisaika alkaa kulua uudelleen kustakin keskeytymisestä mutta päättyy kuitenkin viimeistään sinä päivänä, jona pituudeltaan kahta vanhentumisaikaa vastaava määräaika on kulunut komission määräämättä sakkoa tai seuraamusmaksua.

482 Esillä olevassa asiassa vanhentumisaika on riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleen mukaan alkanut kulua 28.9.1992, jolloin komissio katsoo kilpailusääntöjen rikkomisen päättyneen. On selvää, että vanhentumisaika on pätevästi keskeytetty ensimmäisen kerran 19.4.1994 väitetiedoksiannolla ja toisen kerran 24.3.1995 tietojensaantipyynnöllä, jolla FETTCSA:n osapuolilta haluttiin saada tiettyjä vuosien 1993 ja 1994 liikevaihtoa koskevia tietoja. Koska riidanalainen päätös on tehty 16.5.2000 eli yli viisi vuotta 24.3.1995 jälkeen, on siis tutkittava, onko jokin muu, myöhempi toimenpide pätevästi keskeyttänyt viiden vuoden vanhentumisajan. Jos tällaisia toimenpiteitä ei ole, komission toimivalta määrätä kantajille sakkoja riidanalaisessa päätöksessä todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta on vanhentunut, ja myös kantajille riidanalaisen päätöksen 4 artiklassa määrätyt sakot ovat vanhentuneet.

483 Asianosaisten kesken on selvää, että käsiteltävässä asiassa ainoat toimenpiteet, jotka komissio on toteuttanut riidanalaisen päätöksen tekemiseen johtaneen

hallinnollisen menettelyn kuluessa 24.3.1995 lähetetyn tietojensaantipyynnön jälkeen, ovat 30.6.1998 päivätty tietojensaantipyyntö, jolla haluttiin saada tietoja FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuonna 1997, ja 11.10.1999 päivätty tietojensaantipyyntö, jolla haluttiin saada tietoja FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuonna 1998. Näin ollen on tutkittava, ovatko nämä kaksi tietojensaantipyyntöä voineet, kuten komissio vakuuttaa riidanalaisen päätöksen 194 perustelukappaleessa, pätevästi keskeyttää vanhentumisajan asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti.

484 Huomattakoon, että asetuksen N:o 2988/74 2 artiklassa säädetty vanhentumisajan keskeytyminen muodostaa poikkeuksen kyseisen asetuksen 1 artiklan 1 kohdan b alakohdassa säädetylle viiden vuoden vanhentumisajalle, minkä vuoksi sitä on tulkittava suppeasti.

485 Lisäksi on todettava, että asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisestä alakohdasta seuraa, että jotta komission esittämät tietojensaantipyynnöt, jotka mainitaan nimenomaisina esimerkkeinä vanhentumisen keskeyttävistä toimenpiteistä, keskeyttäisivät vanhentumisajan tässä asetuksessa tarkoitetulla tavalla, niiden täytyy koskea "toimenpiteitä rikkomuksen esitutkinnan tai rikkomukseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi".

486 Asetuksen N:o 17 11 artiklan ja kyseessä olevan kuljetusalan osalta asetuksen N:o 1017/68 19 artiklan ja asetuksen N:o 4056/86 16 artiklan mukaan tietojensaantipyyntöjen on oltava näiden säännösten ensimmäisen kohdan mukaisesti "tarpeellisia". Oikeuskäytännön mukaan tietojensaantipyyntö on asetuksen N:o 17 11 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla "tarpeellinen", jos sen voidaan perustellusti katsoa liittyvän oletettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen (asia T-39/90, SEP v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1497, 29 kohta).

Koska asetuksen N:o 1017/68 19 artikla ja asetuksen N:o 4056/86 16 artikla ovat sanamuodoltaan samanlaiset, näihin säännöksiin perustuviin tietojensaantipyyntöihin voidaan soveltaa samoja periaatteita.

487 Edellä esitetystä seuraa, että jotta tietojensaantipyyntö keskeyttäisi pätevästi asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan b alakohdassa tarkoitetun viiden vuoden vanhentumisajan, sen on oltava tarpeellinen kilpailusääntöjen rikkomista koskevan tutkinnan tai menettelyn toimittamiseksi.

488 Vaikka tietojensaantipyyntöjen lähettäminen voi keskeyttää sakkoja koskevan vanhentumisajan kulumisen silloin, kun näiden pyyntöjen tarkoituksena on, että komissio voi noudattaa sille kuuluvia velvoitteitaan sakkojen määräämisessä, ei voida hyväksyä esimerkiksi sitä, että komissio voisi lähettää tietojensaantipyyntöjä, joiden ainoana tarkoituksena olisi pidentää keinotekoisesti vanhentumisaikaa, jotta se säilyttäisi oikeuden määrätä sakkoja (ks. vastaavasti edellä 43 kohdassa mainittu asia Itävalta v. komissio, tuomion 45—67 kohta). Tietojensaantipyynnöt, joilla on tämä ainoa tarkoitus, eivät ole tarpeellisia kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi. Jos komissiolla katsottaisiin olevan oikeus keskeyttää vanhentumisaika lähettämällä tietojensaantipyyntöjä, jotka eivät ole tarpeellisia kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyvän menettelyn toimittamiseksi, sille annettaisiin lupa systemaattisesti pidentää vanhentumisaikaa asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdassa säädettyyn 10 vuoden enimmäispituuteen, mikä johtaisi siihen, että kyseisen asetuksen 1 artiklan 1 kohdassa säädetty viiden vuoden vanhentumisaika menettäisi kokonaan merkityksensä ja muuttuisi 10 vuoden vanhentumisajaksi.

489 Esillä olevassa asiassa 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen sisällöstä käy nimenomaisesti ilmi, että niiden väitettynä tarkoituksena oli antaa komissiolle mahdollisuus arvioida sakon määrää, joka mahdollisesti tultaisiin määräämään kantajille. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyn kirjallisen menettelyn kuluessa komissio on vastineessaan selittänyt, että näiden pyyntöjen tarkoituksena oli se, että komissio voisi vahvistaa sakkojen

enimmäismäärän noudattamalla asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan säännöksiä, joiden mukaan sakot eivät voi missään tapauksessa ylittää 10:tä prosenttia kyseisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta. Komission vastauskirjelmässään käyttämän ilmaisun mukaan sille oli "ratkaisevan tärkeää" saada liikevaihtoa koskevia riittävän tuoreita tietoja voidakseen vahvistaa sakkojen määrän asianmukaisesti.

490 On katsottava, että tietojensaantipyyntö, jolla on tarkoitus saada tietoja yhteisön kilpailusääntöjen soveltamista koskevan menettelyn kohteena olevien yritysten liikevaihdosta, voi olla tarpeellinen toimenpide kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn toteuttamiseksi, sillä komissio voi sen avulla tarkistaa, että sakot, jotka se aikoo määrätä yrityksille, eivät ylitä edellä mainituissa asetuksissa sallittua enimmäismäärää yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättäville sakoille.

491 Näin ollen oletettaessa, että esillä olevassa asiassa 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyillä tietojensaantipyynnöillä on pyritty saamaan liikevaihtoa koskevia tarpeellisia tietoja, joiden avulla komissio voi tarkistaa, ettei suunniteltu sakkojen taso ylitä sallittua enimmäismäärää, ne voivat keskeyttää vanhentumisajan asetuksessa N:o 2988/74 tarkoitetulla tavalla.

492 On siis tutkittava, olivatko 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyt tietojensaantipyynnöt lähettämisajankohtanaan tarpeellisia, jotta komissio saattoi niiden avulla tehdä lopullisen päätöksen sakkojen määräämisestä, vai osoittavatko kyseisten 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen antamista koskevat olosuhteet täsmällisten ja yhtäpitävien seikkojen perusteella päinvastoin, kuten kantajat väittävät, että kyseiset tietojensaantipyynnöt eivät ole pätevästi keskeyttäneet vanhentumisaikaa, koska ne eivät olleet tarpeellisia

kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn toimittamiseksi, sillä komissiolla oli jo käytettävissään kaikki tarvittavat seikat riidanalaisen päätöksen tekemiseksi saatuaan kantajien vastaukset 24.3.1995 päivättyyn tietojensaantipyyntöön.

493 Ensinnäkin on huomattava, missä asiayhteydessä komissio lähetti 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyt tietojensaantipyynnöt kyseistä sopimusta koskevan hallinnollisen menettelyn kuluessa.

494 Heti alkuun on pantava merkille, että edellä 317—321 kohdassa on jo todettu, että menettely näyttää tässä tapauksessa ainakin ensi arviolta ylittäneen kohtuullisen käsittelyajan, kun otetaan huomioon asiayhteys, asian merkitys asianomaisille yrityksille ja sen monitahoisuus.

495 On ensinnäkin muistettava, että kyseisen sopimuksen tekivät FETTCSA:n osapuolet ja että se tuli voimaan 1.7.1992. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltävänä olevasta asiakirja-aineistosta ilmenee, että komissiolle on ilmoitettu kyseisen sopimuksen olemassaolosta sen jälkeen, kun vuoden 1991 alusta käynnissä olleen FETTCSA-sopimuksen tutkinnan yhteydessä oli 26.6.1992 lähetetty tietojensaantipyyntö. Juuri vastauksena tähän tietojensaantipyyntöön komissio sai jäljennöksen 9.6.1992 pidetyn FETTCSA:n kokouksen pöytäkirjasta, joka sisältää kyseisen sopimuksen sanamuodon.

496 Lisäksi on tuotava esille, että komissio oli jo 28.9.1992 antanut kantajille tiedoksi alustavan oikeudellisen arviointinsa FETTCSA-sopimuksesta. Riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleen mukaan komissio katsoo, että kantajien syyksi luettu kilpailusääntöjen rikkominen päättyi kyseisenä päivänä.

497 Huomattakoon vielä, että komissio on 31.3.1993 ja 7.10.1993 päivätyillä tietojensaantipyynnöillä pyytänyt kantajilta erilaisia lisätietoja kyseisestä sopimuksesta. Se on 19.4.1994 lähettänyt kantajille väitetiedoksiannon, johon viimeksi mainitut vastasivat 16.9.1994, sen jälkeen kun ne olivat tavanneet komission virkamiehet tarkoituksenaan selvittää, millä perusteilla hallinnollisen menettelyn voisi mahdollisesti lopettaa. Komissio on vielä 24.3.1995 lähettänyt kantajille tietojensaantipyynnön saadakseen tietoja FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuosina 1993 ja 1994.

498 On selvää, että 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyt tietojensaantipyynnöt on lähetetty kantajille ilman, että komissio olisi toteuttanut yhtään uutta tutkinnallista toimenpidettä niiden lähettämisen ja 24.3.1995 päivätyn tietojensaantipyynnön lähettämisen välisenä aikana.

499 Muistutettakoon vielä, että riidanalainen päätös tehtiin 16.5.2000.

500 Näissä olosuhteissa on ensinnäkin todettava, että komission tutkinta esillä olevasta asiasta päättyi jo maaliskuussa 1995. Kyseisenä ajankohtana komissio oli toteuttanut kaikki EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan mukaisen päätöksen tekemistä edeltävät menettelylliset toimenpiteet. Komissio oli etenkin lähettänyt väitetiedoksiannon ja saanut kantajien huomautukset. Jopa se, että komissio lähetti 24.3.1995 eli vähän sen jälkeen, kun se oli saanut vastauksen väitetiedoksiantoon 16.9.1994, tietojensaantipyynnön saadakseen tietoja FETTCSA:n osapuolten liikevaihdosta vuosina 1993 ja 1994, osoittaa, että hal-

linnollisen menettelyn viimeinen vaihe oli saavutettu ja että komissio valmistautui tuona ajankohtana tekemään lopullisen päätöksen sakkojen määräämisestä, sillä kyseisellä pyynnöllä ei ollut muuta tarkoitusta kuin saada tietoja liikevaihdosta, jotta komissio voisi vahvistaa sakot ylittämättä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdassa sallittua enimmäismäärää.

501 Tästä seuraa, että voidaan pitää näytettynä, eikä sitä toisaalta ole kiistettykään, että komissio oli täysin päättänyt kyseisen asian tutkinnan silloin, kun se lähetti 24.3.1995 päivätyn tietojensaantipyynnön, ja että sillä oli samoihin aikoihin, pyydetyt tiedot saatuaan, kaikki tarvittavat tiedot lopullisen päätöksen tekemiseksi sakkojen määräämisestä. On kuitenkin selvää, että komissio ei tehnyt lopullista päätöstä saatuaan kantajien vastauksen 24.3.1995 päivättyyn tietojensaantipyyntöön.

502 Huomattakoon, että 39 kuukauden kuluttua komissio lähetti 30.6.1998 uuden tietojensaantipyynnön saadakseen jälleen tietoja kantajien liikevaihdosta, tällä kertaa vuodelta 1997. Koska komissio ei kyseisenä ajanjaksona toteuttanut yhtään uutta tutkinnallista toimenpidettä tässä asiassa, on todettava, että sikäli kuin komissio oli päättänyt asian käsittelyn vuonna 1995, kyseisellä pyynnöllä ei voinut olla muuta tarkoitusta kuin saattaa ajan tasalle vuonna 1995 pyydetyt liikevaihtoa koskevat tiedot, jotta komissio voisi tehdä lopullisen päätöksen sakkojen määräämisestä kantajille. On kuitenkin selvää, että vaikka tutkinta oli päättynyt ja vaikka lopullisen päätöksen tekeminen sakkojen määräämisestä näytti olevan väistämättä edessä, komissio ei tehnyt tällaista päätöstä saatuaan kantajien vastaukset 30.6.1998 päivättyyn tietojensaantipyyntöön.

503 Lopulta 15 kuukauden kuluttua eli noin 54 viikkoa 24.3.1995 päivätyn tietojensaantipyynnön lähettämisen jälkeen komissio lähetti 11.10.1999 uuden, kolmannen tietojensaantipyynnön saadakseen tietoja kantajien liikevaihdosta, tällä kertaa vuodelta 1998. On kuitenkin selvää, että kantajien vastaukset saatuaan komissio ei vieläkään tehnyt sakkojen määräämisestä lopullista päätöstä, jota se ei ollut tehnyt saatuaan vastaukset 24.3.1995 ja 30.6.1998 päivättyihin tietojensaantipyyntöihin.

504 Tässä yhteydessä on katsottava, että kantajat kysyvät perustellusti, olivatko 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyt tietojensaantipyynnöt tarpeellisia.

505 Toiseksi on näin ollen tutkittava komission esittämät syyt, joilla se perustelee 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen lähettämistä, ja tarkistettava, voidaanko näiden perustelujen vuoksi katsoa, että kyseiset pyynnöt olivat tarpeellisia kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn toteuttamiseksi.

506 Esillä olevassa asiassa on huomattava, että komissio ei ole lakannut perustelemasta, ei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyn kirjallisen käsittelyn kuten ei myöskään suullisen käsittelyn kuluessa, 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen tarpeellisuutta sillä, että se oli velvollinen laskemaan sakkojen enimmäismäärän sovellettavien säännösten mukaisesti. Komission mukaan vuosien 1997 ja 1998 liikevaihtoa koskevilla tiedoilla, jotka toimitettiin vastauksena kyseisiin tietojensaantipyyntöihin, ei siis ollut tarkoitus laskea sakkoja vaan ainoastaan tarkistaa, ettei sakkojen sallittua enimmäismäärää ylitetty. Komissio väittää, että se ei kuitenkaan tässä tapauksessa voinut

suorittaa tätä laskutoimitusta näiden tietojen perusteella. Riidanalainen päätös tehtiin 16.5.2000, ja vertailuvuosi sakkojen sallitun enimmäismäärän laskua varten ei ollut 1997 tai 1998, vaan 1999 eli riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltänyt tilikausi (asia C-213/00 P, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento v. komissio, määräys 5.6.2002, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa, 98 kohta). On selvää, että komissio ei ole pyytänyt tietoja kantajien liikevaihdosta vuotta 1999 koskevalta tilikaudelta. Kantajat ovat kannekirjelmässään selostaneet, eikä komissio ole kiistänyt kyseistä kohtaa, että suurimman osan niistä taloudelliset tulokset olivat käytettävissä seuraavan vuoden maaliskuussa. Tästä seuraa, että riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana 16.5.2000 suurin osa kantajista oli päättänyt vuotta 1999 koskevan tilikautensa.

507 Edellä esitetyn perusteella voidaan siis pitää näytettynä, että komissio kykeni tekemään riidanalaisen päätöksen sakkojen määräämisestä ilman kantajien liikevaihtoa koskevia tietoja, joita edellytettiin sakkojen sallitun enimmäismäärän laskemiseen. Vaikka tämä seikka ei yksinään poista 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivätyiltä tietojensaantipyynnöiltä niiden vanhentumisajan keskeyttävää vaikutusta, sillä komissio voi vapaasti ottaa riskin ja tehdä päätöksen sakkojen määräämisestä laskematta sovellettavien säännösten mukaisesti sakkojen sallittua enimmäismäärää, on kuitenkin syytä todeta, toisin kuin komissio on toistuvasti väittänyt 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen lähettämistä perustellakseen, että esillä olevassa asiassa tämä seikka osoittaa, että niiden lähettämisen perusteena ei ole voinut olla velvollisuus tarkistaa, että sakkojen määrä ei ylitä sovellettavissa säännöksissä sallittua enimmäismäärää, sillä komissiolla ei ollut näitä tietoja käytettävissään riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana. Komissio ei kuitenkaan vetoa mihinkään muuhun seikkaan perustellakseen kyseisten tietojensaantipyyntöjen tarpeellisuutta.

508 Vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen komissio on todennut, että se on laskenut tässä tapauksessa sakkojen sallitun enimmäismäärän kantajien vuotta 1998 koskevan liikevaihdon perusteella ja varotoimenpiteenä se on lisäksi varmistanut, että määrättyjen sakkojen suuruus ei ylittänyt 10:tä prosenttia kantajien vuonna 1993 toteuttamasta maailmanlaa-

juisesta liikevaihdosta. Nämä samat selitykset ilmenevät riidanalaisen päätöksen 207 perustelukappaleesta.

509 Nämä selitykset eivät kuitenkaan kyseenalaista toteamusta, jonka mukaan 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjä tietojensaantipyyntöjä ei voida perustella velvollisuudella tarkistaa, että sakkojen määrä ei ylitä sallittua enimmäismäärää. Päinvastoin se, että komissio väittää laskeneensa sakkojen sallitun enimmäismäärän vuoden 1998 liikevaihtoa koskevien tietojen perusteella, paitsi osoittaa, että komissio ei ole suorittanut kyseistä laskua sovellettavien säännösten mukaisesti, myös vahvistaa, että komissio kykeni tekemään riidanalaisen päätöksen sakkojen määräämisestä odottamatta kyseisen päätöksen tekemistä edeltäneen tilikauden liikevaihtoa koskevien tietojen saamista.

510 Koska komissio on lisäksi esillä olevassa asiassa katsonut voivansa laskea sakkojen sallitun enimmäismäärän vuoden 1998 liikevaihtoa koskevien tietojen perusteella, jotka eivät liity riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltäneeseen tilikauteen, on todettava, että se olisi yhtä hyvin voinut perustaa päätöksensä vuosien 1993 tai 1994 liikevaihtoa koskeviin tietoihin, jotka sillä oli käytettävissään jo 24.3.1995 päivätyn tietojensaantipyynnön jälkeen. Komissio ei ole esittänyt syytä, jonka vuoksi viimeksi mainitut liikevaihtoa koskevat tiedot eivät riittäneet sille sen tarkistamiseen, että sakkojen enimmäismäärää ei ollut ylitetty, ja 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen lähettäminen tuli tarpeelliseksi.

511 Edellä esitetyn perusteella ei voida katsoa, että komission 30.6.1998 ja 11.10.1999 lähettämät tietojensaantipyynnöt voitaisiin perustella tarpeella noudattaa sovellettavia säännöksiä sakkojen enimmäismäärästä.

512 Komissio on istunnossa palannut väitteeseensä, jonka se on esittänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä, ja selostanut, että se ei ollut esillä olevassa asiassa pyytänyt vuoden 1999 liikevaihtoa koskevia tietoja, koska sillä oli tarkoitus määrätä sen verran alhainen sakko, että se olisi joka tapauksessa sallittua enimmäismäärää alempi.

513 Komission uusista selityksistä seuraa näin ollen, että se myöntää jättäneensä esillä olevassa asiassa tarkistamatta, ylittivätkö määrätyt sakot sakkojen sallitun enimmäismäärän yhtä lailla vuotta 1999 kuin jotakin muuta vertailuvuotta koskevien tietojen perusteella.

514 Näin ollen on todettava, että vaikka komission istunnossa esittämät selitykset poikkeavat sen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissa kirjelmissä esitetystä, ne vahvistavat jälleen, että 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen tarkoituksena ei ole voinut olla se, että komissio voisi laskea sakkojen sallitun enimmäismäärän, sillä komissiolla oli sen uusien selitysten mukaan tarkoitus määrätä niin alhaiset sakot, ettei kyseinen laskelma olisi tarpeen. Näissä olosuhteissa on todettava, että kuten kantajat väittävät, komissiolla oli esillä olevassa asiassa kaikki tarvittavat tiedot lopullisen päätöksen tekemiseksi sakkojen määräämisestä saatuaan vastaukset 24.3.1995 päivättyyn tietojensaantipyyntöön. Komission ensimmäisen kerran istunnossa esittämä väite, jonka mukaan päätös määrätä alhainen sakko olisi tehty vasta vuoden 1999 kuluessa, ei perustu mihinkään todisteeseen eikä sitä näin ollen voida pitää näytettynä.

515 Kaikkien näiden seikkojen perusteella, ilman että olisi tarpeen pohtia niitä syitä, joiden vuoksi päätöstä ei tehty 24.3.1995 lähetetyn tietojensaantipyynnön jälkeen, on ilmeistä, että 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyn-

töjen tarkoituksena ei ole ollut se, että komissio voisi laskea sakkojen sallitun enimmäismäärän.

516 Koska komissio oli päättänyt asian käsittelyn silloin, kun se lähetti tietojensaantipyynnön 24.3.1995, ja koska se ei ole toteuttanut yhtään tutkinnallista toimenpidettä ennen 30.6.1998 ja 11.10.1999 päivättyjen tietojensaantipyyntöjen lähettämistä, on näissä olosuhteissa katsottava, että kyseiset tietojensaantipyynnöt eivät olleet tarpeellisia kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn toteuttamiseksi eivätkä ne siten ole voineet pätevästi keskeyttää vanhentumisajan kulumista.

517 Näin ollen riidanalaisen päätöksen 4 artikla on kumottava siltä osin kuin siinä on määrätty sakkoja, koska nämä sakot on määrätty 16.5.2000, vaikka asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan b alakohdassa ja 2 artiklan 1 ja 3 kohdassa säädetty viiden vuoden vanhentumisaika, joka oli alkanut kulua uudelleen 24.3.1995, oli päättynyt.

Oikeudenkäyntikulut

518 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi. Koska kanne on hyväksytty vain osaksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin harkitsee asiassa ilmenneet seikat huomioon ottaen oikeaksi määrätä, että komissio vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja velvoittaa se korvaamaan puolet kantajien oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(kolmas jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/34.018 — Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreement (FETTCSA)) 16 päivänä toukokuuta 2000 tehdyn komission päätöksen 2000/627/EY 4 artikla kumotaan.**

2) **Kanne hylätään muilta osin.**

3) **Komissio vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan puolet kantajien oikeudenkäyntikuluista.**

4) **Kantajat vastaavat puolesta omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

Jaeger Lenaerts Azizi

Julistettiin Luxemburgissa 19 päivänä maaliskuuta 2003.

H. Jung K. Lenaerts

kirjaaja jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Asiaa koskevat oikeussäännöt ..... II - 929

1. Asetus N:o 1017/68 ..... II - 930

2. Asetus N:o 4056/86 ..... II - 934

Oikeudenkäynnin perustana olevat tosiseikat ..... II - 936

Riidanalainen päätös ..... II - 940

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 946

Oikeudellinen arviointi ..... II - 948

1. Kanneperuste, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä on tehty oikeudellista perustaa koskeva virhe ja jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on tältä osin loukattu ..... II - 948

Riidanalaisen päätöksen oikeudellinen perusta ..... II - 949

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 949

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 955

Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ..... II - 967

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 967

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 968

Kanneperustetta koskeva johtopäätös ..... II - 971

2. Kanneperusteet, joiden mukaan EY 81 artiklan 1 kohtaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa on sovellettu virheellisesti ja perusteluvelvollisuus on tältä osin laiminlyöty ..... II - 972

Asianosaisten lausumat ..... II - 972

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 976

a) Näyttö kilpailusääntöjen rikkomisesta ja riidanalaisen päätöksen perustelut tältä osin ..... II - 976

b) Kyseisen sopimuksen rajoittava luonne ..... II - 988

c) Kokonaisnettohinnoista luopumista koskeva sopimus ..... II - 992

Kanneperusteita koskeva johtopäätös ..... II - 995

3. Kanneperusteet, joiden mukaan relevantteja markkinoita ei ole määritelty tai ne on määritelty virheellisesti ja perusteluvelvollisuus on tältä osin laiminlyöty ..... II- 995

Asianosaisten lausumat ..... II- 995

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II- 997

4. Kanneperusteet, jotka koskevat sakkojen määrää ja perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä tältä osin II-1009

Alustavat huomiot oikeussäännöistä, joiden perusteella kantajien sakot on määrätty II-1010

Ensimmäinen osa, joka koskee sakkojen kohtuutonta määrää II-1014

a) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus II-1014

Asianosaisten lausumat II-1014

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1016

b) Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto II-1020

Asianosaisten lausumat II-1020

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1021

c) Lieventävät asianhaarat II-1023

Asianosaisten lausumat II-1023

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1023

d) Yhteistyö II-1025

Asianosaisten lausumat II-1025

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1026

e) Kohtuullinen käsittelyaika II-1029

Asianosaisten lausumat II-1029

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1031

f) Luottamuksensuojan periaate II-1035

Asianosaisten lausumat II-1035

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1036

g) Kilpailusääntöjen rikkomisesta saamatta jäänyt hyöty II-1038
Asianosaisten lausumat II-1038
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1038
h) Senator Linesin taloudellinen tilanne ja maksukyky II-1040
Asianosaisten lausumat II-1040
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1041
Toinen osa, joka koskee kantajien jakoa eri ryhmiin sakon suuruutta määrättäessä ja perustelujen puuttumista tältä osin II-1043
a) Asianosaisten lausumat II-1043
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1048
Yksilöllisen arvioinnin periaate II-1049
Yhdenvertaisen kohtelun periaate II-1056
Avoimuuden periaate ja perusteluvelvollisuuden noudattaminen II-1063
Kolmas osa, joka koskee P & O Nedlloydille määrätyn sakon suuruuden laskemista II-1067
a) Asianosaisten lausumat II-1067
b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1069
Kanneperustetta koskevat päätelmät II-1071
5. Vanhentumista koskeva kanneperuste II-1072
Asianosaisten lausumat II-1072
Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-1075
Oikeudenkäyntikulut II-1087